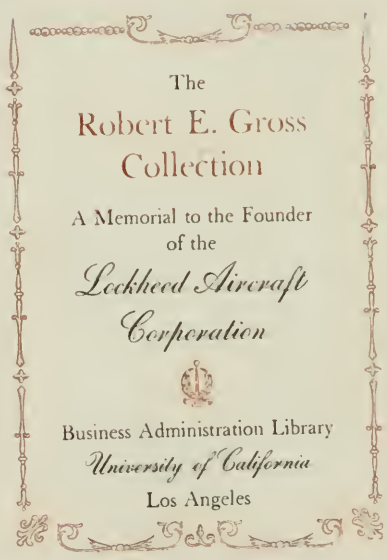

ee
H

to
not in Knuttel

(cf. Kn. 11008)

The
Robert E. Gross
Collection
A Memorial to the Founder
of the
*Lockheed Aircraft
Corperation*

Business Administration Library
University of California
Los Angeles

Aenmerckingen

OVER DE

Vereenighde Nederlandtsche

PROVINTIEN.

In 't Engels beschreven, door de Ridder

WILLEM TEMPEL VAN SHENE,

*In 't Graeffschap van Surrey, Baroet, Ambassadeur in den Haag
en tot Aken, in 't Jaer 1668.*

Over-gefet naer den tweeden Druck, door den Autheur verbeterd
en vermeerderd.

T O T L O N D E N,

Gedruckt by *A. Maxwell*, voor *Sa. Gellibrand*. 1673.

Na de Copye, t'Amsterdam, voor Jacob Vinckel, Boeckverkooper,
in de Beurs-straet, in de Histori-schrijver.

De Voor-Reden des Autheurs.

Ebbende onlangs gezien dat de Staet der Vereenighde Provincien, na een schrickelijcken aenwas in rijckdom, schoonheyt, wijdloopigheyt van commercie en getal van Inwoonderen, eyndelijck opgeklommen is tot sulck een hooghte (door de macht van hun Zee-vaert, haer gefortificeerde Steden en Militie die sy in dienst houden, nevens een gestadige inkomste geproportioneert tot ondersteuninge van all' dese Grootte) als dat sommige daer door haer hebben benijdt, andere ontzien, en alle hare Naburen haer over haer hebben verwondert.

Soo hebben wy desen voorleden Somer den selfden Staet in het midden van een groot schijnende veyligheyt, order, sterckte en vigueur by na geruineert en vermorfeldt gezien in weynige dagen, en door seer weynige slagen; en als wederom gebracht en vervallen tot hun eerste beginselen van swakheit en benaetheit; vlack open leggende voor alle gevaer, onderdruckt en byna genootsaect op een anders genade te leven; haer inlandsche Provincien opgesloct door een invasie, byna so schielijck en onwederstandelijck als het inbreken van wateren, het welcke d'andere onderworpen zijn; en het overblijffel van hun Staet in 't leven gehouden, veel eer door versuym ofte tweedracht hunner Vyanden, dan door eenige sterckte der nature ofte betrachtinge van haer eygen herstellinge.

En om dat sulck een grootheydt en sulck een val van desen Staet schijnen te zijn *revolutien*, welckers gelijcke men in geen Historien vindt, en naulijcks konnen bevat worden, selfs van de gene diese onlangs hebben gezien; heeft het my toegeschenen voor een ledigh Mensch de pijn waert te zijn eenige reden te geven van den opgang en voortgang deser Republike; d'ooraken van hare grootheit en de stappen tot hun val; alle het welcke geschiede door bewegingen daer de gemeene Man lichtelijck weynigh acht op slaet, en niet wel onderscheyden kan worden, dan van yemant die op 't avantagieuft geplaeft is, en dien sommige dingen aengaende oock seer genegen is om de selve aen te mercken.

De gewoonlijcke plicht van bedieningen buyten 's Landts, niet alleen door gewoonte maer door order van Staet opgeleyt, heeft my eenige bequame aenleydinge gegeven om eenige formeele reden van dit Landt en desselfs Regering te geven; na een twee-jarige Ambassade, in 't midden van soo groote conjuncturen en negotiatien onder haer en sodanige revolutie als sedert aldaer is voorgevallen, dewelcke, hoewelse lichtelijck dese discoersen van weynigh belangh voor sijn Majesteyt sijnen Raet mach gemaect hebben: niettemen salse de oogen van de gemeene Man niet minder gevallen, dewelcke, als luyden aen Strandt levende, buyten op de Steenrotsen loopen om in een storm daer op te steroogen, hoewel sy niet eens ten veinsteren uyt souden willen kijcken om in stil weer het oogh daer op te slaen. Daer benevens op een tijdt, wanneer de daden van dese vertooninge de oogen en discoersen van hare gebuuren in 't algemeen so besich houden, en datter na hare Landt kaerten nu soo veel gevraegt wort: dacht my dat een kaert van hun Staet en Regering de Werelt niet onaengenaem mocht

zijn, nadien datse immers alfoo nootwendigh is als d'ander, om te verstaen de laetste revolutionen en veranderingen onder haer. En gelijk men niemants historie beter kan beschrijven dan na sijn doot, so konde men van dese Staet soo wel geen reden geven dan na des selfs val: welcks tijd-stelling men met recht magh ontleen van d'uytkomsten van voorleden Somer (hoedanigh oock d'avonturen mogen zijn die haer vorder mogen vergeselschappen) nademael dat wy daer in gesien hebben de schielijcke en gheweldige dissolutie van die meer populaire Regeringe, welke meer als twintigh jaren lang in de Werelt geduurt, en sulck een geraes had gemaect sonder oeffeninge ofte influentie van d'authoriteyt der Princen van Orangien, zijnde so een wesentlijk deel aen de eerste constitutien van hun Staet; nochte kan ick hier in geheel verlooren arbeyt doen, daer ick gemackelijck op dese wijze teffens sal kunnen beantwoorden, de veelvoudige vragen die my onlangs by dese occasie voorgekomen zijn: 't welck my eerst dee opmercken en verwonderen, hoe onkondich dat wy doorgaens waren in d'affairen en constitutien van een Landt dat so veel in ons' oogh is, soo wel de algemeene spoor-wech van onse reyse, als het subject van ons' discours, en daer wy onlangs niet alleen nieuws-gierich na zijn geweest, maer ons oock aenging.

Ick ben seer gevoeligh hoe weynich dat men met schrijven kan op doen, daer veel gewaegt wort en weynig kan gewonnen worden: nademael dat die 't qualijk doet smaetheyt gewisselijck op sijn hals haelt, en dat wel te recht, aengesien dat niemant hem aenstout om sijn eygen dwaesheyt t'ontdecken, ofte de Werelt lastich te vallen; schrijft hy wel, so behaelt hy de nijdt van de verstanten welke met een groote roem ingenomen zijn, en jaloers op hun verhooginge aldaer (als of het uyt liefde geschiede) ofte in de Staet; en ondervonden hebben dat de naeste wech tot hun eygen reputatie, recht ofte verkeert licht, na de bespottinge van andere Menschen; maer het zy hier me soo als het wil, ick en heb geen forch: want het is de roem-sucht die voor verwijt is beducht; en ick beoogh wat anders met mijn schrijven dan gantsch ledige luyden, en onder deselve my selven, op te houden; want ick moet bekennen dat ick het algemeene best gantsch on-dienstigh zijnde en on-bedreven in de bekommelingen om schatten (welcke de Werelt besich houden) te vergaderen en op te hopen: de playseren van jonger of frisscher Mannen in my kout geworden zijnde; en het timmeren en planten (dewelck daer op plach te volgen) adieuw gesecht hebbende; weynich smaeck vindende in d'algemeene ommegang; en ongemack in het veel lesen uyt het gebreck mijner oogen (sedert een ongemack daer in bekomen door veel onnoodige neerstigheden in mijne bedieningen buyten 's Landts aengewendt:) kan'er naulijck een lediger Mensch als ick bevonden worden; en die gevolghlijck meer te verschoonen is in foodanige studien als dese zijn, plaets te geven: hebbende niet anders te doen dan het genot te nemen van een gemaklijk eenfaem leven en fortuyn: het welke gelijk ick weet dat my niemant benijden kan, so dank ick God dat my niemant het selve kan verwijten.

Het en is niet onbekent dat de toon van 't lesen noyt lager liep dan in dese eeuwe; en selden verder gaet dan met insicht van een capitael te winnen om seker beroep ofte hantering me op te setten; de begeerte ofte lust tot wetenschap zijnde

zijde of ten deuren uytgejaegt door het schrandere vernuft, daer de tegenwoordige werelt behagen in schiept, ofte geflagen door interefft, daerfe soo mee ingenomen is: en het studeren in boecken inruymende de vryheden ofte raffineringen van vermaeck, welke door desen minder bekent waren en minder toegetaen als nu: sommige nochtans sal men altoos vinden in de werelt die niet meer van hun ledige uuren afeyffchen dan dat sy haer felven mogen vergeten; en of dat met drincken of speelen, met vryagie ofte befigheyt, ofte door sommige divertiffementen al soo ydel als dese te weegh gebracht werde, het is al een.

Daer-en-boven kan het d'eene tijdt, of d'ander lichtelijck gebeuren, dat seker Prins ofte groot Minister geen qua gevallen fcheppe in dese foorte van Memorialen (op sulck een subject om te betreden de voetftappen van Negotie en Rijkdom, van order en machten in een Staet; en oock die van swacke of geweldige raedtslagen, van verdorven ofte quaet beleyt, van factie ofte hertneckigheyt, welke de vaste en bestendighste Regeeringen kunnen doen vergaen en te niet brengen: op dat sy alsoo door reflectien op uytheemfche uytkomsten haer te beter en te vroeger binnen Landts tegen deselve mogen voorfien, en hun eygen eere en geluck, door gelijcke trappen met de voorpoet en behoudenis van die Natiën daer ty over regeeren, verheffen.

Want onder faveur der gener die in onse eeuwe voor schrandere hersenen fouden willen passeren met te seggen dingen welke David ons seght, dat de Sot in sijn eeuwe feyde; en marckten met foodanige Waaren te Marckt te brengen, welke (Godt weet) altijd in de Werelt zijn geweest, hoewel bewaert in hoecken, om dat sy d'Eygenaers daer van in voorige eeuwen plachten te brandtmercken met de Namen van Buffous, godelose ofte schacmtelose Menschen; dewelcke alle vorm en order so wel als Godt vruchtigheyt en waerheyt bespotten; en onder de benaminge van beufelingen selfs de banden van alle Borgerlijcke ommevang ontbinden; als het dat sy selfs door gonste en onder beficherminge daer van soo veel grooter proportien van Rijkdom en playfieren genieten, dan haer ten deel sou vallen indien alles gemeen wiert, gelijk hun desseyn schijnt te zijn (want dan fouden foodanige possessien Rechts halven de sterckste en brachste onder ons toebehooren.)

Onder faveur van foodanige Mannen, geloofick, sullen d'eene tijdt of d'ander alle de gene die 't willen onderfoeckien, gewaer worden, dat soo lang als de menschelijcke natuur blijft diese is, de selfs ordres in Staet, de selfde discipline in Legers, de selfde eerbiedigheyt tot Heylige saken, en respect tot Borgerlijcke instellingen, de selfde krachten en dispositien van Princen en Magistraetspersonen, door interefft ofte navolging op de costuymen en humeuren van het Volck gederiveert, altijd de selve werkingen sullen hebben op sterckte en grootheyt van alle Regeeringen, en op de eere en achtbaerheyt soo wel van de Regenten, als op het geluck en behoudenis der gener die gehoorsamen.

Wy en hebben oock niet te dencken dat de Princen selfs hier by schade komen te lijden ofte verkleynt worden, als men fiet dat sy hun tijdt en gedachten besteden aen soo nuttelijcke speculatiën, en tot soo heerlijcke intichten: maer dat sy daer door veel eer hun rechte prerogatif van soo wel geluckiger als

grooter te zijn, dan Onderdanen kunnen worden, bekomen; want alle play-
treren des ghevoels die yemant kan ghenieten, zijn een particulier fortuyn en
ordinary beleydt onderworpen; verflaauwen met de Jaren en verdoven met
het gebruyck, moeten door stillstand wederom levendigh gemaect worden,
en wachten op de wederkomste van een nieuwe appetijt, die de rijke niet meer
als de arme in haer gebiedt hebben. De vlagen van een vlugh verstant en goe
humour, spruytende uyt de dampen ofte geesten van Wijn, verschillen wey-
nigh van de gene die uyt de hitte des bloedts op d'eerste aenkomste van heete
koortsen ofte rasende siekten, voortkomen; en sijn slechts (gelijckse in der
daer zijn) d'effecten van ongetempertheit; maer de playsieren van imaginatie,
gelijckte selfs de playsieren des gevoelens verhoogten en raffineren, soo is het
oock datse haer verder uytstrecken en langer duuren; en by aldien dat de meest
wereltsch of vleeschlijck gelinde mensch bekent, sal staen dat'er playsier ofte
vermaeck is in het behagen, soo moet hy oock toe staen dat 'et voor sich selven
goet is, anderen goet te doen; en hoe sich dit verder uytstreckt, hoe 't hooger
opstijght en telanger duurt. Daer benevens steect 'er sierlijkheyt in order,
en daer zijn betooveringen in wel-verdiende lof: en beyde zijns te grooter, hoe
grooter het subject ofte de materie; wat het eerste belangt, blijkende in een
wel-geformeerde en wel-geregeerde Staet; het tweede ontstaende uyt edele en
genereuse daden; nochte kunnen eenige aderen van een goet humour grooter
zijn dan die op-swellen, door het succes van wijse raedt; en door de geluckige
uytkomsten van publijcke affairen; nademael dat de mensch, die vermaeck
schept in tien duyent weldadigheyt te bewijzen, noodsaeckelijck meer moet
hebben, dan die geen vermaeck schept als in sich selven goet te doen.

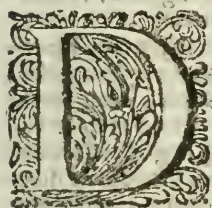
Doch dese gedachten vervoeren my te verre, en dienen weynigh ten pro-
pooft: dies sal ickse laten varen voor de gene die ick eerst in mijn hoofd had,
betreffende den Staet van dese *Vreenighde Provincien*.

En aengesien dat de grootte van hun sterckte en inkomsten op-wiesch, uyt
die ongemeene groote Negotie, de voornaemste ingredienten waer van waren
hare Religie, zeden en dispositien; hun situatie en de manier van hun Regeer-
ing; en dat dit laetste op-getimmert was geweest, ten deele op een out fonda-
ment, en ten deele uyt materialen t'samen gebracht door vele en verscheyden
voorvallen; sal het noodigh zijn tot beschouwinge van dit groot Gebouw, dat
wy eenige reden geven van den Op- en Voort-gang van hun Staet, met aen te
wijzen de remarcabelste occasien van het eerste, en d'uyt-gangen van het ander;
dat wy den aert en constitutie van hare Regeering, in de besondere deelen des
selfs en d'omme-gangen daer van, van de eerste tot de kleynste wielen openba-
ren. Dat wy aen-mercken wat hun eygen is in hare situatie ofte dispositien,
en wat in hare Religie; dat wy speculatie nemen van hun Negotie en van des
selfs oorsaken; van de Militie en Inkomsten waer door sy soo groot geworden
zijn, en van d'omstandigheden en conjuncturen welcke conspireerden tot hun
val. En dit zijn de Hoofstucken, welcke de ordere en argumenten in de beson-
dere deelen deser Aenmerckingen sullen op-maken.

EERSTE HOOFSTUCK

Van den Op- en Voortgang der

VEREENIGHDE PROVINTIEN.

Die den opgangh van dese Republijske wil beschouwen, moeste van de eerste beroerten in dese seventien Provintien ophalen, onder de Regeringe van de Hartogin van Parma: en uyt de rechtschapene oorsaken van dien alomme toegestemde algemeenen afval in Duc d'Alvaes tijd; en om den natuerlijken spring-ader van die Revolution uyt te vinden, moet hy sijn reflectie en opzicht nemen op die maniere van Regering, onder welke d'Inwoonderen van die Provintien soo veel eeuwen te vooren hebben gelœft, onder de gehoorzaamheyt van haer besondere Hertogen ofte Graven: tot dat sy door trouw, succesliken ofte conquesten quamen te vereenigen met het huys van Bourgondien, onder Philippus toegenaemt de Goede: en naderhant met dat van Oostenrijk onder Philippus, Vader van Karel de vijfde: en eyndelijck in de Persoon van dien grooten Kayzer ingelijft in die ongemeene groote heerschappyen van Duytschlandt, Spanjen, Italien, en de Indiën.

Het sal oock dese navorschingen niet ongerijmt en van 't stuck afgewecken zijn, wat hooger op d'Antiquiteyten deser Landen in te sien: want al is het, dat verscheide menschen sich met een Revier slechts ter loop t'aenschouwen (als ten payen) en de daer in voorvallende veranderinge in 't ruigh-overheen loopen, wanneer se ontroert is, ofte klaer; wanneer se over 't landt stroomt, ofte opdroogende 't selve verlaet: doch soo yemant den aert van 't water wil weten en d'oorsaken dier toevallen, (sulks dat hy na der selver continuatie ofte wederkeeren slaet,) die moet na den spring-ader vorschen; en letten mer wat geweld datse op komt, hoe verre datse haer verspreyt, en hoe veel kleyne stroomen haer daer in ontlasten, en soo doen opswellen, dat het of vermakelijck of schrikkelijck zy om aensien, en dienstigh ofte gevaerlijck voor d'omliggende Landen.

Het getal en furie der Noordtsche Volckeren onder veel onderscheydentlijcke benamingen, door verscheide overvloeyingen het gantsch gebouw van 't Rooms Rijk omgestort; en haer Provintien tot aen den Rhijn toe uytgestrekt hebbende, hebben of oorspronckelijck te voorschijn gebracht, ofte den wegh gebaert voor verscheyden Koninckrijcken en Prinsdommen, die zedert standt gegrepen hebben in de gewesten van Europa aen dese kant van die Revier, welke den Gaulen en Hoogduitsche Volckeren van ouds hare palen stelden. Het streck Landts, 'twelck men doorgaens de Nederlanden noemt, wiert door den inval of doortrecken van dit rouw ongebonden volck ('t welck daer door trock om meerder conquesten te doen) soo verwoest, dat d'Inwoonderen vry schaers wierden; en niet omsiende na't geen sy besaten, sochten haer veel eer metter jacht ofte met geweld te generen, dan met bunner handen arbeyt en vlijt: waer door gebeurt is, dat de Landen braeck lagen, en metter tijd in Boschaadgien ofte Moerassen veranderden; zijnde de twee natuerlijcke hoedanigheden van alle verwoeste Landen in ghematighder gewesten; want door veelvoudige stortregen

regen en het af-loopen der wateren van hooge in lage Landen, als'er geen uyt-rocht voor haer is om in een stroom uyt te bersten, doorweekt zijnde, worde het vlacke Landt een mengelmoes van water en aerde, en niet dienstigh tot gemeen gebruyck noch tot doortocht voor menschen of beesten, 't welck men een Moerafsch noemt. De hooger, en by gevolg drooger deelen door den regen bevochtight en de Son verwarmt, schieten sekere soorten van Planten so natuerlijck uyt als lichamen seker slag van hayr; welcke door de woestheyt soo wel van een onbetreden plaets als onbeploecht, tot sulcke boomen ofte sprayten opwassen als de aert van 't Landt mede brengt; en deselve met 'er tijt voor verscheyden slag van beesten voedsel en schuyt-plaets voortbrengende, veroorsaken een soort van Landt dat men een Bosch, ofte Woudt noemt.

En sodanigh is het eenige jaren lang voor Karel de Grootes tijdt met Vlaenderen gelegen geweest, soo wanneer de macht der Francken een groot Koninckrijk van hun eygen, na de geheele overwinninge der Gaulen; opprecht en beveltight hebbende, d'ongeregeltheden van dat Landt tot de manier van een burgerlijke ofte ten minsten tot een militaire Regeering begosten te brengen; de Landen en Jurisdictien, uyt mildadigheyt van de Prins ofte om de diensten sijner voornaemste Navalgeren en bevelhebers, te verdeelen: aen welcker Bene een groot streck van dit Landt met den titel van Wouthier * ofte Houtvester van Vlaenderen geschoncken en vereert wiert. Dese bedieninge duerde tot aen verscheyde Nakomelingen toe, en begoft het Landt tot burgerlijke heuscheyt te brengen; door het geweld der Struyck-rovers, die de Boschen en vaste plaetsen overlact aen deden, in den toom te houden, met sacht-sinniger volck aen te moedigen tot handhavinge van Bondtgenootschappen; haer te doen steunen op haer eygen kloeckheyt en neerstigheyt tot 's levens onderhoudt; op wetten tot hunner bescherming, en op hare vereenigde Wapenen onder de forge en 't beleydt van hunne Opper-hoofden, om alloo veyligh te woonen, en van alle overlact bevrijt te worden.

* Forestier.

Ten tijde van Karel de Groote, soo sommige schrijven, ofte, soo andere willen van Karel de Kaele, is Vlaenderen tot een Graeffschap geworden, den Titel van Houtvester in een Graef veranderende, sonder verstooringe der successie.

Hoe verre sich in 't eerste dit Graeffschap uytstreckte, of hoe verre sich de Jurisdictie der Houtvesters verbraydde, kan ick niet voor vast stellen; nochte of het slechts grensde op oft in sich vervattende de lager deelen van de groote Bosschen van Ardénne, welcke ten tijde van Karel de Groote geheel en al Bosch waren, soo hoogh opwaerts als tot *Aken* en het rompelig Landt daer etlijke mijlen voor by, en doorgaens by dien Kayzer gebruyckt tot de jacht; Dit blijkt uyt de oude gedenck-boecken dier stede, welcke d'ontdeckinge ofte ten minsten de herknijpinge van de kennisse dier badtstooven, het geluck van dien Prins, terwijl hy noch op de jacht was, toe schrijven: alsoo sijn Paert met het eene been in een kuyl plompende, opening gaf voor het roeckend' water om op te wellen en uyt te breecken, en aenleyding voor den Kayzer, om aldaer die Seadt te bouwen en sijn gewoonlycke residentie plaets te houden, en te stellen tot een zetel daer men de Kayzers in 't toekomende sou tsoonen.

Hollandt, geworden tot een Eylant door d'afsonderende tacken van d'oude Rhijn, en voor desen Batavia genoemt, wiert suó seer niet voor een gedeelte van Gaulen gehouden, als wel van Hooghduitschlandt; tusschen welcke het gelegen was, ten aensien van des selfs plantinge door de Catten; een groot en oudt Volek van Hooghduitschlandt, en de Romeynen hebben veel eer als een geallieerde dan als een vermeesterde Provincie met haer gehandelt: die geen andre schattinge daer van daen haelden dan beuden van Soldaten, om hun man-

hastigheid in grootachtig, welke sy voor behulp-benden onder haere legioenen staken in hun *Fransche, Hoogduytsche* en *Brittische* Oorlogen.

't Is waerschijnlijk dat dit Eylandt voor een groot gedeelte soo wel van inwoonderen en zeeden als van naemen is verandert op den inval der Barbarische Volckeren; maer voornaemlijk van de Noormannen en Deenen, uit welkers Landen en Tael de namen van Hollandt en Zeelandt schijnen gesproten te zijn; doch omtrent het jaer 860. wiert een Soen van de Graef van Vriesslant, gewonnen by een Dochter van de Kayzer Louwies de tweede, door hem ghemaeckt Graef van Hollant, gevende daer van de eerste benaminge; welke van die tijdt af door so veel directe ofte collaterale successien en eenige aenmatigingen loopende, eindlijk in Philippus de tweede, Koning van Spangien quamen te eindigen, door den afval der Vereenighde Provinciën.

Onder dese eerste Houtvesters en Graven, (welcke dese woeste Landen en vermengde Volckeren onder hare bescherming begosten te neemen, en te beoogen den aenwasch, macht en welstandt hunner Onderdaenen, die sy voor haer eygen erkenden) wierden veel oude en gedemolieerde Kasteelen wederom opgebouwt; veel nieuwe opgherecht, en van de Princen aen haere Onderdaenen ofte Vrienden, die sy meest toegedaen waren, geschoncken; nevens groote omtrecken landts tot hunner onderhoudt en heerlijke jurisdictien over d'Inwoonderen; en dat op verscheyden ghemackelijcke voorwaerden, doch voornaemlijk om op hun Prins te paffen in tijdt van noot, en om hem in vrede eere te bewijzen, oft' in tijdt van oorlogh te dienen. Ja misschien dat sommige van dese Heerlijckheden en der selver jurisdictien, soo 't schijnt, gheweest zijn de overblijfselen van eenige oude Prinsdommen in die Landen onder de *Fransche* en *Hoogduytsche* Volckeren, welcker eerste instellingen te soeck raecken; van wegen d'onafmeetlijke tijdt die voor afging voor de *Romeynsche* ontdekkingen ofte conquelten; en lichtlijk hun oorspronck hebben ghehaelt uit de eerste Vaderlijke heerschappy ofte t'samen-loop van een los ongebonden Volck in ordentlijke Naebuerschappen, met onderscheydinge, soo niet onderwerpinge, van haer selven onder de verstandighste en braefste Mannen onder haer.

Onder de selfde Graeven wierden veele Steden en Dorpen ghesticht oft' herstelt: waer van de oude hun oude vryheden en jurisdictien bevestight, oft' andere daer aen gehecht wierden; en aen de nieuwen wierden de selve, na't voorbeeld van d'andere, of toegestaen, ofte groote vryheden en voorrechten vergont, tot aenmoediginge der toekomende Inwoonderen en Volckeren in de selve; alle dese t'samenstellingen in substantie, misschien door navolginge, met malkanderen veel overeenkomende, oft' andersins door d'overeenkomende natuer der Volckeren voor ofte door wien de selve waeren ingestelt; doch verschillende in manier na't onderscheydt van hun oorspronck ofte de besondere natueren, zeeden en interessen der Princen, welke veel van de selve haer hadden vergont en toegelaten.

D'andere standt, welke een diepen ingangh kreegh in haere Regeeringh, mach uit een andre bron-ader gesproten zijn: alsoo die Noordtsche Volcken om welcker onbekende tael en Landtschap sy lichtelijck de naem van *Barbarische* bekomen hebben (hoewel in der daet meest alle Volckeren buiten *Italien* en *Griekenlandt* by de *Romeyners* soo genoemt wierden): doch welcker overwinningen in nieuwe zetelen te bekomen en orderen in 't besit der selven ons haer mochten doen aen-neemen voor een beter gemaniert en burgerlijcker Volck dan sy scheenen te zijn aen hun overgroote meenigte ofte de dolligheid hunner oorlogen.

Werwaerts sy oock heen trocken, en haere Colonien en Heerschappyen ne-

der gefet hebben, lieten sy een ſtaet van Regeeringe na, die ſedert in de meeste *Europiſche* Taelen de naem droegh van *Staeten*; beſtaande uit drie orders, uit den *Adel*, *Kerckelycke* en *Gemeente*; onder de bepaelde Opperhoofſchap van een enkel Perſoon, met de benaeming van *Koningh*, *Prins*, *Hertogh* ofte *Graef*; d'overblyſſelen ten minſten ofte voetſtappen hier van vertoonen haer noch in alle de Prinſdommen gheſicht door de Volckeren in *Italien*, *Vranckryck* en *Spangien*; en waeren een lidt van de tegenwoordige ſtanden in 't meerder deel van de groote heerſchappyen aen d'ander kant van de Rhyjn: en 't ſchijnt een tempering geweeſt te zyn, eerſt door haer ingevoert, tuſſchen de Tyrannye der Ooſterſche Koninkrijcken en de Vryheit der *Griekſche* ofte *Romeynſche* Republycken.

't Is ſeecker dat de *Gottben* Heydenen waeren toen ſy eerſt een inval deden in 't *Roomſche* Rijk, tot dat een groote ſwerm deſer Volckeren in d'onderhandelinghe met een van deſe *Romeynſche* Kayzers en op inruyminghen van een groote ſtreeck Landts te ſullen verſtrecken tot een ſtoel-voor hun Natie, het Chriſten-geloof te gelijk quam t'ombelſen. Hier na, dit ſelfde Volck de paelen hun vergont te buyten gaende, en met ſnifch getal overal daer ſy quamen het opperſte geſagh voerende: ghelijck ſy een groot Inſtrument waeren van de Religie in veele gewelten van *Europa* te verbreyden ſoo verre als ſy de paelen hunner conquēſten hadden uitgeſet: alſoo is het oock dat de yver deſer nieuwe gheloofs-ghenooten, ontſteecken door het gheſach dat ſy hare Biſſchoppen en Herders toe-droeghen, en verrijckt door den buyt en beſittinghen van ſoo groote Landen, ſchijnen ſy de eerſte gheweſt te zyn die d'onderhoudinghe der Kercken en Geestelijckheit, door de ſelve te begiftigen met Landen, Heerſchappyen en Leenmannen, haer toeghe-eygent, hebben inghevoert: want te vooren ſcheen d'achtbaerheit van 't Prieſterdom in alle Religien t'eenemaal te ruſten op des Volcks opinie van haere godvruchtigheit, gheleertheit en deughden, oft' op een eerbiedigheit die ſy hun bedieninghe en verborgene ceremonien en inſtellinghen toe-droegen; op hun onderſtant ofte inkomſten, in de vrywillighe aanbiedinghe der godwruchtighe Mannen, de mildaedigheit der Prinzen, oft' eyndelijck beſtaande in een ſeeckere portie uit den arbejdt en winſten der geener die onder haere Parochie leefden, en niet in d'onderwerpinge van 's menſchen leven en middelen, welke de burgerlijcke macht geheel en al toe-quamen; en *Ammianus*, hoewel hy de Biſſchoppen van overdaedt beſchuldicht ten tijde van *Valentinianus*: echter nochtans ſpreckt hy van hun rijckdom, die ſulcks veroorſaecte en op de baen bracht, als geheel ontſtaande uit d'offerhanden des Volcks: maer daendacht deſer nieuwe Chriſtenen deſe nieuwe wiſſe van hunne Kercken te begiftigen invoerende: en naderhandt *Pepyn* en *Karel de Groote*, Koningen der *Francken*, op haere overwinningen in *Italien* ende des *Roomſchen* Biſſchops begonſtiginge van hun titel en wapenen veele Landen en juridiectien aen dien ſtoel gehecht hebbende, wierdt dit voorbeeldt ofte deſe ghewoonte by de meeste Prinzen der Noordſche Linien ofte Stammen d'oor het overige van *Europa* ingevolgt, waer door de geestelijckheit veele Landen quamen te beſitten, en uit een noodſaekelijck ghewolgh vry veel wereldlijcke macht te trecken uit d'inkomſten hunner Onderdaenen ofte Huerlyuden: ſulcks dat ſy doorgaens wierden een van de drie Orders die de vergaderingh der Staeten in yeder Landtſchap op maecten.

- Deſe inſtellinge van Staeten in de beſondere Provintien der Nederlanden is boven menſchen geheughnis in ſwang geweest, en wierdt dickmaels aengheſtelt tot nederlegginge van diſputen over de ſuccellie hunner Prinzen, daerte

in twijfel getrocken ofte met ghetuygen bekrachtigt wierden; tot decisie der verschillen tusschen de groote Steden voorvallende; tot raedtspleeginghe in geuerlijke tijden buyten 's lants oft' oneenigheden binnen: maer altijdt op de nieuwe successie ofte verkiezinge van een Prins, en op eenige nieuwe schattingen die men nootwendigh het volck moest op leggen. Ten anderen sag dese by eenkomste of vryheit op vryheden, daer d'Inwoonderen deser Provintien seer op versot waren en stijf op drongen. Behalven op d'oude privilegien hunner steden, alrede gedacht, sagen oock dese vergaderingen ofte by-een-komsten op de vergonninge van voor-rechten van verscheyden Princen, in 't besonder op uitsonderingen ofte vryheden, op jurisdictie van Magistraets-personen en burgerlijke Rechters in hun eygen steden te verkiezen en die bediening te oeffenen; oft' anders op costuimen om geen andere dan ingeborene tot eenige ampten te beroepen, en alle gewichtige saken te brengen voor den hoogen Raedt, bestaende uit groote Heeren van 't Landt: welcke alle so te rekenen wereltlijke waren, alsoo'er slechts; Bisshoppen waren in all' de 17 Provintien, totter tijt toe van *Philippus de II.* Koning van *Spangien*.

d'Inkomsten deser Princen bestonden in hun oude menagie, in geringe Tollen (die nochtans door den grooten Koophandel der Zee-steden vry toe namen) en in de vrywillige contributien hunner Onderdaenen, of aen de Staeten oft' aen particuliere steden, na dat de hooghdringende noot van hun Prins was vereyschende, ofte de ghenegtheit der Gemeente zich toe-droegh; de selve wierden oock niet dickmaels gevordert, alsoo de macht deser Graven uit foodanige Heeren bestont, die of van wegh haere Regeeringen oft' andere bedieningen; oft' uit d'inkomsten hunner Landen, gehouden waeren haeren Prins te paert te dienen niet eenige Ruytery, soo dickmaels als hy te velde trock; oft' anders uit een Militie genoemd *les Gens d'ordonnance*, * die te voet diende, en onse train-benden niet ongelijk was; het gebruik, ofte ten minsten de benaeming waer van, in *Vlaenderen* vernieuwt wierdt in den laetsten oorlogh met *Franchryck* in 't Jaer 1567, als wanneer de Graef van *Egmont* door den Gouverneur gemaect wiert Generael *des Gens d'ordonnance*.

* Benden van Ordonnantien

Deze macht onderhielden de Steden ofte Landen, op haer eygen beurs, gelijk d'andere Militie door de Heeren, des noot zijnde, geworven wiert; en sy wierden, dit werk afgedaen zijnde, altemael voort afgedankt, so dat de Prins weynig onkosten van haer te dragen hadde: den oorlogh die hy voerde was met andere sijns gelijke Princen, ofte met de gene die na sijn Prinsdom stonden; ofte te met als sijn groote Steden oproerigh wierden: kort, doch scherp afloopende, en met eenen slag ofte belegering by geleit; 't en zy dat'er tusschen *Engelans* en *Franchryck* crackeel voorviel, en toen quam d'oorlog voornaemlijck op dese twee Koningen aen, en dese geringer Princen wierden slechts gebruikt ter eere van hun aliantie, ofte somtijds om de bequaemheit van een diversie te maken, veel eer dan dat de swaerigheid des oorlogs op haer voornamentlijck aen quam.

De oorlogen der Graeven van *Hollandt* waeren meestendeel met de *Vrielsen*, een ghedeelte der oude *Saxen*; en de heftigste batalien van sommige Graven van *Vlaenderen* geschieden met de *Noormannen*, welcke die wegh heen trocken naer *Franchryck*, en waeren de laetste van die Volkeren welke de Zuyderlijke gewesten van *Europa* overlast gedaen hebben. Ick heb te niet gedacht hoe het gebeurt is dat de ontelbaere swerm van die ongemeen groote Noordsche bykorf, die de werelt soo dickmaels als een geweldigh onweer ter neder sloegh en als overstroemde: veranderende naemen, gewoonten, regeringe, tael en selfs de ghedaente der Natuure daer sy haer neder sloegen: dewelcke, gelijk ons de historien melden, onder de naem van *Gaulen* doordrongen tot in *Griec-*

kenlands en Italiën, Romeu demolierende, en het *Capitolium* belegerende te tijden van *Canillus*; onder de naam van *Cimbri* door *Vranckryck* heen trocken zelfs tot de grenzen van *Italiën*, door *Marius* beschermt; onder de naam van *Hunnen* ofte *Lombarden*, *Visigotten*, *Gottien* en *Vandalen* de gantsche macht van 't *Roomsch Ryck* vermeersterden, *Romeu* in weynige Jaeren tot driemael toe verwoelteden; de Zetel huns Rijcks soo wel in *Spangien* en *Africa* als *Lombardyen* neder sloegen; en onder de naam van *Deenen* en *Normannen* sich van *Engelandt*, een groot gedeelte van *Franckrijck* en zelfs van *Napels* en *Siciliën* meester maecten: hoe dat seg ick, dese Volckeren die in alle eeuwen als zaedt haer scheenen te vermeenighvuldigen, en onderwijlen hun eygen natuurlijke Landen van soo overgoote menighthen Volcks ontlasteden, en dat met sulck een schrick voor de werelt, ongeveer 7 of 800 Jaren herwaerts, dese soo furieuse tochten soudent staken, als of sy schielijck onvruchtbaer ofte ram souden geworden zijn, ofte met haer eygen quade lucht hun beter souden hebben laeten paeyen; Maer, mijns oordeels moet men dese weldaet den aenwas en voortgang des Christendoms in't Noorden geheel en al toeschrijven: waer door de vroege en ononderscheydentlijcke vermenging ofte meenichte van vrouwen besnoeyt ofte gantsch afgeschafft wierdt; hier door is't oock dat de geleertheit en burgerlijcke ommeegang onder haer eenigins standt grepen, en sekere om-trecken van die overgroot Landtschappen, door onderscheydingen en bepalingen van *Koninkrijcken*, *Prinsdommen* ofte Gemeenten-staet, omcingend en beslooten. De *Menschen* begosten hun woest leven, sonder eenige andere bekommering ofte vermaeck, dan voor voetsel of wellust door gebracht, te verlaten, en begaven haer tot gemack en hanthavinge van geselschap; op order en arbeydt ving de rijkdom aen en volghde neeringe; en dese hebben de wegh gebaent tot overdaet, veele siekten en accidenten des lichaems niet sich slepende, welcke, de voorige en eenvoudiger eeuwen onbekent, beyde het leven en de kracht der voort-teelinge begosten te verkorten en te verswacken. Daerenboven de verdeeltheden en circulen van heerschappy hebben tusschen verscheyden Volckeren, hoewel van eenerley geloof, oorlogen veroorsaect: en die van de *Polen*, *Hongaren* en *Moscoviers* met de *Turcken* ofte *Tartaren* hebbender meer doen sneuvelen; en hier door, oordeel ick, zijn die vruchtbare voort-teelinge vermindert en hare painen eenigermate bepaelt gheworden; en hier door oock hebben wy soo veel Jaren na den anderen in dese gewesten des werelts de eere en vryheydt gehadt om aen het krackeelen over krijgelheydt ofte gierigheydt, eersucht ofte hooghmoedt, ons bloedt te kost te leggen, sonder dat wy de bystandt van eenige *Barbarische* Volckeren behoeven om ons selven aen een kant te helpen.

Doch dese Afwijcking latende varen sullen wy wederkeeren tot de *Nederlanden*, alwaer de *Regeering* soodanigh als gedacht, hoewel in verscheyden *Prinsdommen*, duerde tot ten tijde van *Philippus van Burgondien*, in wien het gebeurde dat alle de 17 *Provincien* vereenight wierden.

Nademael dit soo volck-rijk Lentt sich soo verre uytbreydde en de koop-handel tot *Brugh*, *Geni*, *Antwerpen* soo dapper aengroeyde, 't welck *Cómines* de goetaerdigheydt der *Prinsen*, het gemack en de behoudenis van 't volck toeschrijft, vonden sich *Philippus* en sijn Soon, een bequaem partuer voor *Vranckrijck* toen dapper gekrenkt, soo door de laetste oorlogen met *Engelandt* als met de factien hunner *Prinsen*; en in de oorlogen met *Vranckrijck* was het huys van *Burgondien* onder *Karel*. En *Maximilianus* van *Oostenrijck* (die sijn dochter en erfgenaem troude) en naderhandt onder *Karel de V.* sijn kints kint, byna geduerigh ingewickelt; welcker bedrijf, succes en revolutien doorgaens bekent sijn. *Philippus van Burgondien*, die daer mede aenying, was een goetaerdig en ver-

standigh *Prins*, gelieft van zijn Onderdanen en hoogheacht van zijne vyanden; en leyde zijn saecken soo veel aen, dat op het afnemen van de macht der *Engelschen*, buyten's landts verofsaeckt door de tweedracht van binnen, hy van d'onlusten in *Vranckryck* een einde maecte door een veylige en eerlicke vrede; soo dat hy uyt zijn aensienlicke achtbaerheydt ofte oorlogen geen pretensie nam om in de wijse sijner regeering eenige verandering te maecken; maer *Karel de Stoute* tegens de *Fransche* en *Zwitzers* onvoorsichtlijcker in eenen oorlogh ingewickelt, begoft swaerder en veelvoudiger schattingen zijne Onderdanen af te vorderen, welke eerst door d'achtbaerheydt van zijn Vaders regeering en zijn eygen groote desseynen bekomen, doch naderhandt in een ongeluckigen oorlogh verspielt, zijn volck een onvernoeghtheydt en hem kleynachtige toebrachten, tot dat hy in de slaghe voor Nancy een ongeluckigh leven door een ontijdige doot quam te eyndigen.

Ten tijde van *Maximilianus* wierden verscheyden Hooghduytsche krijghsbenden in *Vlaenderen* gevoert tot hunner defensie tegens *Vranckryck*; en in den oorlogh van *Karel de V.* ongelijck grooter macht van *Spanjaerden* en *Italianen* op dien selfden voet; een saeck daer de *Nederlanders* ten tijde van hun voorige *Prinsen* niet van witten; maer geduerende de gantsche regering deses Kayzers, wien het geluck meesten tijt diende, zijn grootachtbaerhey en goet gerucht te gelijk toenemende, heeft hy 't misnoegen sijner Onderdanen op de vermeerdering hunner betahngen oft overlact van soo veel uytheemsche krijghsbenden onder haer, oft afgewendt ofte gedempt, daerenboven was *Karel* sachtsinnigh en edelmoedigh, en een *Nederlander* sijnde van geboorte, bejegende dat volck met alle vriendelijckheydt en beleeftheydt, welcker maniere van doen en tael hy onder haer verkeerende altijt involghde, en all' hun grooten in d'affayren sijns hofs, zijn Regeeringe, ofte legers over al door verscheyden gewesten van zijn wijdt uytgeltreect gebiedt gebruykte; invoegen dat op het slot van de laetste daet sijns leveus, sijnde het overgeven van zijn kroonen aen zijnen Soonen *Broeder*, hy *Philippus de II.* na liet de 17 *Provincien* in soo een vreedsaem en wetteliken stant als *Prins* oft' Onderdaenen konde wenschen.

Philippus de II. omtrent het jaer 1556 in 't besit van soo veel groote heerschappyen tredende, na dat hy geluck en ongeluck eenighsins beproeft had in den oorlogh met *Vranckryck* (welke zijn Vader hem naliet als een kommerlicke last aen soo grooten staet vast) bracht door de vrede van *Cambray* niet alleen ruste wederom in zijn eygen landen, maer oock byna in het gantsche Christendom, 't welck in d'onlusten deser *Prinsen* eenighsins ingewickelt was. Hier na nam hy voor naer Spangien te keeren en de *Nederlanden* onder een gefubordineerde regeering te laten, welke tot *Karel de V.* zijn tijt toe altijt geweest waren de stoel hunner *Prinsen*: en deelde de tegenwoordige heerschappyen diens grooten Kayzers met de rest van de sijne; doch *Philippus* een geboren *Spanjard*, aenneemende uyt den climaet oft' opvoedinge van dat landt de gestrengheydt en statighydt van die Natie, 't welck de *Vlaaxingen* steemighydt en grootsheydt noemden; de bedietingen van zijn huys en de eere van zijn raedt en vertrouwendes *Spanjaerden* opdragende, en daer door hunne zeden, habijten en tael invoerende in 't hof van *Vlaenderen*; na de vrede in dienst houdende die *Spaensche* en *Italiaensche* bendes, en blijvende by d'invordering van penningen by de *Staten*, welke d'oorlogh nootwendigh en te lichter verdraeghlijck hadde gemaect; hieldt de liefde der Gemeente haest op en begoft gevrees te worden by d'inwoonderen dier *Provincien*.

Maer *Philippus de II.* oordeelde het niet reputatieus te zijn voor 't huys van *Oostenrijck* alrede opgestegen tot de hooghte van soo machtige heerschappyen nochte voor sijn desseynen van een noch grooter *Rijck* d'onlusten ofte swa-

righeden van soo een kleyn landt sich aen te trecken, nochte dat hun oude manier van regeering hem eenige bepaling soude voor schrijven; dies hy op sijn vertreck naer Spanjen en stelling van sijn natuerlijcke Suster de Hertogin van Parma tot Gouvernante der *Nederlanden*, gestijft door *Granool* gaf haer instructie om d'uytheemsche krijghs-benden aen te houden en volstandigh te blijven in de subsidie-penningen af te vorderen, 't welk nu door de langduerigheyt des oorlogs onder haer een gewoonte was geworden, en de sommen alleen onder den Prins en Staten gedebatteert: te bevestigen de 14 Bisschoppen, waer over met den Verkondight veracordeert was, welke de drie die van oudts in de *Nederlanden* waren geweest, toe gevoeght souden worden, om wederom op de baen te brengen, de Plakaten van Kayzer *Karel de V.* tegens *Luther*, Verkondight in 't Rijck ontrent het Jaer 1550, doch uytgesteld in de *Nederlanden* selfs in die Kayzers tijt; en alsoo den wegh te banen voor d'*Inquisitie* op foodanige wijze als se in *Spangien* in swang gegaen had: gelijcke pretentie hebbende op de *Lutherische* hier en de *Mooren* aldaer. En dese poincten na datse geexecuteert wierden hebben in dese Landen de eerste ontsteltenissen in de gemeenten der Menschen veroorsaect.

D'algemeene haet des volcks tegens de Spanjaerden opgevat, nevens de moedwilligheden van die krijghs-benden en de sware lasten van de selve t'onderhouden, sijn oorfaeck geweest dat d'inwoonderen in 't algemeen haer voor instrumenteete oorfaecken van haer onderdrucking en slaverny aansagen, en niet van hunner bescherming, daer een algemeene vrede haer geen vyanden had gelaten: en derhalven namen der Staten klachten hier haren aenvang, met een algemeene toestemming en gevoeligheyt soo wel van den gantschen Adel als van de steden en 't landt; en op den uytitel die toen gesmeedt wierdt ofte voorviel, hebben de Staten eerst geweygert gelt meer te verschaffen tot betalinge van de Spanjaerden ofte van hun eygen troepen; en 't volck wiert soo delperaet dat die van *Zeelandt* het wercken aen de Dijcken t'eenmael staecten, latende de zee op yeder gety het landt affspoelen; gesint zijnde veel eer, na hun seggen, door dat Element dan door de Spanjaerden haer te laten verslinden; soo dat na veele debatten en kibbelingen tusschen de Gouvernante en Provincien de Koning, op hare remonstrantien bewogen wierdt om haer te doen vertrecken, 't welck oock voorts geschiede met groote blijdschap en ongemeen gejuigh van 't volck.

Het oprechten der stoelen van 14 nieuwe Bisschoppen heeft de tweede twist en moeyte veroorsaect. De Grooten hebben dese verandering als een vermindering van hun macht aengesien, met soo veel nieuwe Mannen in dien breeden Raedt in te voeren; de Abten, uyt wiens landen sy haer inkomsten moesten trekken; hebben haer daer tegens gekant als het recht der kercken en d'uyterste wille der verstorvene daer door gewelt aendoende, dewelcke die Landen tot een bezonder gebruyck hadden geschoncken; de gemeene Man morde daer tegen als een nieuwe beswaringe van hunne conscientien en vryheydt, met het oprechten van soo veel nieuwe geestelijcke Rechts-hoven en soo een groot getal van Reebters; zijnde 17 in plaets van drie, die 'er te vooren in 't landt waren; en die geheel aen den Paus of den Koning dependeerden; en alle man voer daer tegens uyt als zijnde een overtreding van des Konings eedt op het aenverden van de regeering, als die de kercken en wetten sou laten beruften soo als hyse vondt; dit poinct niet te min maecte den Gouvernant dat tegen alle oppositie boven dreef, doch niet sonder een algemeene misnoeginge na te laten.

Dese beroerten nu in *Vlaenderen* dapper in swang gaende en d'oorlogh over het stuck van Religië in *Vrankrijk* uytberstende, wierden grootē meenighden van *Calvinisten* genootsaect hun te begeben na die gewesten in *Nederlands*; welc

ke aen *Franckryck* grenzen, gelijk de beroerten in *Duitschlands* te voren de *Lützerfche* gedreven hadden na de Provinciën aen de *Rhijn* kant; en de vervolgingen onder de Koningin *Maria* die van de kercke van Engelandt na *Brabant* en *Vlaenderijck* deden verhuysen, ten opficht van den grooten koophandel die dat Koninckrijck met die van *Brug* en *Antwerpen* dreef.

Deze voorvallen en Nabuerige plaetsen hebben dese landen in een korten tijt met groote meenigten van Gereformeerde belyders vervult: hun ongemeenen yaver, het gevoelen van haer leere en Godtvruchtigheyt, de medoogentheydt met hun lyden, hun overvloedige klachten en het humeur van die eeuwte brachten haer dagelijcks in de *Nederlanden* grooten aenwasch van veele geloofs-genooten; sommige onder den *Adel*, veel onder de *Dorpen*, maer de meeste hoop inde steden, welckers negotie en rijkdom door dese nieuwe inwoonderen dapper aangroeyden: en door welckers interest soo wel als ommevang sy in haer gonste raacken.

Dit gaf d' inquisitie werck, hoewel matighlijck gehandhaeft door de voorsichtige bescheydenheydt der *Gouvernante*, modererende de rigoreusheydt van *Granvel* die sijn Heers autoriteyt en d' uitvoeringe zijner bevelen by alle gelegentheydt op het allergestrenghste in't werk stelde: en de volle resolutie van de heeren der Provinciën om te versachten des Konings plackaten en voor te staen de vryheden van hun landt in niette gedoogen dese nieuwe en arbitrale judicatuer, daer alle oude wetten en costuimen van't landt niet van wisten; en hierom niet min hatelick by't volck dan om de wreedtheydt van der selver uitvoeringe; want voor d' inquisitie was de sorge voor de Religie aen de *Bisshoppen* berustende; en te voren aen de burgerlijcke *Magistraeten* over all' de *Provinciën*.

Op de moeyelijcke debatten inden Raedt, doch voornaemlijck op d' algemeene administratie en bewindt van *Granvel*, een *Burgondier* van geringe afkomst, eyndlijck een *Cardinael* geworden en vermaerder om sijn uitsteekende gaven dan vroomheydt des levens, wierden de voornaemste heeren van't landt (onder welke de *Prins* van *Orangien*, de *Graven Egmond* en *Hoorn*, de *Marquis* van *Bergen* en *Montigney* d'aensienlijckste waren) met soo een geweldige en on-verzoenlijcke haet ingenomen tegens den *Cardinael* (het sy uit passie oft' interest) die over het gantsche lichaem des volks of ten aensien van des selfs oorfaeck ofte voorbeeld, sodanigh doorgaens verspreydt was: dat de heeren eerst weygerden den Raedt langer te willen by wonen, protesterende sodanigen niet te mogen onder haer oogen sien die't opperste gefagh soo voerde tot ruine van hun landt; naderhandt den *Koning*, uit de naem van't gantsche landt smekende om sijn vertreck: op welcks uitsfel en continuatie der inquisitie de Gemeente by alle gelegentheydt en voorval dagelijcks op de been quam, de saeck nu soo hoogh met haer gekomen zijnde dat het gantsche lichaem hunner Gemeente met een algemeene brandt gredreight wiert soo wanneer de minste vlam in eenigh deel oit quame uit te bersten.

Doch eyndlijck heeft de *Koning*, soo wel volgens't gevoelen van de hertogin van *Parma* als om het ernstig verseeck der *Provinciën*, *Granvels* vertreck toegestaan: waer op de heeren haer wederom op hun gewonlijcke sit-plaetsen in den Raedt vertoonden; de *Graaf* van *Egmond* wiert naet *Spangien* afgevaerdicht om de swarigheden der *Provinciën* voor te dragen, en favorabel antwoort van den *Koning*, voornaemlijck tot versachtinge van de gestrengheydt der *Plackaten* nopende het stuck van *Religie* en *inquisitie* bekomen hebbende, wiert alle onlust en beroerte gestilt; de heeren wierden by de *Gouvernante* in den Raedt en't bewindt van affayren gebruikt; en aen de *Gouvernante* hebben de heeren alle eere en gehoorfaemheydt bewesen.

In't begin van't jaar 1565. wiert'er een bespreck en t' samenkomste tot *Bayona* gehouden tusschen *Catharina* de Koninginne-Moeder van *Franckryck*, en haer

Soon *Karolde IX.* hoewel vry jong, met zijn Suster *Isabella Koningin van Spanjen*: daer niemant tusſchen quam behalven *Duc d'Alva*, daertoe gedeputeert van *Philippus*, die ſijn eigen by wooninge verſchoonde, hierme deſeby-eenkomſte verbloemend: met de ſchoon-ſchynende vrucht en betuiging van innerlicke affectie tusſchen Moeder en kinderen. Of men vry wat gewichtighs vermoedt hoe men een ſaeck meer verhoolen houdt: dan of het waer ſy 't geen de Prins van Orangien aſſermeerde hem by geval geopenbaert te ſijn, te weten datter vaſtgeſtelt was alle de gene uit te royen die onder het gebied van *Vranckrijck* of *Spanje* van de nieuwe Religie profellie ſouden doen; dit is zeecker, en het wiert daer voor gehouden dat het ſtuk van Religie het ſubject hunner onderhandeling was; en dat kort daer aen in het ſelfde jaer een brief van Koning *Philippus* aen den Hertogin van *Parma* is ghekomen; de Graef van *Egmonts* uitlegginge ſijns briefs geenſins voor goet kennende; en verklarende zijn wille te ſijn dat alle Ketters ſonder ooghlukinge om 't leven ſouden gebracht worden; dat des Kayfers Plakaten en het Conclie van *Trenten* verkondight en achtervolght ſouden worden; met bevel dat de burgerlijke maght d' *Inquiſitie* ſoude ſtyven en alle moogelike byſtandt doen.

Dit Plakaet verkondight ſijnde was eerst de verbaeſtheydt over all' de Provinciën vry groot, doch deſe weeck haest voor haer onſtuumigheydt die haer ver-toonde in haer geſicht, ſpraeck, vrymoedige by eerkomsten en paſquillen; dapper oock geſyft en gaende gemaect door de jammerlijke ſpeſtakelen van ſoo veel onnoſel-omgebrachte Menſchen en dat op rekening van Religie; de ſtantvaſtigheydt der lijdende en de medoogentheydt der aenſchouwers gemeenlijk t' ſamen ſpannende tot vermindering van d' opinie van een ſchuld of miſdaect en vermeerdering van een verſoeyinge der ſtraffe een wraecke tegens de ſichters van dien raedt, waer van men oordeelde *Duc d'Alva* de bel-hamel te ſijn.

Met het begin van 't jaer 1566. begoſten de borgers in vengeleeden opentlijk muytery aen te rechten, weerende d' executien, ghevangenhuysen en Officieren gewelt aendoende, en dit wiert nagevolght door een verbondt van de heeren, om d' *Inquiſitie* in de *Nederlanden* noit te gedogen als ſtrydigh tegens alle wetten ſoo goddelijcke als Menſchlijcke, en overtreffende de wreedtheydt van alle vorige Tyrannijen; waer op alle reſolution van gewelt of 'rigereusheydt onveilig wierden voor de Kegering, nu al te ſwack om ſulck een revolte des volcks te weerren; en aen d' ander kant quam *Bredero*, uit een vertrouwen op een jeders gonſte, als hooft van 100 aenſienlijke perſonen, door de Provinciën reyzen naer *Bruffel*, den Hertogin van *Parma* vrynoedigh verſoeckende d' *Inquiſitie* en Plakaten over 't ſtuk van Religie te willen vernietigen; en toe te ſtaen datter nieuwe door een by een komſte van Staten worden gemaect.

De Gouvernante wiert genootſaect tot ſoo een heftige ſieckte ſachte middelen te gebruijken; de verſoeck-bede aen te nemen ſonder te laten blijcken hoe 't haer om 't herte lagh, en te beloven hun Request aen den Koning te vertoonen: 't welck oock geſchiede, doch hoewel de Koning bedeest ſtondt over ſodanige gevolgen ſijner laette beveelen, en eijndlijk bewogen wiert om de ſelve te herroepen: niet te min 't ſy uit traegheydt van ſijn Natuer ofte na de manieren van 't Spaenſche Hof, d' antwoord quam al te laet; en gelijk als alle ſijn voorige vergonningen, 't ſy door uitſtel ofte betuiging van quaetwilligheydt en geen goede meening, daer in ſich vertoonende, hare aengenaemheydt verloren, ſoo verſoor oock deſe volkomentlijk hare kracht en werkinge komende in de *Nederlanden* toen alles in rep en roer was en in lichte vlam ſtondt door den op loop van 't graeuw in veel groote ſteden van *Vlaenderen*, *Hollandt* en *Vytrecht*, die geweldig aengingen met kercken te rooven en beelden te ſtormen met duſend omſtandigheden van een barbariſche en beestelijcke ſarie 't welck nevens d' inſtelling

van Consistorien en ordineringe van Magistraetspersoonen in jeder stat onder de Gereformeerden, mitgaders openbare verbintenissen en distinctien nevens particuliere contributien, daer sy met den anderen over verdragen waeren, tot handthavinge van die algemeene saeck, in 't Jaar 1566 tot de revolte in de *Nederlanden*, de eerste aanleiding gegeven heeft.

Maer d'Adel van 't Landt en de rijkste onder de Borgery in de Steden, hoewel met de Regeering niet vernoght, de krachtige uytwerkingen en droevige vruchten nochtans gevoelende, en van 't oproerigh geraes van 't graeuw een afkeer hebbende; als het snoodste onheyl dat een Stact kan overkomen; en aengemoedicht door d'aenkomste van des Konings vergonningen, begosten hun raedt en macht met die van de Gouvernant in een te smelten, en met alle wackerheyt en getrouwheyt haer te schicken om de beroerten, die veelen waeren overgekomen; en meest alle de Steden der Provintien deden daveren, te smooren: waer van de Prins van Orangien en de Graef *Egmond*s voornaeme instrumenten waeren, door de achtbaerheyt hunner hooge bedieningen, (d'eene sijnde Gouverneur van *Holland* en *Zeeland*, en d'ander van *Vlaenderen*) doch veel eer door d'algemeene toegenegentheyt en vertrouwen des Volcks; tot dat met *Valencien*, en *Mastricht* door waepen te vermeersteren; het submitteren van *Antwerpen* en andere Steden: het wyken van *Egmond* uit den raedt der geconfedereerde Heeren (soo men se noemde) het vertrecken van de Prins van Orangien naer *Duitschland*; en de doot van *Bredero* nevens de tydinge en toefsel van des Konings schielijcke vertrek naer de *Nederlanden*, soo wel als de voorichtigheyt en bescheydenheyt des hertogin in 't bestieren van all dese saecken: de gantsche staet der Provincien herstelt was tot haer vorige vrede, gehoorzaamheyt, en ten minsten schyn van getrouwheyt.

Maer Koning *Philippus*, 't sy dat hy sijn reyse op *Vlaenderen* noit volkomen beslooten had; ofte gestuit wiert door de bevreediging der Provintien, en een teder gevoelen hadt van de muitery der *Mooren* in *Spangien*, ofte dat hy mistrouwen had op de hevige passien en driften van sijn Soon Prins *Karel*; ofte af wachte 't geent tot *Bayona* gestoten was, nu ryp geworden om uit te bersten in *Vranckrijk*, sprack niet meer van de *Nederlanden* te sien: maer stelde toen op die selfde tijt voor vast om *Duc d'Alva* derwaerts te senden als opperhoofd van een leger bestaende uit tien duysent oude Spaensche en *Italiaensche* troepen tot assistentie van de Gouvernante, uitvoeringe der wetten, en om te dempen en straffen de belhamels en stookebranden van de laatste oproer.

Dese resolutie wiert haest in 't werck gestelt, hoewel gantsch tegens de borst en advys van de hertogin van *Parma* in *Vlaenderen*, en den Hertogh van *Feria*, een van de voornaemste Ministers, in *Spangien*; dewelcke oordeelden dat men de tegenwoordige vrede der Provintien niet en behoorde te bestormen met nieuwe onlusten; nochte de Konincklijke achtbaerheyt te krencken met sich party te stellen in een oorlogh tegens sijn Onderdanen; nochte te gebruijcken sodanigh een Minister die niet alleen met soo een openbaren haet was ingenomen, maer oock openlijck gehaet wiert als *Duc d'Alva* in de *Nederlanden*.

Edoch de Koning was niet te versetten; soo dat in 't laetste van 't Jaer 1567 *Duc d'Alva* daer quam te landen met tien duysent van de beste *Spaensche* en *Italiaensche* Soldaten, onder het bevel der voornaemste Officiëren die d'oorlogen van *Karel de V.* en *Philippus de II.* in *Europa* hadden op gequeeckt; welke macht versterckt met twee duysent *Duitschers*, die de Hertogin van *Parma* in de laetste oproer gewonnen had, en dat onder het bewindt van een soo bejaerde en wijdt-vermaerde velt Overste als de Hertogh van *Alva* was, een leger uit maecte, 't welck niemant in de *Nederlanden* met andere oogen konde aensien dan van verbaestheyt, onderwerping en misnoedigheyt.

Op het eerste gerucht van dese optocht begosten de winkeliers in Steden en

Dorpen by groote meenighen te vluchten uit de Provintien; sulcks dat, gelijk de Hertogin aen den Koning schreef, in weynige dagen boven de hondert duysent het landt verlaten hadden en verrocken waeren met hun gelt en goet, en datter noch meer daegblijcks op haer vertreck stonden: sodanige weerlin vertoont sich steeds tuschen kooplieden en Soldaten: dat daer d'eene lijn rekening maecte van veyligh te mogen schuylen onder de wetten, daer d'ander wil datse onder sijn swaert en wille sullen buigen. Op de eerste daet des hertoghs van *Alva* sijn aenkomste t welk soo wel was het arresteren van de Graven van *Egmont* en *Hoorn* als het ombrängen van de Marquis van *Bergen* uit een vermoeden en het gevangen setten van *Montigny* in *Spangien* (werwaerts sy etlike maenden te voren met commissie en instructie van de hertogin gesonden waeren) versocht sy voort op den Koning om uit de *Nederlanden* te mogen vertrecken. Dit gemaklijck verkregen hebbende wiert *Duc d'Alva* in de Regeering bevestigt met sodanigen macht also oot enigh Gouverneur bekleedt had; een Raedt uit 12. Personen bestaende wiert'er opgerecht om alle misdaden tegens de Konincklijke authoriteit begaen, t' examineren, die by de gemeene man de bloet-raedt genoemt wiert; een groot getal, als schuldigh aen de laette beroerten, wiert door desen Raedt veroordeelt en ter doot verwesen; de steden morden over het verbreecken hunner handvesten, de Gemeente van hunne vryheydt, de Ridders van 't gulden Vlies over de privilegien van hun Order, door dese nieuwe en hatelijke hoven van recht; alle man klaeght over kleen gesagh der Staten, van 't invoeren der legers, doch al te vergeefs; de Koning bleef volstandig by sijn besluit en *Alva* was van natuer wreedt en onverbiddelijck. het nieuw leger stelde sich straf en trots aen, nergens soo seer na hakende als na beroerten in 't landt; het grau was rasende dol, doch onder gehouden, en sonder opperbooft; het ging'er overal op een arresteren en procederen, confiscueren: op een bloedstorten vanghen en spannen, aenrechtening van moetwil; op het afsetten, executeren van straffe en bedenkinge van wraek; kort om, alle bedencklijcke moerwilligheydt en baldaedigheydt wiert'er gepleegt; de kleyne tacken wierden suedigh af gekapt, aen de groote was'er meer houwen aen vast; de Graven van *Egmont* en *Hoorn* bleven etlijke maenden staen: doch eindlijck in spijt soo wel van all' hun dienst aen *Karel de V.* en aen *Philippus*, als van hare nieuwe verdiensten in de Provintien te stillen, en van soo veelvondige versoeck-beden en bemiddelingen uit hün naem in *Spanjen* en *Vlaenderen* voor gedragen, wierden sy tot *Brussel* oepentlijck onthalt, waer over de Gemeente gantsch moeyelijck wiert en alle lijdtfaemheydt met haer scheen uit te sijn: ja het einde van deser hün leven scheen een leven en beginfel te geven aen die beroerten, welke *Europa* soo veel bloets en *Spangien* een groot gedeelte der *Nederlandsche* Provintien gekost hebben.

Het Proces van *Egmont* en *Hoorn* gemaect zijnde, wiert de Prins van *Oranjen*, die naer *Duytschlandt* gewecken was, om sich te verantwoorden over de selfde misdaden daer d'andere meê beschuldigt waren geweest; en niet verschijnende wiert hy veroordeelt, voor een Verrader verklaert, en all' sijne middelen, welke in de Provintien en *Burgondien* vry groot waren, verbeurt en aen den Koning vervallen te sijn.

De Prins op dese wijze mishandelt, daer hy in *Duytschlandt* sich stil hieldt en ongewapent, soeck alle middelen in 't werck te stellen om in de gonste te geraecken van de Prinsen die ofte door bloedtyverwantschap oft' uyt d'algemeene vreesse voor 't Huys van *Oostenrijck* aen hem verknocht waren; ontseghet *Duc d'Alva* alle gehoorsaemheyd, weift Volck, spant met den grooten hoop aen die uyt de Provintien hem toeviel; altemael verstoort op *Duc d'Alvas* wreedtheyt en arbitrale Regeering, en gesint *Graef Egmonds* doot (die altijd des Volcks troetelkindt geweest was) te wrecken. Met dese benden treckt hy *Vrieslands* in, en valt op d'uy-

terste grenzen van *Brabant*, krijgth assistentie van de *Protestanten* in *Vranckryck*, die toen onder de Prins van *Condé* in de wapenen waren: en na verscheyden schermsfelen en successien door het groot beleydt van *Alva* en manhaftigheyt sijner lang-geoeffende Soldaten, verhindert zijnde eenigh *Stadt* in *Brabant* aen te tasten ('t welck beyde wisten dat de getrouweyten der Provincien sou doen daveren) wordt hy eyndlijk genootsaeckt op te breecken, en naer *Duytschlandt* sich te begeven. Hier op keert *Alva* zegepralende naer *Brussel*: en, als of hy conquesten gedaen had in plaets van defensie, laet van 't kanon, *Loderijck van Nassou* ontnomen, een metalen beelt gieten, vertredende en braverende over twee kleyne beelden, afbeeldende de twee *Staten der Nederlanden*; en liet het oprechten op de *Burght* welke hy tot *Antwerpen* gesticht had, om die machtige, volckrijcke en oproeighe *Stadt* t'eenmael onder sijne gehoorsaemheyt te brengen.

Niets was 'er dat de *Brabanders* soo seer had verbittert als het openbaer gesicht en vertooninge deses beeldts; te meer, alsoo sy wisten dat hy hier over wel te recht roem droegh, nu gewaer wordende dat hun oude vryheden en voorrechten (het erfdeel van soo veel eeuwen, en de mildadigheyt van soo veel Prinzen) altemaels nu neder geveldt lagen voor dese eene mans swaert en wil, die van *Kayzer Karel* tijt af altijt gehouden wierdt voor een *Vyandt* van dese *Natie*, en den stichter van alle raedtslagen tot verkleyninge hunner *Landt* aengeleydt.

Doch *Alva*, aen geen geruchten sich kreunende, schrickende voor geen dreygementen van een machteloos en ongewapent *Volck*, en oordeelende dat men geen mate noch manieren meer behoefde te plegen in de *Nederlanden*, wendt voor dat 'er grooter sommen geldts nodigh zijn tot betalinge en beloninge sijner victorieuse krijghsbenden dan daer jaerlijcks op des *Konings* verfoeck by de *Staten der Provincien* wierden vergont; en hier op is 't dat hy in de *Nederlanden* de betalinge van den hondertsten penning vordert: en in 't toekomende den twintighsten penning van alle onroerende goederen, en den tienden van alles dat vercocht wierdt.

De *Staten* hebben al schoorvoetende het eerste, als met een reys gedaen, toegestaen, maer het tweede en derde afgeslagen: sulcks schuyvende op het onvermogen en neeringloosheyt der *Provincien*. Op het stijf aenhouden des *Hertoghs* smeecten sy den *Koning*, door afgevaerdighden naer *Spangien*; edoch sonder yets op te doen, brengen sy 't jaer met den *Gouverneur* ten eynde met twisten, somtijts morrende, somtijts smeekende: tot dat de *Hertogh*, geen meer uytstel gedogende, het *Plakaet*, sonder bewilliging der *Staten*, tot *Brussel* doet verkondigen; het *Volck* weygert te betalen: de *Soldaten* beginnen haer met geweldt te schatten; all' de *Borgers* in de *Steden* sluyten haer winckel; de *Huysluyden* komen niet te merckt, soo dat 'er geen broodt noch eetwaren in de *Stadt* te bekomen zijn. De *Hertogh* is seer verstoort, doet de *Soldaten* in 't geweer komen, en beval verscheyden in woonderen, weygerende te betalen, dien nacht voor de deur op te hangen: daer de herdtneckigheyt des *Volcks* sich niet aen en kreunt. d'Officieren sullende nu ter executie treden, wordt 'er een geruchte door de *Stadt* verspreydt dat de *Geusen* den *Briel* hadden inghenomen, en dat 'er een schielijcke revolte in *Hollandt* op handen was.

Dese onverwachte slagh trof *Duc d'Alva* in 't hert; en voorsende het gevolgh daer van, alsoo hy wist dat de stoppelen droogh waren, en nu gewaer wiert dat 'er vuer in gevallen was, heeft hy 't niet raedsaem geacht van het treurspel in *Brabant* een eynde te maken, nademael dat 'er een nieuw *Toneel* geopent wierdt in *Hollandt*: en derhalven sijn schattingen en andere extremiteyten latende varen, bekommert sich met d'onderdruckinge van dese nieuwe *Vyandt*, die uytter zee op hem aenviel; weshalven oock de grondt en ooghwit van hun desseyn niet alleen, maer oock de aert en sterckte van hun macht den *Hertogh* te minder bekent, en dies te meer verdacht waren. Nu om dat dit in nemen van de *Briel* de tweede groo-

teberoerte in de *Nederlanden* 1572. na zich sleepte, en die voorwaer nooyt eyn-dighde dan met verlies van die Provintien, alwaer de doodt van de Spaensche en Konincklijke regeering tot een nieuwe Republyck leven gaf: sal 't noodigh zijn, dat wy weten wat voor slagh van volck, en door wat voorvallen vereenight, en door wat vreesse ofte hope aengestouwt, d'eerste Autheurs geweest zijn van dit werck te wagen, en by der handt te nemen.

Op *Brederoos* overleveringh van een Request aen de Hertogin van *Parma* tot weeringe der inquisitie, en verkrijginge van eenige vryheyt in 't stuck van Religie: wierden de personen die hem aflisteerden, in habijt en kleedinge slecht uytfiende, van een van de Hovelingen op hun inkomsten Hove, genoemd *Geusen*, dat is, *Bedelaers*; een naem, hoewel haer schimps-wijse aengewreven, nochtans by de party gelieft als te kennen gevende een verslagen en verlegen gemoedt, en zedert altydt by beyde partyen gebruyckt als een naem van onderfcheydinge, in sich vervattende alle de geene die van de *Roomsche* verschilden, hoe verscheyden dat sy oock onder haer selven in gevoelen waren.

Dese Luyden hebben sich in groot getal wijt en zijt over-all' de Provintien verspreyt, door gedachte voorvallen en toefant der saken. Na dat de eerste beroerte was by geleit, wierden sy in hare gemeene raetslagen gestoort, en door de wreetheit der inquisitie en strafheyt van *Alva* by groote meenighden genootsaekt te vluchten uyt de Provintien, ten minsten de sodanige die middelen hadden, ofte ten minsten goede hope van buyten 's lands haer te konnen generen: veele van geringer soorte, en die beyde hope waren; namen de vlucht naer 't *Bosch* om hooghin 't landt, daer sy op vrybuyt leefden; en in 't eerste af-komen van de Prins van *Orangien* hebben sijn volck groot af-breuck gedaen aen alle de verstrooyde Partyen van *Duc d'Alvas* troupen; welcke door die gliesten marcheerden; maer na dat d'aenslagh van de Prins niet na wensch affiep, en hy genootsaekt wierdt naer *Duytschlandt* te retireren: hebben de Graef vander *Marck*, een geslagen en on-voorsoenlijck vyant van *Duc d'Alva* en sijn regering; nevens veel andere van de verstrooyde Benden, (wien de selfde Fortuyn en ghestalte by den anderen gelaten hadden in *Vrieslands*) sommighe schepen met kleyn gheschut ghemant, en haer ter zee begeven; en met commissien van de Prins van *Orangien* begosten sy te rooven op alle de schepen die den Spanjaerd toebehoorden; sy zijn somtijds in geloopen en hebben haer ververscht, en hun prijsen verkocht in sommighe inhammen ofte kleyne havens van *Engelandt*, hoewel verboden by de Koningin *Elizabeth*, die toen met *Spanjen* vrede had; somtijds op de *Revier d'Eems* en in sommighe kleyne havens van *Vrieslands*; tot dat eyndelijck door dese avontueren merckelijck rijck geworden zijnde, sy, 't zy om te verkoopen ofte te ververschen; 't zy derwaerts door onweer ghedreven ofte met opset nae toe ghevaren, (als wetende van het quae bloedt dat de schattingen in alle de Provintien hadden geset) voor den *Briel* quamen te landen, de *Stadt* te bestormen en in te nemen, de *Beelden* in de Kercken omverre ruckende, openbare professie van hun Religie doende, en tegens de sware schattingen en *dwinglandy* der Spaensche Regering uyt-varende, wierden sy voort gestijft door de daer op volgende af-val van de meeste steden in *Hollandt*, *Zeelandt* en *Westvrieslands*, die de *Spaensche* garnizoenen uytstieten, Koning *Philippus* hare gehoorsaemheyt ontseyden, en den Prins van *Orangien* getrouheyt swoeren.

De Prins keerde wederom met nieuw volck uyt *Duytschlandt*, en by dese furie van 't volck, sijn slagh waernemende, liet sich met *Hollandt* en *Zeelandt* niet paeyen, maer trock op tot in het hert van de Provintien binnen, vijf mijlen van *Brussel*, een aenval doende op *Mechelen* en verscheyden andere steden, met soo groote toestemming, gejuygh en toeloop van volck, dat all' de *Spaensche* Dominie in de *Nederlanden* nu scheenen te zieltoogen, soo se niet wederom levendigh waren gemaect geweest door de bloedige moordery der *Protestanten* te *Parijs*, het

welk met Koning *Philippus* gesmeedt en uytgevoert, door een Spaensche party in 't Hof van Franckrijck, met soo een doodelijcke slagh voor de contrarie factie, *Duc d'Alva* aenmoedighde, en te gelijk den Prins van *Orangien* bedeeft maeckte: soo dat d'een volck versamelt, genoegh om het herte der Provinciën te beschermen; en d'ander treckt in Hollandt, aldaer plaetsende den stoel des oorloghs.

Dit landt is sterck uyt eygen natuer en gestalte; ten aensien van de wateren die 't omringen en verdeelen; doch veel-eer om de rouwer soorte van volck, dat'er toen was, door de negotie en rijckdom minder vermuruwt; minder gewent gelt en schattingen te geven, en moedigh op hun oude naem en faem daer de *Romeynsche* Historien van gewagh maken, zijnde stijf-sinnige verdadigers hunner vryheden, en nu onverzoenelijcke haters van de Spaensche naem.

Alle dese humeuren wierden vermeerdert en verhardt door de naestvolgende oorloogh, onder het beleyt van *Duc d'Alva* en sijn Soon: van wegen het vermoorden van alle onnoofele Persoonen en geslachten; op het innemen van Naerden, daer de huysen verbrandt, en wallen geslecht wierden; van wegen de desperate defensie van Haerlem, tien Maenden langh, met alle oeffening van schandte, wreedtheyt en hoon aen beyde kanten; daer selfs de Vrouwen haer in geleden seldten, de stormgaten repareerden, alarm sloegen, tot dat sy altemael uytgehongert zijnde, 400. Borgers, na't overgeven vande Stadt, met koelen bloede doot geslagen wierden, nevens veel andere exempelen van een vergramde overwinner; waer door de partyen van humeur desperater wierden, en hun haet tegens *Alva* en *Spangien* ongeneesslick.

Het selfde leger verstroyt, en alsoo genootsaeckt op te breken voor Alckmaer, na een langhduerige en swaere belegering in *Duc d'Alvaes* tijdt. En voor Leyden ten tijde van *Requisenes* (alwaer de Boeren selfs de sluyten hebben open geset, het landt lieten onder loopen, volkomen gesint zijnde de *Spanjarden* af-breuck te doen, op kosten van hun eygen ondergang) deden d'affayren in Hollandt vry een keer nemen.

De Koningh begint het ghevaer en de geheele afval der Provinciën te vreesen; *Alva* sijn Regeeringe warsch en sadt te worden, merckende dat sijn gheweldige raedtslagen en harde manier van doen geesten hadde verweckt, die te vooren stil en gerust zijnde, nu niet te stillen waeren, wordt t'huys ontboden, en d'oorloogh gaet sijn gang onder de naem van *Requisenes*: dewelcke schielijck komende te sterfen, en by den Koning geen verziening gedaen zijnde van een Successeur, quam de Regeering, volgens de manieren van 't landt, ondertuffchen te vervallen op den breeden Raedt, waer me gespoedt wierdt op den uytstel van *Don Jan d'Avstrias* komste, die voor nieuw Gouverneur verklaart was.

Doch ondertuffchen wordt de siecté erger, alsoo op het mutineeren van eenige Spaensche Troupen uyt gebreck van betaling, en op het belegeren van Aelst, een Stadt niet verre van Brussel, wordt het volck dol en uyt sinnigh, en de Winkeliers sluyten hare winkels, de Boeren laten hun werck steecken, en alle man begeeft zich tot de Wapenen. In Brussel dwingt men de Raedt, men sleeptse'er uyt die men wist de *Spaensche* meest toegedaen te zijn: die men van dien natie op de straat ontmoet worden doot geslagen, en alle man roept van uytheemfche en vreemdelingen uyt de *Nederlanden* te verrijven en de Staten te doen vergaderen; 't welck de Raedt genootsaeckt wordt in te willigen. Ondertuffchen d'aensienlickste van 't landt treden in een verbondt met den Prins van *Orangien*, om by den selfden Raedt de gemeene Landts-saken te dirigeren; soo dat toen de Staten tot *Gent* vergaderden, sy sonder eenige hapering met den anderen eens wierden over d'acte, genoemt de *Pacificatie van Gent*, in 't Jaer 1576: welckers voornaemste articulen hier in bestonden: 1. Alle uytheemfche Soldaten uyt het landt te doen vertrecken. 2. Alle d'oude manieren van regeering te herstellen. 3. De saken van Religie

in yeder Provincie de Provinciale Staten te laten bevoelen zijn; en dat tot nako-
ming hier van d'andere Provincien met *Holland* en *Zeeland* altijd geconfedereerde
ofte Bondtgenooten souden zijn. En dit is de eerste nytslagh geweest der *Neder-
landsche* beroerten: waer uyt de Koning tot sijn mercklijcke schade ondervonden
heeft, hoe weynigh het kloeckste beleydt, en stoutste Legers den stroom van een
hardtneckigh en oplopend volck kunnen keeren, welke alles voor zich doet
schwichten en onder zich buygen, tot datse zich door konst of by geval in verschey-
den canalen kome te verdeelen; ofte tot datse de springh-aderen, welke de hu-
meuren zijn die sy voeden, komen op te houden ofte van selfs op te droogen.

d'Uytheemsche Volckeren weygerende te vertrecken, worden voor Rebellen
verklaert; waer op de Spaensche troupen verscheyden steden gewelt aen doen, en
uyt plonderen, onder andere oock, by gelegentheydt van de Buigh, Antwerpen
met even soo groote kloeckmoedighydt als gierigheyt in verscheyden valtigheden
haer beschermende tegens der Staten volck tot *Don Jans* aenkomste tot *Luxenburg*,
d'eenighste Stadt der Provincien, daer by zich veyligh keurde, als nevens d'andere
niet af-valligh geworden.

De Staaten weigeren hem aen te nemen by aldien hy de pacificatie van Gent
niet en wil onderteecken en bevestigen; 't welck hy eindlick met verlof des Ko-
nings, doet: en aenveert de regering met ontslag van alle uytheemsche trou-
pen, welke naer *Italien* wederkeren. Maer *Don Jan* kort daer aen 't sy uit ver-
stoorthet siende dat hy slechts by vergonning Gouverneur was, sonder magt of aen-
hang; of begerigh na nieuwe gelegentheydt tot een naem door een oorlogh; oft'
uyt Spangien op nieuwe raedts pleeginge bericht bekomen hebbende, neemt hy sijn
slagh waer om den Koningin Margarita op haer vertreck uit *Frankrijk* nae 't Spae
geluck te wenschen, en belegert schieelijck het kasteel van *Namen*. Hier op is 't dat
de Provincien voor de derdemaal alle gehoorfaemheydt weigeren, den Prins van
Orangien tot *Brussel* ontbieden, alwaer hy by de Staaten van die Provincie Pro-
tector van Brabant wort gemaect en men rust sich weder sijds ten oorlogh; ter-
wijl *Spangien* vast besigh is nieuwe legers te formeren en binnen *Namen* en *Luxen-
burg* te verzamelen, d'eenige Provincie onder de gehoorfaemheydt des Konings
noch staende, soo is 't dat de rest met den anderen verdragen om een Gouverneur
van haer eygen te verkiezen, dies sy *Matbias*, des Kayzers Broeder, de bedieninge
aenbieden.

Om dese tijt begoft de party der Malcontenten party in de *Nederlanden* gefor-
meert te worden; welke hoewel met de rest t'samen spannende in hun haet tegens
de *Spanjarden* en voorstandt van hun vryheydt en wetten: nochtans niet gefint
waeren hun verbintenis met hun Prins te laten varen, oft' hun oude bevestighde
Religie te veranderen; en dese wierden gestijft door den hertogh van *Aarschor* en
verscheyden grooten; die te afkeeriger waeren van een algemeenen afval nade-
maal sy de groot-achtbaerheydt van de Prins van Orangien met geen goe oogen
konden aenlien, die nu in den raedt der ligue het opperste gefagh begoft te krygen.

Met bystandt van dese party, na *Don Jans* schieelijck overlijden, de Hertogh van
Parma hem succederende, kreegh macht en reputatie op sijn aenkomste tot de Re-
geering en aenleydinge om te verschijnen op dat groot tooneel van eere en over-
winning, waer door sijn persoon niet alleen soo vermaert en de tijt sijnre Rege-
ring met soo veel belegeringen en battallen wierdt aengeteeckent, maer oock de
herstellinge van soo een groot deel van 't lichaem der Provincien onder de gehoor-
faemheydt van *Spangien*.

Op het aengroeyen van dese party, en tot onderscheydinge der gener welke
een middelmatige doch gevaerlijcke Raedt drijvende, eyndlick een van d'extremi-
teyten most toevallen; hebben de 7 Provincien in 't Noorden door hun gedepu-
teerden tot *Utrecht* 1579. een acte van alliantie geformeert, die sedert altijd ge-
noemt

noemt *wiert d'Unie van Utrecht*, en hier uyt is oorsproncklyck geformeert die Republike, sedert in de Werelt soo welbekent geweest met de benaeming van de *Vereenighde Provinciën*.

Dese *Unie* nam sijn oorspronck uyt het niet nakomen der *Spanjaerds* van de pacificatie van *Gent*, en den nieuwen inval in sommige Steden van *Gelderlands*; en men gaf voor datse niet en streckte om dese Provincien van de *Generalsreys* afte sonderen, nochte van de voornoemde pacificatie, maer om des selfs ooghwit te verstercken en te behertigen door meer vigereuse en Vereenighde Raeds-plegingen en Wapenen.

De voornaemste kracht deser *Unie* bestont in dese poincten uyt het instrument selfs getrocken.

De seven Provincien vereenigen haer soodanigh als offe slechts een Provincie waren, soo als noyt van malkanderen door testament, geschenck, verwisseling, verkooping en accoort verdeelt te worden: behoudende yeder Provincie en Stadt alle privilegien, rechten, gewoonten en placcaten; in de nette decisie waer van, ofte de verschillen welcke tusschen eenige der selver Provincien mochten ontstaen, de rest haer niet verder sullen bemoeyen dan tot bemiddelingh van een accoort.

Sy verbinden haer selven om malkanderen met goet en bloet by te staen tegens alle geweld dat eenige van haer mocht komen te bespringen, 't zy onder den deckmantel van Konincklycke Majesteit, ofte van herstellinge der Catholijcke Religie, ofte uit wat insicht dat 'et oock sou mogen zijn.

Dat alle oude Frontier-steden behoorde tot de *Unie*, soo out, versterckt souden moeten worden op onkosten van de Provincie daerse gelegen zijn; die nieuwe te maken op d'onkosten van 't algemeen.

Alle Imposten en Tollen van 3 Maenden tot 3 Maenden aen de meest-biedende gepresenteert te worden: en nevens d'inkomsten van de Konincklycke Majesteit, tot algemeene defentie aen te leggen.

Alle Inwoonderen binnen een maent op te schrijven, en in de Schuttery te trecken, van 18 tot 60 Jaren. Geen Vrede noch Oorlogh te maken dan met toestemminge van all' de Provincien: andere saken de hanthavinge van beyde betreffende, door meerderheit van stemmen. Debatten tusschen de Provincien over het eerste ontstaende, te submitteren aen de Stadt-houders.

Naburige Princen, Heeren, Landen en Steden toe te laten tot de *Unie*, met williging der provincien.

In 't stuck van Religie, dat die van *Hollands* en *Zeelands* haer daer in gedragen na hun wel-gevallen, d'Andere Provincien mogen haer richten na den inhoudt by *Matthias* ingestelt, ofte na sy oordeelen sullen meest te dienen tot Vrede en welstant van hun particuliere provincien: vermits yeder een sijn Religie vry mach oefenen, 'en niemant daer over geëxamineert ofte verstrickt worde, volgens de *Pacificatie van Gent*.

In 't stuck van oneenigheid ofte verschil tusschen Provincien, soo 't een alleen slechts trefte en aenga, dat sulcks door d'andere wordeby-geleit, soo 't haer allen mocht aengaen, door de Stadt-houders; in beyde welcke voorvallen, decisie daer over te doen binnen een maent, en dat sonder appél of revisie.

De Vergadering van Staten te houden als vooren; en de Munt soo als namaels alle de Provincien met den anderen sullen verstaen.

De verklaringe deser Articulen aen de Staten te sullen beruften: doch in geval daer over eenigh verschil mocht op-komen, aen de Stadt-houders.

Sy verbinden haer aen te tasten en gevangen te setten, die tegens dese Articulen sullen aengaen, sonder aensien van privilegien of exempten in desen gevalle.

Deſe acte wiert door de *Gedeputeerden van Gelderlandt, Zutphen, Hollandt, Zee-landt, Uytrecht en d'Omlanden van Frieſlands*, ondertekent den 23. *January 1579*; doch niet van de *Prins van Orangien*, eer *May* daer aen volgende; met deſe betekenis, oordeelende dat daer door het opper-geſagh en aenſien van d'*Aerts-Hertogh Mathias* niet gekrenckt en wordt.

In het ſelve Jaer wiert deſe *Unie* in-gelevert en geteeckent by de *Steden Gent, Ninwegen, Arnhem, Leeuwaerden*, nevens eenige particuliere *Edelen van Frieſlandt, Venlo, Yperen, Antwerpen, Breda en Brugh*. En aldus zijn deſe *Provincien* geworden een *Republijck*, doch in ſoo een leegen en ongewiſſen ſtand van ſaken, van wegen de verſcheyden onluſten en gelinthen der luyden, d'onderscheydentlijcke inſichten en intereſten der beſondere partyen, voornamentlijk in d'andere *Provincien*; en de geweldige macht en toetſtellinge der *Spaenſche Monarchie* om haer t'onderdrucken: dat ſy op haer eerſte gelt lieten ſlaen een *Schip* op de baren arbedyende ſonder zeylen oft' riemen; en met deſe woorden, *Incertum quo ſata ferunt: 't is onſeker wewwaerts ons het noot-lot magh voeren*.

Soodanigen particulier verhael te doen heeft my goet gedacht om t'ontdecken de natuerlijcke oorſaecten deſer verandering en omkeering in deſe *Nederlanden*, die ſedert voor een groot gedeelte byna 100 jaren lang plaets gehadt heeft in alle de daden en handelingen des *Chriſtendoms*; en om uyt te vinden de rechte beweegh-redenen tot die obſinate liefde voor hare vryheden en onverwinnelijcke haet tegens de *Spaenſche Natie* en regering, die't fundament van deſe *Republijck* geleyt hebben; en dit laetſte acht' ick geweest te zijn een des te ſtercker pallie ofte herts-tocht, en van meerder effect, ſoo in de ſtoutmoedige raedtsſlagen van hun *Unie* te maken, als desperate reſolutien om de ſelve voor te ſtaen; alſoo niet lang daer na de gantsche Raedt van deſe nieuwe Staet, daer toe gedrongen zijnde door d'uyterſte noot hunner affayren, voorby gaende de wiſje van regering by maniere van een *Republijck*, een ernſtige en ſolemnele opdracht van 't gebiedt deſer *Provincien* ſoo aen *Engelandt* als *Vranckrijck* gedaen heeft; doch zijn van beyde *Kroonen* afgeſlagen: en al is het dat ſy de naem van een vry *Volck* behielden, eſter hebben ſy het gemack van *Vryheyd*, daer ſy om ſtreden, haest verloren, door d'absolute macht hunner *Magiſtraten* in de beſondere *Steden* en *Provincien*, en ſeer ſware druckingen hunner ſchattingen, daer ſy door ſoo langduerigen oorlogh met ſoo een machtigen *Vyandt* toe genootſaecht wierden tot onderschraging van hun Staet.

Doch de haet tegens de *Spaenſche Regeeringh* onder *Alva* was over al ſoo verſpreydt, dat de beroerte daer door alghemeen wierdt over all' de *Provincien*, door-loopende alle *Religien* en alle orders van *Menſchen*, blijckende aen de *Pacificatie van Gent*; tot dat door de verdeelthenen der *Partyen*, door de machten van ſoo een groote *Monarchy* als *Spangien* toen was, en door het onvergelijckelijck beleydt en dapperheydt van de *Hertogh van Parma*. Dit humeur, als vergif in een ſtercke natuer met hulpe van een geweldigh *Medicijn*, wierdt gedreven van 't herte, ('t welck was *Vlaenderen* en *Brabandt* met d'andere tien *Provincien*,) na d'uyterlijcke *Leden*; en door der ſelver afſnijdinge wierdt het *Lichaem* behouden. Hier na de meest verſtoorde geestten, gedwongen door de *Wapenen* van *Spangien* ofte door hoope van *vryheit* en behoudenis; uit d'andere gelockt in de *Vereenighde Provincien*, is de haet tegens *Spangien* ſoo hoogh op gheſtegen, dat ſy niet alleen veel eer gefint waren haer te buigen onder eenige andere nieuwe heerſchappy, dan weder te keeren tot de oude; maer toen ſy geen *Heer* konden aen-treffen die haer mocht beſchermen, en dat'er met hare ſaecten desperaet ſtondt, waren ſy ghewiſſelijck eenmael gheſint gheweest om hen groote *Steden* in brandt te ſteken, verwocſtende en onder water bringende all' de

Landen die sy konden , en haer ergens in *Indien* te gaen neder setten , 't welck sy hadden konnen verrichten , hadden sy slechts Schepen genoeg gevonden om all' hun Volck over te voeren , en niet te rugge waren gehouden geweest uyt medelijden , tot de gene die sy hadden moeten achter laten , en in de genade van een verstoort en heerschende Heer bevelen.

De *Spaensche* en *Italiaensche* Schrijvers vernoegen haer met d'oorfaken van dese revolutione de veranderingh van Religie, d'ingeborene hertneckigheyt des Volcks, en de eersucht van de Prins van Orangien toe te schrijven: doch de Religie sonder dat 'er eenighs eersucht oft 'eygen interefft onder loopt, gaet soo dol niet aen, en brenghet veel eer exempelen van stantvastigheyt in 't lijden, dan van desperate daden voort; de aert van 't volck kan soo weynig schieelijck veranderen als de luchtstreeck diefe in stoit, en geen landt heeft soo voor als na dese beroerten onder haer beter Onderfaten voort gebracht als veele deser Provintien: en de eertucht van een enkel Persoon, hadde noyt een avontuurlijke saeck van soo groot gewichte konnen by der handt nemen en uytvoeren; noch konden die tot soo hoogen top van verbittertheyt op-geklommen hebben, sonder soo veel tusschen-komende omstandigheden uyt de ongeluckige procedure der Spaensche raetslagen, om die t'ontfeken en aen te hitfen; want hoewel het een moeyelijke saeck geweest sou zijn, soodanigh een lichaem met een hoof te versorgen, en van begin aen alle saken soo een krachtigh leven te geven, en regelmatig te bestieren, by aldien dat 'er soo een groot Gouverneur in de Provintien niet op-geset ware geweest, als Prins *Willem* van Orangien was: een Man alsoo kloeck van Raet als in de Wapenen; voorsichtig, en nochtans resoluut, liefalligh, en niet te min gestreng, dralende in voor-vallende saken, en echter bestendigh in het uytvoeren; die vry groote inkomsten en aenhang had in de Provintien, groot aensien en vermogende Bloet-verwanten in *Duytslandt*; die buyten 's landts hoogh geacht en geëert, en t'huys ongemeen gelieft wiert, en daer de Gemeente een sonderlingh goet vertrouwen op had, welke oordeelde dat hy sijn Vaderlandt een goet herte toe-droeg, en in 't geen hy voor had, oprecht gingh; machtigh en gewilligh om hare vryheden voor te staen, en die de selve uyt eyge eersucht niet lichtelijck met geweld sou aen-grijpen; dit alles niet tegenstaende alle dese hoedanigheden; hadden wel konnen vergeselschapt gaen met de plicht en dienften van een Onderdaen, gelijk ten tijde van *Karel de Vyfde*; buyten het afwesen des Konings, en sonder dat het volck hem verdacht mocht houden van hun Natie en Wetten niet toe-gedaen te zijn, sonder uytheemsche troupen aen te houden na dat den Oorlogh geëyndicht was; sonder de stoelen van nieuwe Bisschoppen op te rechten, en d'*Inquisitie* in te voeren; sonder het eenig bewind van *Granvel*, en de Heeren hun gewoonlijke sit-plaets in de Raedt en saken van Staet t'ontfeggen, buyten de regeeringh van een Man soo gehaet als *Duc d'Alva*; de rigorcursheydt sijner proceduren, en de braveerende grootsheyt van sijn beelt: en eyndelijck, sonder *Egmout* om 't leven te brengen, en de belwaernis van den 10den en 20sten penningh, tegens de wettelijke manieren van regeeringh in een Landt, alwaer uyt een oudt-Heer af-komtige successie, het Volck op hun oude zeden en wetten verfort was geworden en vast houdende.

Dit waren de eerste beginfelen van hun haet tegens *Spangien*, welke vermeerderende met het verloop van een by na tsestigh-jarige Oorlog, niet gelijft wiert door een langdurige navolgende Vrede, maer die blijken sal soo wel tot den ondergangh als op-gangh van dese Staet gedient te hebben; welke aldus zijnde geplant geweest, door veele toevallen en invloeyingen van buyten gebouwt en onderhouden wiert; doch dese tot d'oprechtinge van hun Staet, noch tot het gebouw hunner Regeeringh yets gevordert hebbende, sal ick my vernoegen met het verhael

hael slechts van de voornaemste daer van, welcke meest gedient hebben tot behoudenis van de kintsheydt deser Republijcque, en tot des selfs opwassinghe den wegh gebaent; d'oorfaken van welcks macht en rijkdom niet te vinden zijn in d'uytkomsten hunner Oorloghen, maer in d'instellingen en ordenen harer Regeeringh, zeden en negocie; welcke ons tot de navolgende Hooftstücken stoffe van discours sullen leveren.

Don Jan die te voren de aengenomene conditien van de *Pacificatie van Gent* verworpen, en door het verrassen van *Namen* de *Vrede* gebroken hebbende, hebben de Staten het bewindt van de Regeeringe hunner Landen *Matthias*, des Kayfers Broeder op-gedragen, als een temperament tusschen hun wederkeeren tot de gehoorzaamheydt van *Spangien*, en des Volcks Regeeringh, welcke in de Noordelijke Provincien in til was; doch *Matthias* sonder weten of onderstant des Kayfers, en sonder aensien in de Provincien komende, en de Prins van *Orangien* tot sijn Luytenant Generael toe-gevoeght zijnde, was slechts een O in 't cijffer, en sijn Regeeringh een stuck van een knechtelijke dienstbaerheydt, welcke krachteloos afloopende, haest ten eynde raecte; invoegen dat'er op *Parmaas* anveeringe van dese Regeeringh, een nieuwe bescherminge noodigh was voor desen Staet in sijne kintsheydt, de welcke geen voeten had om haer te doen bestaen tegens soo grooten onweer daerse mee gedreyght wierdt op de wederkomste der *Spaensche* en *Italiaensche* Krijghsbenden, om uyt te maken een lichaem van een vreeslijke Lezer, daer de Hertogh van *Parma* in *Namen* en *Auxburgh* meê doende was, op de been te brengen.

Zedert de *Bayonsche* onderhandeligh tusschen de Koninginne Moeder van *Vranckrijk*, en haer Dochter de Koningin van *Spangien*, hadden dese twee Kroonen onder de Regeeringe van *Franciscus* en *Karel*, malkanderen geduurigh bygestaen, en gestijft in het algemeen desseyn aldaer besloten, om die gene die sy Ketters noemden, in hun beyde Koninghrijken met geweld te vervolgen. De *Vrede*, soo niet in der minne, hielt tusschen *Engelandt* en *Spangien* noch stant, soo dat Koningh *Philippus* geen Oorlogh onder handen had in gantsch Christendom, gedurende dese beroerten in *Nederlandt*, en de stoutmoedigheyt der Bontgenooten in hun eerste revolte en Unie, schéen op foodanigen tijdt grooter dan het succes naderhandt van haer wederstant, toen daer soo veel gelegentheden voor vielen, om de macht der *Spaensche* Monarchie te verswacken en te divteren.

Want *Henrick de Derde*, komende nu tot de Kroon van *Vranckrijk*, en in 't begin slechts met de Factie der *Guysen* geplaeght ofte geboeyt, en tegen-gesproken, doch naderhandt ingewikkelt in een openbaren Oorlogh, (die sy tegens hem voerden in schijn van de Roomsche Religie te behouden, en hare raets-plegingen met die van *Spangien* in een te smelten) wierdt genoodtsaect de *Hugenoten* sijns Rijcks sachter te bejegenen, en raecte in onmin met *Philippus de Tweede*, sulcks dat de Koningin *Elsabeth* geweygert hebbende der *Nederlantsche* Provincien beschermingh openlijck aen te nemen, de selve met een gesamentlijke resolutie der Staten, en toestemminge van 't Fransche Hof, den Hertogh van *Alençon*, Broeder van *Hendrick de Derde* wierdt opgedragen.

Maer d'inrede van dese Prins binnen Antwerpen, heeft de *Nederlanders* niet veelgoets voorseyt, met het gene een *Biscayer* dien selfden dagh bestont te doen tegens den Prins van *Orangien*, hem aen 't hooft, doch niet doodelijk schietende; en hy bleef by sijn korte Regeeringh met sulck een onderlinge onrust tusschen de Fransche en *Nederlanders*, (de korselheyt en oploopentheyt van d'eenen Natie niet wel over-een-komende met de zeden en vryheden van d'ander) dat de Hertogh trachtende met geweldt sich meester te maken van *Antwerpen*, uyt de Stadt verdreven wierdt: waer op hy uyt het Landt troock, met de hooghste gevoeligheyt der

der *Nederlanden*, en moeyelijckheyt der *Francen*; sulcks dat niet langh daer na de Prins van Orangien tot *Delft* vermoort zijnde, en de Hertogh van *Parma* in achtbaerheyt en macht dagelijcks toenemende, en de party der Malcontenten hem dapper toevallende, hebben de meeste geoordeelt dat 'er met de saken der Bondgenoten nu gedaen was.

Maer de boom had dieper wortel geschoten, en was soo licht niet te schudden: alsoo de Vereenighde Provinciën, na d'ongelukkige onderhandeligh met de *Francen*, onder den Hertogh van *Alençon*, haer Unie in 't Jaer 1583 quamen te hervatten, sich onderlingh verbindende, dat in geval by dese furie des Oorloghs eenigh artijckel daer van niet onderhouden ware geweest, in 't toekomende sich daer toe te bevlijtigen; was'er eenige twijffelachtigheyt ontstaen, de selve te verklaren, of eenige Iwarigheden, de selve neder te leggen; en nademaal dat 'er artijckel nopende de Religie in d'Unie soo was geformeert, om dat in alle andere Provinciën, behalven in *Hollandt* en *Zeelandt*, de Roomsche Religie toen gehanthaeft is geworden, maer nu de *Euangelische*, soo zijn alle de Provinciën der Unie met den anderen verdragen, dat van die tijdt af in alle de selve de *Euangelische* Gereformeerde Religie alleen in de publijcke Kercken gepredickt en geoeffent sou worden.

Het was'er soo verre van daen dat sy in hun desseinen, om de doot van de Prins van Orangien souden gestuyt worden, dat sy hem alle gedenck-teekenen van eere deden, Prins *Maurits* sijn Soon, hoewel maer 16 Jaren out, in alle sijn digniteyten en ampten stelden, en alle voorstellen van Vrede hardnekkelijck af-floegen; volkomen gesint zijnde, veel eer alles daer by op te setten, en te lijden, dan haer wederom onder de *Spaensche* gehoorsaemheyt te begeven.

Doch dese geesten wierden dapper gestijft en gesterckt, met de goede hope die haer uyt *Engelandt* gegeven wierdt; nademaelde Koningin *Elisabeth* en *Philippus de Tweede*, hoewel ij noch de naem van Vrede behielden, echter d'effecten en dispositie tot de selve hadden verloren; terwijl dat de *Spanjaert* de muysteren in *Terlandt* vast stoockte en stijfde, gelijk de Koningin *Elisabeth* de nieuwe Republijcke in de *Nederlanden*; hoewel geen van beyde directelijck, nochtans door haer te begonstigen met gelt, vrywillige troupen, en wegen die weder-zijds te gelijk gevoelt en verstaen wierden.

Koningh *Philippus* had onlanghs sijn Koninkrijk vergroot, met het Koninkrijk van *Portugael* te erven, ofte daer een inval in te doen op Koningh *Sebastiaens* verlies in *Africa*; maer ick weet niet of hy sijn macht vermeerderd had door d'aenkomste van een Koninkrijk, met een in-twijffel getrokken tijtel en misnoecht volck; die hy niet als goede Onderdanen konde gebruycken en beheerschen sonder Legers: nochte als een overwonnen Natie, en alsoo haer doen dragen de last van hun gedwongene gehoorsaemheyt; maer dit byvoeghsel des Rijcks met d'overgrootte schatten hem jaerlijks toevloeyende uyt *Indiën*, hebben buyten twijffel Koning *Philippus* ambitie doen opsteygeren tot hooger desseinen; 't welk hem de protectie van de ligue in *Vranckrijk* tegens *Henrick de Derde* en *Vierde* dede omhelsen, en met eenen de gifte van *Terlandt*, by den *Paus* hem gemaect, en alsoo sich in een Oorlogh met beyde de Kroonen in te wikkelen, terwijl hy met d'openbare Wapenen en uyt-daginge van sijn eygen Onderdanen in *Nederlandt* getart wort.

Maer 't is by-na ongelooflijck, hoe verre de Geest van een groot Man gaen kan, als het geluck van eenigh Leger of Staet hem toelacht. De Hertogh van *Parma* komende tot de Regeeringh, sonder eenige vastigheyt meer in 't Landt te hebben, dan twee van de geringste Provinciën, een Leger uyt *Spangien*, *Italien*, *Duytslandt*, en de verstroyde troupen van 't Landt hem van *Don Jan* na-gelaten, versamel-

lende, hebbende alle d'andere geconfedereerde Provintien tegens hem, en beyde Engelandt en Vranckrijk nu beginnende opentlijk hun zijde te kiezen; niettemin door geweld van sijn eygen dapperheydt, goet beleyt en discipline in sijn Leger, nevens de ongeïnteresseerde en genereuse hoedanigheden sijns gemoets, winnende eenparighlyck op de herten en wapenen der af gevallene Landen, en dringende door de Provintien met een onverhinderde loop van succes, en d'overovingh van d'aensienlijkste Steden in Vlaenderen: heeft hy eyndelijck door het innemen van Antwerpen en Groeningen, de saken der Unie tot soo een uytterste noodt gebracht, dat sy ontbloot zijnde van alle hope en hulpe, uyt *Vranckrijk* (toen diep ingewikkelt in hare eygen burgerlijcke Oorlogen) haer t'eenmael wierpen voor de voeten van de Koningin *Elisabeth*, smekende om haer beschermingh, en haer aanbiedende het opperste gebiedt over hun Landt. De Koningin weygerde de heerschappy t'aenvaerden, maer gingh met de Gedeputeerden sekerre Articulen aen, in 't Jaer 1585 haer verbindende groot onderstandt van Volck en gelt te fullen doen, hun verschoten op verfekeringh van den Briel, Vlissingen, en Rammekens, 't welck oock na adenant volbracht wierdt, door *Sir Johan Norris*, over gefonden om over haer Volck te gebieden; en naderhant in 't Jaer 87, op het breken met Spangien, en de geweldige dreycgementen der Spaensche Armade, sondte noch meer Volck over, onder den Graef van *Leicester*, wien de Staten aennamen, en gehoorfaemheydt swoeren, als Gouverneur van hunne Vereenighde Provintien.

Doch dese Regeeringh hielt niet langh standt, onlusten en suspitien tusschen *Leicester* en de *Staten* haest uytberstende: ten deele uyt jaloufye, dat hy na een onbepaalde heerschappy en arbitrale disponeringe van alle bedieningen stondt; maer insonderheynt om dat de Koningin gefint was Vrede met Spangien te maken; en het licht verlies van sommige hunner Steden, door de Gouverneurs, die de Graef van *Leicester* daer in gestelt had, heeft hun misnoegen niet weynigh gestijft; niet tegenstaende dese ongelukkige voorvallen, de Koningin doet haer in dese twee poincten op nieuw verfekeringh; keurt *Leicester*'s handel in sommige saken niet voor goet, krijght van haer vrywilligh en openhertigh bystandt, in het uytrusten van haer Vloot tegens de Spangiaerden; en eyndelijck op het aengroeyen van de onregeltheden tusschen *Leicester* en de *Staten*, belaft hem sijn Regeering op te geven, en de *Staten* van den eedt der gehoorfaemheynt t'ontsien. Na dat dit alles aldus geschiedt was, de Koningin lichrelijck alle particuliere ressentimenten opofferende aen het interest van haer Kroon, bleef in haer gunste, bescherminge en bystant aen de *Staten* te bewijfen bestendigh, gedurende den gantschen loop van haer Regeeringh, 't welck wederom met de grootte beleeftheydt en eerbiedigheydt aen haer Persoon bewesen wierdt, die oyt by haer aen eenigh uytheemsch Prins betaelt wierdt, en wordt haer die als noch ter eeren na gegeven, en is by na in de mond van alle soorten van Menschen onder haer bestorven.

Na *Leicester*'s vertreck wierdt Prins *Maurits*, met consent van d'Unie tot hun Gouverneur verkoren, met reservatie tot de Koningin *Elisabeth*; en aenveerde die Regeeringh met goede hope, die hy etlijke Jaren langh met des selfs uytvoeringh bekrachtighde; toonende dat hy de kloekste Capiteyn was in sijn eeuw, vermaert in 't bysonder, om de goede discipline en ordonnantie die hy onder sijn Volck hielt, en van wegen de maniere van Fortificatie by hem eerst gepractiseert en voltrokken, en na sijn doot by allen nagevolght.

Maer de groote aemtocht die de *Staten* in de hitte hunner affairen ghegeven wierdt, was by de sware Oorlogen die *Elisabeth* tegens de Spangiaerden in Indiën voerde, en d'optochten naer Lisbon en Cadix, en door de te gront gaende affairen der Ligue in Vranckrijk, welckers onderstuttinge, *Philippus de Tweede*, soo seer

ter herten nam, dat hy den Hertogh van *Parma* tot tweemaal toe belaste het ver-
volgh sijner Victorien in de *Nederlanden* te laten steken, en *Vranckryck* in te
trekken, tot ontfet van *Rouaen* en *Parijs*; 't welck desen grooten Capiteyn vry
veel eere toebrecht, doch den staet der *Spaensche* affairen in *Vlaenderen* alsoo seer
krenckte; nademaal dat in het af-wesen van den Hertogh van *Parma*, Prins *Mau-
ris* alle de plaetsen die hy aen d'ander kant van den Rhijn besat, in-nam: waer
door hem de wegh tot de Vereenighde Provintien gebaent wiert.

De successie van *Henrick de Vierde*, tot de Kroon van *Vranckryck*, heeft des Kon-
ninghs *Philippi* desseinen geen kleynen krack gegeven; en noch grooter d'alge-
meene gehoorzaamheyten en erkenenissen van hem op sijn veranderingh van Religie.
Met desen Koningh begosten de Staten in een goet vertrouwen en vrientchap te
treden, en te meer om 't gene tusschen hem en de Koningin van *Engelandt* voort-
viel, die haer geheel op haer verlieten soo langh als sy leefde; maer na haer doot
begoft Koning *Henrick* in grooter aensien by de Staten te geraken dan oer; hoe-
wel op het versmelten der *Spaensche* Macht, onder den *Ascendent* van desen Kon-
ningh, de Staten vry vroegh jaloers wierden, dat hy al te groot sou worden, en
in *Vlaenderen* haer al te na komen.

Met den Hertogh van *Parma* stierf de gantsche discipline, en met de selve het
geluck der *Spaensche* Legers in *Vlaenderen*; van de veelvoudige myterien hun-
ner Soldaten, gevaerlijck van wegen d'uytwerkingh en 't voorbeeldt wiert meer
gesproken, dan van yets dat sy verricht hadden onder de korte Regeeringh van
Mansfeld, *Ernestus* en *Fruentes*; tot dat d'oude discipline van hun Legers weder-
om begoft levendigh te worden, en het geluck met haer een weynigh 't hooft op
te beuren, onder de nieuwe Regeeringe van Cardinael *Albertus*, die in *Vlaen-
deren* voor Gouverneur, en Prins der *Nederlanden*, met een machtigh Leger ge-
haelt uyt *Duytslandt* en *Italien*, om de laetste proef te nemen van de Spaensche
Macht, of met een gelukkig Oorlogh, of ten minsten om den wegh te maken
tot een noodwendige Vrede.

Maer het verkiefen van den Aerts-Hertogh en sijn nieuw gesagh, sagh op wat
hoogers dan het eerst scheen: alsoo die machtige Koningh *Philippus de Tweede*,
geboren tot het besit van soo groote Landen, en noch grooter begeerten: na een
langh wijlige droom van sijn hooft in de Wolcken op te steken, merckte dat 'er nu
in 't stof lach; sijn lichaam zijnde gebroken door ouderdom en swackheden, sijn
gemoedt met sorgen en onrustige gedachten, en Konincklijke slaverny van een
kommerlijck leven, begoft hy te sien in 't glas van tijdt en ondervindingh, de
rechtshapene gestalten van alle hoogheyten, en groote desseinen der menschen;
en nugewaer wordende aen wat beelden in de lucht hy tot noch toe sijn gesont-
heyten, gemak, en de bloem sijns levens hadde geoffert, keerde nu sijne gedach-
ten geheel tot rust en stilte, 't welck hy de werelt en sich selven tot noch toe niet
en had vergunt; sijn aanslagen op *Engelandt*, en sijn onverwinnelijke Armade
verdwenen in roock; sijn desseinen op *Vranckryck*, in 't geen gantsch tegen sijn
voornemen uytviel; en in plaets van de vryheden te vermeerteren, en de hoogh-
hertigheyten sijner Nederlandtsche Onderdanen te breken, verloor hy seven van
sijne Provintien, en behielt de rest met het Swaert des Oorloghs, die hem duur-
der quamen te staen danse waert waren. Hy had onlangs Vrede met *Engelandt* ge-
maect, en begeerde se met *Vranckryck*, en schoon hy hem daer toe te groots ken-
de, om met sijne af-vallige Onderdanen in sijn eygen naem die te versoeken, hy
wenschte se nochtans in een anders; en was niet gesint te twisten met sijn Soon,
die sijn fortuyn gestuyt, en sijn gedachten seer veel besigh gehouden had al den
loop van sijn Regeeringh. Hierom heeft hy 't bewindt van dese twee desseinen
den Aerts-Hertogh *Albert* aenbevolen, met den Titel van Gouverneur, en Prins

der *Nederlanden*; ten eynde, dat by aldien hy de *Provincien* tot haer oude onderdanigheyt konde brengen, hy de selve als *Spaensche* dominien sou regeeren: indien dat noch eenmael te vergeefs onderstaen wiert, dat hy dan trouwande met *Clara Isabella Eugenia*, (Koningh *Philippus* beminde Dochter) die *Landen* tot een *Huwlijcks-gifte* sou mede krijgen, en daer van *Prins* worden, met dese voorwaerde alleen, dat *Isabella* sonder lijfs-vruchten stervende, de selve wederom aan *Spangien* souden vervallen. Koningh *Philippus* was van gevoelen dat de tegenwoordigheyt van een natuurlijk *Prins* onder sijne *Onderdanen*; dat de geboorte en zeden van den *Aerts-Hertog Albertus*, zijnde een *Hoogduytcher*; de edelmoe-dige en vriendelijke dispositie van *Isabella*, by dit hertnekkig volck meer mochten op-doen, dan al het geweld en de rigoreusheyt van sijn voorige raedtslagen: en soo 't al niet wilde lukken, dat sy *Vrede* souden maken, niet konnende, *Oorlogh*, en dat sonder na-deel van d'ere en achtbaerheyt van de *Spaensche Kroon*.

In gevolgh van dit besluyt, als een wijs verstandigh Koningh, terwijl hy niet anders voor had als *Vrede*, heeft hy toefsel gemaect, als of hy geen ander roeleg maecte dan van *Oorlogh*; wetende dat sijn eygen begeerten tot *Vrede* niet om 't lijf hadden, ten zy dat hy sijne vyanden daer toe oock konde dwingen; hier op heeft hy den *Aerts-Hertogh*, als *Hooft* van sulck een *Leger*, in *Vlaenderen* gesonden: alsoo hy geloofde dat de *Vrede* met *Vranckrijk* in order moeste voorgaen, en naderhand de wegh banen of tot *Vrede* of tot *Oorlogh* in de *Nederlanden*. *Vranckrijk* in trekkende, nam hy *Amiens* in, de *Hooft-stadt* van *Picardien*, daer dobr in 't *Hof* van *Vranckrijk* sulck een alarm makende, als zy weynigh waren verwachtende, en in de voorige *Oorlogen* noyt hadden ontvangen. Maer terwijl *Albertus*, *Vranckrijk* met sijn gantsche macht te keer ging tot dat 'et met die *Kroon* op een *Vrede* uytliep, soo is 't dat *Prins Mauritijs*, die ten tijde van *Ernestus*, *Groningen* had in-genomen, nu *Lingen*, *Grol*, en andere plaetsen in *Over-Yssel* vermeersterde, daer door die *Provincien* in 't geheel tot het lichaem der *Unie* voegende; en op *Albertus* sijn wederkomste in *Vlaenderen* verwelkoomde, hy hem met den slag van *Nieuwpoort*, gewonnen door d'onversaeghde kloekmoedigheyt der *Engelssen*, onder *Sir Franciscus Veer*, daer *Albertus* gequetst, en seer na gevangen wiert?

Na dit verlies, wiert de *Aerts-Hertogh* door de gedienstige toe-genegenetheyt en gehoorsaemheyt sijner nieuwe *Onderdanen* foodanigh getroost en geholpen, dat hy volkomen gesint was *Ostende* te belegeren, na welck beleg een tijd lang geduurt hebbende, en hy by-na den moed verloren gevende van wegen de sterkte van de plaets, en d'onverwinnelijke kloekmoedigheyt der belegerden, hy geslerct wiert met een macht van 8000 *Italianen*, onder den *Marquis Spinola*, wien de voort-settinge deser belegeringhaen bevolen wiert; na een drie-jarigh beleg heeft hy de plaets veroverd, niet by gebreck van volck of voor-raedt van binnen; (de haven en 't ontset te water all' die tijd open liggende) maer louter alleen by gebreck van gront, daer allengskens soo veel van wonnen voet voor voet, tot dat 'er niet soo veel over bleef daer men op staen konde om die te defenderen; waer aen men merckelijck kan bespeuren, hoe onmogelijck het zy een *Stadt* te defenderen, die niet ontset kan worden door een *Leger*, sterck genoegh om de belegeraers van daer te doen ruymen en op te breken:

Prins Maurits, hoewel hy *Ostende* niet en konde salveren, heeft nochtans des selfs verlies goet gemaect, met het in-nemen van *Grave* en *Shys*, sulcks dat de *Spinjaerden* weynigh anders dan de bloote eere der veroveringh daer mede behielden: en *Philippus de Tweede*, omtrent die tijd van des *Aerts-Hertoghs* en *Hertoginnes* komste in *Vlaenderen* komende te sterven, en met hem het personeel re-

sentement diens Oorloghs, begoft de Aerts-Hertogh met bewillighingh van het Spaensche Hof, sijne gedachten geheel te schicken tot Vrede; welke een ander omstandigheyt noodwendiger had gemaect, dan eenige van de voorverhaelde.

Gelijck de *Nederlandsche Republiyk* uyt de Zee geboren is geweest, soo heeftse oock uyt dat selfde Element haer eerste kracht en achtbaerheyt soo wel getrokken, als naderhant haer rijkedom en grootheid: alsoo voor den afval der *Nederlandsche Onderdanen*, hoewel haer noyt toe-gestaen wiert op *Indien* te handelen, dan met *Spaensche* Schepen, en onder *Spaensch* couvert, veele nochtans der zelve in dier voegen daer op hadden gevaren, dat sy soo wel kloecke Piloten waren geworden, als beslepen op 't stuck van de negotie, en d'oneyndelijke winsten die daer aen vast waren; en na de *Unie* de toeloop van volck naer de Vereenighde Provinciën soo aen-groeyende, dat sy hun Capitaal niet wetende aen te leggen, en geen aenflagh voor haer te Lande vindende, hun avontuur ter Zee sochiten: en hun handel op *Spangien* en de *Straet* verloren hebbende, hebben sy 't niet alleen op *Engelandt*, *Vranckrijk* en de *Noord-Zee* aen-geleydt, maer hun avontuur oock in *Indien* versocht; eerst in 't kleyn, en weynigh macht en geluck: doch met 'er tijdt, en door 't oprichten van een Oest-Indische Compagnie, hebben de Provincien met soo algemeenen yver en voordeel het selve behertight, dat sy Meester warden van de meeste Colonien en Fortressen by de Portugeezen, (nu Onderdanen van *Spangien*) geplant. De Duytsche oft Hollandische Matroosen waren op die woeste Zeën en Kusten al soo wel bedreven, als op haer eygen, en Hollandt wiert een groot Magazijn van alle de Waren van die Oosterse Gewesten en Landen.

Op *West-Indien* hebben sy 't met sulck een drift en voorspoet niet aen-geleydt, alsoo de Spaensche plantagien aldaer voor haer al te veel en te sterck waren; maer met de meenighte van hun Schepen met private en publijcke commissien uyt-varende, maeckten sy de Zeën onveyligh, en begolten op de *Spaensche Indische Vlooten* te passen: en somtijds hare Kusten in de nieuwe Werelt aen te tasten; ('t welck *Spangien* was na 't herte gesteken) en gaven ten Hove de krachtigste beweegh-redenen tot bevorderingh van Vrede; de welke die schatten mocht verskeren in haer komen, en *Spangien* bewaren, belettende het uyt-voeren van die groote sommen dewelcke geduurighlijck wierden over gemaect, om d'Oorlogen in Nederlandt t'onderhouden.

Dese insichten gaven de eerste aenleydingh tot een Vrede-handel, die van de Spaensche kant eerst voorgefelt wiert, en het gewach daer van konde nauwelijcks eerst by de Staten in-gangh krijgen: nochte men konde haer noyt bewegen om door stil-standt van Wapenen den wegh tot den handel te banen, voor en al eer dat de Aerts-Hertogh verklaerde, met haer als vrye Provincien te willen handelen, daer hy of *Spangien* niets op te seggen had; de saeck wiert oock aen des Hertoghs kant, met sulck een behendigheyt en vlijt behertight, en met soo een driftige begeerte by 't Hof van *Spangien*, om een eynde van desen Oorlogh te maken; dat sy haer lieten gevallen d'onderhandelingh t'aenveerden in den *Haegb*, de Residentie-plaets van de Staten Generael; en om den gantschen handel met meerder reputatie en beter beleydt te voltrekken, hebben sy vier voornam *Ministers* van den Aerts-Hertogh, gecommiteert, om de selve daer by te woonen en te vervolgen: dese waren hun Generael-Veld-Overste *Spinola*, de President van den Raedt, en de twee Secretarissen van Staet en Oorlogh in *Vlaenderen*.

In 't tegendeel, gingh men in Hollandt vry koel en trots tot en in dese onderhandelingh, makende beufelachtige swarigheden op yeder woort, hopende des Aerts-Hertoghs verklaringe, van met haer te handelen als vrye Provincien, en

op Spangiens Ratificatie van de form ofte wijfe; en haer dwingende, by alle gelegentheyt *Expressen* af te vaerdigen naer Spangien, en hun weder-komite met langhfaemheyf af-wachrende; altoo't voorspoedigh succes hunner Wapenen te Lande, met verloop van een ruym dertigh-jarigen Oorlozh, en het geweligh aengroeyen van haer Scheeps-macht (onder die protectie) nevens hun Koophandel, soo wel het gantsche gros van haer Militie beyde te Water en te Lande, als het meerderdeel van 't Volck van dese onderhandeligh af-keerigh hadden gemaekt; welckers oude haet tegens Spanjen noch soo bitter was als oyt; en die met goede hope en genegentheyf ingenomen waren van by den Oorlozh te profiteren, daer sy onder haer soo veel en groote exempelen van hadden.

Maer daer lag noch op de gront een uytheemfche en een andere domestijke confideratie, die tot dese onderhandeligh den wegh meer baende, dan alle die argumenten die de gemeene stellingen waren, ofte dan alle d'Officien der naburige Princen, die haer dese affairen aentrokken, oft' uyt eygen interest, of' uyt begeerte om een eynde te maken van een Oorlozh, welke eenighsints de Wapenen van het gantsche Christendom op het tooneel der *Nederlanden* soo langh gaende gehouden had. De grootheyt der Spaensche Monarchie, soo ontfachelijck onder *Karel de Vijfde* en *Philippus de Derde*, begoft nu af te nemen en te verdoven, van wegen de wijd-begrepene desseinen en ongelukkige uytkomsten van soo veel eersuchtige raedt-slagen: en in 't tegendeel, de saken van *Henrick de Vierde* van *Vranckrijk*, waren nu tot den hoogsten top van geluck geklommen, na dat hy soo veel avonturen met een ongelooftijcke stantvastigheyf en manhaftigheyf te boven was gekomen, en all' sijne Oorlogen met Spanjen in een Vrede verwisselt en ge-syndight had. De Nederlanders hielden 't daer voor, dat de driftige humeuren der Francken niet langh souden kunnen rusten; en om sulcks binnen 's Landts voor te komen, noodigh ware dat de Koningh haer buyten 's Landts werck gawe; dat hem geen aenval soo wel diende als op *Vlaenderen*, 't welck onder andere van outs de Fransche Natie hadde toe-belooft, en welcker eerste Princen van de Koningen van *Vranckrijk* waren gekomen, en hielden 't van haer: daeren-boven kregen sy bericht dat *Henrick de Vierde* sich dapper ten Oorlozh was toerustende, die sy vermoedende waren dat haer op d'eenetijt of d'ander aen die kant op 't lijf sou vallen, ten misten daer toe genoodight door een swaerder ondergangh van de Spaensche Macht in *Vlaenderen*: en sy wisten seer wel dat sy 't alsoo seer op de genade van soo een Buurman als *Vranckrijk* was, souden moeten laten aenkomen, als sy 't te vooren hadden gedaen op soo een Meeffer als Spanjen; alsoo de Spaensche Macht in *Vlaenderen* haer voedsel trock uyt de schatten, welke door langhdurige en gevaerlijcke voyagien uyt Spanjen quamen; ofte by troupen van daer gehaelt, oft' uyt Italien en Duytslandt, met veel ongeval en meerder onkosten; hare Landt-palen van de tien Provincien strecken sich niet verre uyt, en stonden sonder oorfaeck van de nabuurschap en jaloufeyn soo van *Engelandt* als *Vranckrijk*; doch soo *Vranckrijk Vlaenderen* eenmael quame te vermeerteren, het lichaem van dat Rijk sou soo uytdyen, en soo gantsch groot worden: van volck en rijkdom sou oervloeyen, soo dat wanneer sy gelegentheyf vonden, of 't maken van een inval te doen in de *Vereenighde Provincien*, sy geen hoop altoos souden hebben om door eenigh tegenstant of diversie haer selven te behouden; en d'insicht van haer soo geweldigh tegens Spanjen te kanten, sou zijn om, onder geen heerschappy te staen, en den eenen om den anderen te veranderen, gelijk sy in desen geval souden doen; weshalven de verstandigste onder hare burgerlijcke Ministers het veyligst hielden, door een Vrede des Aerts-Hertogs, en de Spaensche Macht aemtocht te geven; en hier door de Wapenen van *Vranckrijk* te minder in *Vlaenderen* te lokken onder soo grooten Koningh.

Wat

Wat belanght het gene binnen 's Landts was, d'achtbaerheydt en macht van Prins *Maurits* eerst gegrontvest op die van sijn Vader, doch hoogh op-getimmert door sijn eygen personele deughden en gaven, nevens voorspoet sijnere wapenen, waren nu soo hoogh op-gheklommen (de Prins Gouverneur ofte Stadthouder zijnde van vier Provintien, en twee van sijne Neven van d'andere drie) dat verscheyden onder de Staten, gestijft door *Barneveldt*, Pensionaris van Hollant, en een Man van groote gaven en aensien onder haer, op de macht van Prins *Maurits* jaloers wierden, en voorgaven beducht te zijn datse tot een onbepaalde heerschappy mocht op wassen; sy wisten wel datse by continuatie van een Oorlogh, daer de Prins het gantsche bewint van had, sou toe-nemen, en oordeelden datse in Vrede sou af-nemen, en voor d'achtbaerheydt van burgerlijcke macht wijcken; waer door dese gantsche party hare genegentheydt toonde tot een Vrede-handeling, en om de selve door alle behulpfame middelen te vorderen en ten eynde te brengen. En dese onderscheydentlijke humeuren in de gemoederen van de Staten sich vertoonende, met een by na eenparige kracht en wakkerheydt, quam na lange debatten en oneyndelijke moeyten de Vrede-handeling te eyndigen: brekende, soo 't scheen, over het poinct van Religie en den handel op Indiën, doch eyndelijk quamse wederom te vereenigen, en uyt te loopen op een twaelf-jarige Trevis, gedateert in 't Jaer 1609; waer van dese wesentlijke poincten waren, een verklaringe om met haer te handelen als vrye Provintien, dat alle vyandtschap gedurende de Trevis, wederzijds fouden op-houden; dat yder alles sou blijven behouden dat hy ten tijde der Vrede-handelingh besat; dat men aen geen van beyde kanten nieuwe Sterckten sou maken, en dat men op alle plaetsen vry sou mogen handelen als voor den Oorlogh.

En alsoo quam de Staet der Vereenighde Provintien voor een vrye Republijck erkent te worden van haren ouden Meester, wesende te voeren daer voor erkent by de meeste Koningen en Princen van Europa, in verscheyden gesantschappen en handelingen, onder welke de Engelsche Kroon de voortocht gegeven wierd, welcks Gesant de eere had van in hun Raedt van Staten te sitten en te stemmen, volgens verdragh met de Koningin *Elizabeth*, en in erkenenis van die groote bystant, die hun Staet het leven gaf toense ligh te zieltoegen; hoewel de Nederlanders pretendeeren dat dat voorrecht was gegeven aen den Gesant, uyt kracht van de possessie welke die Kroon had van den Briel, Vlissingen en Rammekens, daer sy wederom van sou af-staen, op de restitutie dier Steden, en betalinge van de sommen by de Koningin verschoten.

Gedurende d'onderhandelingh van desen Trevis, wierdt een Ligue of Verbinenis gemaect tusschen *Henrick de Vierde*, Koningh van Vranckrijk, en de Staten, om de Vrede, soose mocht gesloten worden, t'onderhouden; ofte niet gelukkende, malkanderen hulp te bieden, met thien duysent Man des Konings, en vijf duysent aen der Staten zijde. De Koningh maecte oock geen swarigheyt altoos van twee Regimenten te voet, en twee hondert te paert, op sijn onkosten in der Staten dienst te houden, volgens den Trevis die hy ettelijke Jaren te voeren had gemaintineert; versuyvende geen versorgingen welke dien Staet aen sijn interessen mocht verplichten, en sich voor het tegenwoordige tot Seghsman te maken van de Vrede, en in 't toekomstende van den Oorlogh, soo de Trevis mocht komen gebroken te worden, ofte van selfs te eyndigen.

Uyt het verhaelde is lichtelijck af te meten dat noyt eenige Staet met stercker naween geboren, met harder kost opgequeect, ofte tot swaerder arbeyt en grooter gevaer in den gantschen loop harer jeughts gewent is geworden; omstandigheden zijnde die gemeenlijck een stercke en gesonde lichamen maken: en soo is 't hier aen gebleken, hebbende noyt meer als een accident ghadht dat op-brack, in de

de tijdt van 93 Jaren, 't welck men voor de eeuws van dese Staet mach rekenen, aenvangh nemende met de Unie van *Utrecht*, by de Provintien ingezien in het Jaer 1579. Mer dit accident, gelijk als dat van zaedt oft' ontfangenis in een natuurlijck lichem, hoewel het sich eerst verতোonde ten tijde van *Barnevelt*, oberstende op d'onderhandelingh met Spangie en met sijn doot, (die weynigh Jaren daer na onthoofst wierdt) schein te fullen eyndigen; niettemin heeft hy tsedert die tijdt gedurigh sich verholen gehouden in de aderen van desen Staet, en verschijnende op alle revolutien, welke d'overhant van d'een of d'ander humeur in 't lichaem schijnen te begonstigen; en onder de naem van de Prins van Oran-gien eh d'Arminiaensche Factie, de swakke zijde van desen Staet gedurigh gemaect heeft; en wanneer het oock met haer ten eynde sal loopen, dan sal 't blijcken dat het sal zijn d'occasie van haer val.

De gront-oorfaeck van dese naem van *Arminiaen*, was dat daer *Barnevelts* party, die van de Prins van Orangiens beschuldighde, als niet soo forghvuldigh zijnde voor haer soo dier-gekochte vryheyt, als wel yverende voor het Huys van Oran-gien, en genegen tot het aennemem van een onbepaalde eenhoofdige Regeeringh; en dienvolgens als bevorderaers van een gedurige Oorlogh met Spangien: dat oock soo de party van de Prins, d'andere beschuldighden dat sy op hun oude slaverny noch steunden, en die met goe ooggen aensagen, slachtende den Spanjaert niet alleen in hare burgerlijcke zeden, staende soo geweldigh na een Vrede met dese Kroon: maer oock in 't stuck van Religie, zijnde doorgiens Arminianen, welke gerekent wierden voor een middel-party, tusschen de *Calvinisten* en *Rooms-gelinden*: en behalven dese onderlinge verwijtingen wilden de twee partyen sich doen houden, d'cene van de oprechte en suyverder Gereformeerde Religie, en d'ander van d'oprechter en vryer vryheden van den Staet.

De avonturen deser Republijcque die in hun Oorlogh en hanteeringen, tsedert de Vrede met Spangie voorgevallen zijn, nevens alle d'omstandigheden en geschiedenissen soo binnen als buyten 's Lants. dienden om hun machtigen aenwas te bouwen, en spanden aen met de grootheyt, waer in sy haer in 't Jaer 1665. aen de Werelt verতোonden, gevende niet alleen stoffe van vertellingen, maer oock aenmerckingen op dese tegenwoordige Ecuwe: sal ick of laten varen, als meer beken en min noodigh tot het verhael dat ick meen te doen van de burgerlijcke Regeeringh deser Republijcque; of andersins bewaren tot dat de lust en ledige tijdt my nodigen sal dit verhael te vervolgen, en 't selve te brengen tot op desen tegenwoordigen tijdt; d'affairen van dese Staet vermengt zijnde met allerley gedenkwaardige revolutien, oft' omkeeringen van daden en raedtflagen, die tsiert in het overige Christendom zijn gebeurt.

Ondertusschen wil ick dit verhael beslyuten, met het gene kort voor 't sluyten van de Trevis voorgevallen is, en de selve lichtelijck in 't selfde Jaer gebroken sou hebben, soo 't niet waer voor gekomen door de gediensigheden der naburige Princen, doch insonderheyt, door een veranderingh van humeur in de Vereenighde Staten, gesamentlijck betrachtende d'onderhoudinge van de nieuwhersfelde Vrede in dese Gewesten der Werelt.

In 't laetste van 't Jaer 1609. storf de Hertogh van Cleef en Gulick, sonder mannelijcke Nazaten, latende die Hertoghdommen aen de pretensien sijner Dochteren, uyt welcker recht de Hertogh van Brandenburg en Nieuburgh, het besit namem van soodanige Landtpalen daerse eerst konden aen raken, yder voorwendende recht te hebben tot de geheele erfenis. *Brandenburgh* soeckt by de *Vereenighde Provintien* om beschermingh en begunstingh van sijn Tijtel. *Nieuburgh* by den Aerts-Hertogh *Albertus* en by *Spangien*. d'Aerts-Hertogh nu eerst uyt soo eenlanghdurigen Oorlogh sijn adem scheppende, had geen lust om sich

in desen twist te steken, wijders dan te sorgen dat de Nederlanders hier in haer voordeel niet en fouden soecken, en onder schijn van d'een party te helpen hare klaeuwen steecken in de neest aen haer grensende Landen; maer de Nederlanders waren soo bescheyden niet nochte gesint, soo schoonen kans te laten voor by gaen, en daer op hebben sy de Stadt *Gulick* ingenomen, doch voorwendende die slechts te houden in bewaringh, tot dat de partyen met den anderen verdragen waren; en vertrouwende dat Spanje in den jonghsten Trevis soo veel hebbende laten vallen om hun eygen twist by te leggen, des selfs overtredeingh, om het krakkeelen van hare geburen, niet en fouden in de waegh-schael stellen, maer d'Aerts-Hertogh sulcks eerst met Spanje afgesproken hebbende, en voorsienende 't gevolg van dese saeck, besloot veel eer aen een nieuwen Oorlogh den gantschen staet van *Vlaenderen* te wagen dan te gedogen dat de Staten hier door soo grooten aenwasch hunner macht en heerschappy fouden genieten; en hier op is het, dat hy eerst uyt de naem van de Hertogh van *Nieuburg* af-vordert de restitutie van *Gulick*, en op behendigh en dralend' antwoordt ruckt hy voort sijn macht by een, en treckt met een Leger onder het gebied van *Spinola* na *Gulick* toe, (daer de Staten niet om beducht waren, als wel voorsien tegens een swaere belegeringh) doch neemt een schielijcke keer, en slaet sich neder voor *Wesel*, met sulck een-schick en over-ylinge voor d'Inwoonderen, dat hy met de Stadt deur gaet, eer de Nederlanders haer konden te hulpe komen. *Wesel* is een sterke Stadt aen den Rhijn-kant gelegen, daer de Hertogh van *Brandenburg* preterideerde toe gerechtight te zijn, als toe-behoorende het Hertoghdorn van *Cleef*; doch de Borgers hielden 't tegenwoordigh voor een Keyserlijke Stadt, en onder de beschermingh der Staten: dewelcke verset staende over dit stout bestaen van *Spinola*, die hem Meester maecte van een pas, welcke hem den wegh baende om een vorder in-val te doen op hare Provintien, voornamelijck aen d'ander kant van den Rhijn gelegen, soecken de *Engelsche* en *Franjsche* Kroon aen haer zijde te krijgen, om haer te laten gebruycken als Mediateurs tot een accoort; 't welck noch eyndelijck getroffen wiert, met bedingh, dat geen van beyde partyen, onder wat schijn dat 'et oock zy, met hun volck in eenigh gedeelte deser Hertoghdommen een in-val fouden doen. d'Aerts-Hertogh aldus als verliest op de Vrede, onlanghs een Trevis gemaect hebbende op conditien by de Nederlanders op-gestelt; krijght nu, belust tot den Oorlogh, een Vrede: even op de selfde voorwaerden, soo alsfe by hem selven en Spanjen waren voor-gedragen; een voorval dienende tot groot onderwijs, en een voorbeeld hoe gevaerlijck het stijdt zy voor swakke Princen; machtige in te roepen tot hulpe, waer door sy hun Vrient in plaets van hun Vyandt tot een roof worden; hoe 't de gevoeligste tijdt van een voordeelige Vrede te maken, is; alsfe uwe Vyand begeert, en ghy in den bequaemsten standt zijt om den Oorlogh t'achtervolgen; en wat een vruchteloofse raedt het zy, dat men om een Oorlogh t'ontgaen, alle poincten van interest en eere toesta, waer door men nieuwe affronten noodight, den Vyandt aenmoedigh, en eenen Vrient kleynmoedigh maect.

HET TWEDE HOOFSTUCK.

Van hun Regeeringh.

Uyt het gene in het voorige Hoofstuck verhaelt is, nopende den opgangh van desen Staet, haer aenvangh nemende met de *Unie* van *Utrecht*, is baerblijcklijck datse niet eygentlijck de naem mach dragen van een Republijcque, maer veel eer van een Verbondt tusschen seven Souverejne Provintien, met den anderen vereenight, tot hun algemeene en onderlinge beschermingh, sonder aen malkanderen vast te zijn. Maer om de natuur van hun Regeeringh van de grondt op te halen, moet men se in kleynder stukken verdeelen, waer aen blijcken sal dat een yeder van dese Provintien insgelijcks op-gemaect is uyt veel kleyne Staten ofte Steden, die besondere ken-teekenen van souveraine macht in sich selven hebben, en de souverainheyt hunner Provintie niet onderworpen zijn; veele saken geen uytflagh nemende, na meerderheyt van stemmen; maer slechts by eenparigheyt van stemmen in de Provinciale Staten; want gelijckerwijs de Staten Generael geen Vrede noch Oorlogh, oft' eenige nieuwe Alliantie mogen maken, ofte geldt-middelen fourneren, sonder dat yeder Provintie daer sijn stem toe geve: soo kunnen oock de Staten Provinciael geen van gemelde poincten concluderen, sonder bewilliging van yeder besondere Stadt, welcke volgens haer constitutie een stem heeft in die Vergaderingh; en hoewel men in veele burgerlijcke saken van de gemeene Rechtbanken der Steden, op de Provinciale Hoven van Justitie sich magh beroepen: nochtans in criminele saken is 't gantsch ongeoorloft; nochte vermagh de souverainheyt van een Provintie een misdadige te vonnissen, gevangen te nemen, oft' eenige misdæet binnen de Jurisdicctie van een Stadt te pardonneren, oft' eenige algemeene resolutie ofte wet uyt te voeren, dan door de Justitie en Officieren van de Stadt selfs. Hier aen bespeurn met sekere souverainheyt in yeder Stadt, welke voornaemste ken-teekenen zijn, recht te mogen plegen, gelt lichten, Oorlogh en Vrede te maken; wat het ander belanght, van gelt te slaen, sulcks en geschiet niet in particuliere Steden ofte Provintien, maer in de Generaliteyt van de *Unie*, met een algemeen accoord.

In voegen dat de voornaemste ingredienten, in de compositie van desen Staet zijn de vryheyt der Steden, de souverainheyt der Provintien, d'over-een-komsten ofte constitutien der *Unie*, en d'authoriteyt van de Prince van Oranje: 't welck d'ordie maect die ick sal voegen in 't verhael dat ick van dese Regeeringh heb voor genomen te doen; doch daer de besondere Provintien in de *Unie*, en de besondere Steden in yeder Provintie, gelijcke in hun order en constitutien sekere particuliere onderscheydentheden soo wel hebben als een algemeene gelijckenisse, en 't verhael van yeder in 't besonder dit Tractaetjen boven mate, en tot weynigh nut sou doen op-swellen: sal ick mijn discours bepalen aen 't verhael van Hollandt, als de rijkste, sterckste en aensienlijckste onder de Provintien, en van *Amsterdam*, als daer in uytstekende boven d'andere Steden.

De souveraine authoriteyt van de Stadt * *Amsterdam*, rustende op de besluyten en uytspreeck van hun Raedt: bestaet uyt 36 Personen; door wien het recht wordt geadministreert, volgens d'oude manieren, uyt de naem van Officieren en plaetsen van Judicatuur; maer de penningen worden gelicht by arbitrale reso-

* Regeeringh van de Stadt Amsterdam.

lutien en proportien, na dat uyt de veranderingh of voorval van saken sulcks behoerlijk of noodigh gekeurt wordt. Deser Raedts-heeren bedieninge duurt soo langh als sy leven, en den Raedt placht men in oude tijden by stemmen van de rijcke Burgers ofte vrye luyden te verkiesen, de welke op het sterven van een Raeds-Heer in een Kerck, op de Marckt oft' in eenigh ander plaets daer sy bequaemlijk konden sitten, vergaderden: en eenen ander by meerderhey van stemmen sijn plaets verkofen; doch ongeveer hondert dertigh of veertigh Jaren voor-leden, toen de Steden van Hollandt in omtreck en volck grooter wierden, sulcks dat hare veelvoudige Vergaderingen by alle gelegenthey van commotie en disorder, gevaer liepen van wegen hun getal en tweedracht, quam dese verkie-singe van Raeds-heeren, by resolutie der Burgeren, in een van hare generale Vergaderingen, voor altijd te vervallen op den altijd-blijvenden Raedt die toen in wesen was; sulcks dat altijd van die tijdt af als 'er een onder haer quam te sterven, wiert by d'andere Raeds-heeren, sonder het tusschen-komen van andere Burgers, een nieuwe in de plaets verkoren; invoegen dat de Regeeringh veel eer als een *Oligarchia*, is bestaende uyt het getal van weynige personen, en vry veel verschilt van een Volck-regeering, daer het doorgaens voor gehouden wordt, by de gene die dese Landen door-reysfende oft' aldaer levende, haer vernoegen met het geen sy hooren of sien. En dese resolutie der Burgeren wiert of toe gestaen ofte na-gevolgt met algemeene toestemmingh of exempel, omtrent de selve tijdt, in alle de Steden der Provintien, hoewel eenighsins verschillende in getal van Raeds-heeren.

By desen Raedt worden de voornaemste Magistraets-personen verkoren, te weten, Burgermeesters en Schepenen. De Burgermeesteren van *Amsterdam* sijn vier in 't getal, waer van drie alie Jaren verkoren worden: soo dat 'er een der selver twee Jaren achter een in bedieningh blijft; doch de drie jonghst-verkorene worden voor dat Jaer genoemt *Regeerende Burgermeesters*, en presideren by beurten na 't verloop van de drie eerste Maenden; want soo langh is het, dat na een nieuwe verkie-singh, de Burgermeester van 't voorgaende Jaer presideert, in welken tijdt men oordeelt dat de nieuw-verkorene haer bequaemlijk kunnen oeffnen en capabel sijn om d'affairen van de Stadt te bedienen.

De Burgermeesters worden by meerderhey van stemmen, van alle die Personen in den Raedt, welke of *Burgermeesters* of *Schepenen* geweest sijn, verkoren; en hun Ampt gelijkjt die van de Heer *Major* en *Aldermannen* onser Steden. Sy representeren d'aensienlijckhey der Regeeringh, en d'achtbaerhey van de Stadt by alle voor-vallen: sy begeven alle onder-ampten in haer tijdt vacant val-lende, en geven uyt alle penningen uyt de algemeene Capitael ofte Schar-kist; oordeelende slechts wat tot behoudenis, gerief of reputatie van de Stadt noodigh is. Sy bewaren de sleutel van de *Wissel bank van Amsterdam*, (d'algemeene Schar-kist van soo veel Natien) welke noyt, dan in 't by-wesen van eene der selver, geopent wordt; en sy hebben opsicht op alle groote publijcke wercken van de Stadt, als de Fortification, en het Stadt-huys met soo groote heerlijckhey en excessive onkosten voltrokken.

Dese bedieninge is van de grootste autoriteyt en aensien; en soo veel te grooter om dat 'er geen winst noch voordeel aen vast is, dan slechts voor soo veel alsfe andere gedurige bedieningen in de Stadt, welke vry profijtelijck sijn, mogen begeben. Het salaris van een Burgermeester van *Amsterdam*, is slechts 500 gulden 's Jaers, hoewel dat 'er ampten in de Stadt sijn, welker begevingh aen haer beruyst, die 5000 guldens op brengen; maer evenwel weet men niet dat yemant oyt by sulcke gelegentheden gelt getrokken heeft, waer door sy all' hun credijt in de Stadt souden komen te verliefen, en daer nevens van oyt in 't toekomende

door eenige publijcke bedieningen te konen gespeeren. Sy zijn niet gehouden eenige kolten meer te doen dan een gemeen burgerlijck Man in haer kleedinge, dienit-boden, huys-houdingh, tafel, &c. Sy worden by alle publijcke voorvallen van Sted-boden bedient, die hun salaris van de Stadt trekken; en al wat Gast-maken ty op solemnele dagen doen, ofte als zy eenige Princen ofte Uythemfche Minifters onthalen; dit geſchiedt uyt de gemeene beurs, maer na hun eygen discretie aengeleyt. Op andere tijden vertoonen ſy haer in alle plietſen als een gemeen ſlecht Borger. Als der Burgermeesteren tijdt van Regeeringh uyt is, worden ſy in andere ampten of bedieningen van de Stadt geſtelt, die ſeer veel en profijtelyck zijn; ten zy dat ſy by gebreck van neeritigheydt of getrouheydt in het bedienen van hun ampt haer credijt komen te verlieſen, 't welck ſelden gebeurt.

De *Schepenen* zijn in yeder Stadt het Hof van Juſtitie: 't *Amſterdam* zijne negen in 't getal; waer van ſeven alle Jaren worden verkoren; doch twee van 't voorleden Jaer blijven noch in dienſt. Een dubbelt getal wordt by den Raedt opgeſtelt, daer de Burgermeesters nu, gelijk voor deſen de Prins van Oranjen, verkieſingh uyt doen. In alle criminele ſaken zijne ſouveraine Rechters: in burgerlijcke, na de waerdy van de ſaeck, mach men ſich op 't Hof van Juſtitie dier Provincie beroepen; doch zy ſullen niemand ter doot verwijſen ſonder voor af 'advijſ van de Burgermeesters te hooren. Maer dit verricht zijnde, varen ſy ſelfs met het vonnis voort, hier in niet gehouden zijnde het oordeel van de Burgermeesters te volgen; maer het blijft aen haer beruſten: dit zijnde ſlechts een ſorghdragingh en 'overtolligē gunſte aen 's menſchen leven vergunt, 't welck ſoo haest afgesneden wordt, en noyt wederom bekomen nocte vergoedt kan worden.

Onder deſe ſouveraine Overigheydt zijn de voornaemſte gefubordineerde Amptmannen van de Stadt, de *Treſauriers*, die alle inkomende penningen van de Stadt ontfangen en uyt-geven: d'Officier oft' Opper-Schout, wien de ruſte des Stads aen-bevolen is, tait alle Miſdadigen aen, en draeght ſorge dat de Sententien van Juſtitie uyt-gevoert worden, en wiens ampt met die van een *Sherif*, in 't Graefſchap by ons, ofte van een *Constable* in een Parochie over-een komt. De *Pensionaris*, die een Rechts-geleerde is, bedreven in de manieren, handveſten en privilegien van de Stadt, daer hy by gelegentheydt de Magiſtraet bericht van doet, en op voor-vallende diſputen met andere Steden haer voor ſpreekt: Is een Dienaer van de Raedt en Burgermeesters, draeght hare boodſchappen voor, rede-neert voor haer by alle openbare voor-vallen, en is den Regiſtreerder * in ſomme van onſe Steden in bedieningh niet ongelijck.

In deſe Stadt *Amſterdam*, is de wijdt-vermaerde *Wiffel-banck*; alwaor de grootſte, 't zy weſentlijcke of bedenklijcke ſchat gevonden wordt die ergens in de werelt bekend is; de plaets is een groot verwulffel onder het Stadt-huys, voorſien met deuren, ſlooten, en verſekert met alle mogelijcke ſterckten; en 't is ſeker dat die den *Wiffel-banck* komt ſien, een ongelooſlijcke ſchat, beſtaende in baren gouts en ſilver, gemunt en ongemunt, en ontallijcke ſakken met metalen, het welck men oordeelt altemael gout en ſilver te zijn, en oock foodanigh is voor ſoo veel my is bekend, doch alsoe de Burgermeesters alleen daer d'opſicht van hebben, en niemandt 'oyt eenige particuliere rekeningh houdt van 't geen van eeuwe tot eeuwe in en uyt gaet, is 't onmooghlijck eenige calculatie ofte giffingh te maken, hoe groot de geloofwaardige ſchat die daer verborgen leght, mach zijn. Weſhalven de verſekertheydt van de *Wiffel-banck* gelegen, is niet alleen in d'effecten die'er in zijn, maer in het credit van de gantſche Stadt en Staet van *Amſter-*

* Recorder.

dam, welcks Capitaal oft' inkomsten sommige Koninckrijcken niet en hoeft te wijcken, en slaenſe voor al het gelt dat in de Banck gebracht wordt; des ſelfs Wiſſel-brieven maken alle gewoonlyke groote betalingen die tuſſchen d'eene en d'ander in de Stadt geſchieden: en niet alleen in meeft alle andere plaetſen der Vereenighde Provintien, maer oock in veel andere gewefſten der wereldt, daer koop-handel gedreven wordt; ſulcks dat deſe *Wiſſel-banck*, eygentlijk een algemeene kas is daer yeder zijn gelt laet, om dat hy 't veyliger acht, en gemakkelijker om in en uyt te leveren, 'dan oft' hy 't t'huys in ſijn kiſt had; en 't is'er ſoo verre van daen dat de *Wiſſel-banck* intereſt ſou betalen voor 't geen dat'er in gebracht wort, dat Banck-gelt in 't tegentheel wat hooger gaet in gemeene betalinge dan gelt-courant. Geen ander gelt in de *Wiſſel-banck* validerende dan ſpecie-gelt, dat kenbaerſt en ſekerſt is, en doorgaens ganghbaer in alle deelen, ſoo wel van *Hooghduytſlandt* als *Nederlandt*.

d'Inkomsten van *Amſterdam*, ſpruyten uyt de gedurige impoſten op allerhande Waren die in- en in d'omleggende plaetſen van *Amſterdam* verkocht worden: oft' uyt d'inkomende renten van de huysen en landen de Stadt gemeenlijk toebehoorende: oft' uyt ſekere plichten en ſchattingen op yeder huys tot aelmoeffen, reparatien, vergieringen ofte Fortificatien van de plaets: oft' anders uyt extraordinary ſchattingen by de Raedt toe-geſtaen, om op te brengen hun portie tot de publycke laſt by hun Gedeputeerden in de Provintiale Staten geconſenteert, tot gerief van de Provintie: ofte by de Gedeputeerden van de Staten van Hollandt, in de Staten Generael tot onderhoudt van de *Unie*. En all' deſe betalingen worden gebracht tot een algemeen Capitaal van de Stadt, niet als veelē betalingen van d'onſe in *Engelandt*, welcke tot de hooft-ſom van de *Parochie* gebracht worden; ſoo dat men gemakkelijker ſou kunnen rekenen hoe veel haer gantſche inkomſte bedraecht. En ick heb hooren voor vaſt ſtellen, dat het gene van allerley tot publycke gebruycken van de Staten Generael, de Provintie, en de Stadt *Amſterdam*, boven de ſeftien hondert duyſent ponden ſterlinghs bedraecht. Doch ick en wil my met deſe rekeningh niet bemoeyen: en geve het niet hooger uyt als voor 't geen ick verſtaen heb uyt luyden die voor-gaven ſulcks ondervraecht te hebben, 't welck ick beken van my niet gedaen te zijn. Dit is gewis en ſeker dat'er in geen Stadt, op ſterckte, cieraet en gerief beter gelet wordt, noch met meerder onbepaalde koſten, als in deſe Stadt: blijckende aen de heerlijkheyd van hun publycke Gebouwen van *Stadt-buys* en *Magafijnen*: het getal en de groote ſoo wel, als order en inkomsten van hun veelvoudige Sieck huysen: de gerieflijkheyd van hare Burghwallen, loopende door de voornaemſte Straten van paſſagie; de geweldige ſterckte van hunne Bolwercken en wallen; en de nettigheyd ſoo wel als het gerief van hare Straten, voor ſoo veel te bekomen is in ſoo grooten toeloop van een vlijtigh en woelend volck: 't welck altemael niet te doen ware dan met onkoſten, ſchijnende verre te boven te gaen de proportie van d'inkomſten van een enkele Stadt.

* De Raedt verkieſt de *Gedeputeerden*, die van wegen deſe Stadt af-gevaerdight worden na de *Staten van Hollandt*: de ſouverainheyd waer van gepreſenteert wordt door de *Gedeputeerden der Edelen* en *Steden*, op makende 19 Stemmen; van welcke de *Edelen* ſlechts de eerſte, en de *Steden* 18 hebben, volgens 't getal der geener, die genoemt worden *Stemmen*; d'andere *Steden* en *Dorpen* van de Provintie hebbende geen ſtem in de Staten. Deſe ſtemmende Steden waren in 't eerſte ſlechts ſes, *Dort*, *Haerlem*, *Delft*, *Leyden*, *Amſterdam* en *Tergou*, maer zijn door Prins *Willem van Naſſau* vergroot tot het getal van 18, door toe-voe-

* Regeeringh van de Provintie van Hollandt.

ginge van *Rotterdam, Gorcum, Schiedam, Schoonhoven, Briel, Alckmaer, Hoorn, Enckhuysen, Edam, Mönikedam, Molenblick en Purmerent*. Dit baert soo groote ongelijckheyt in de Regeeringe van de Provincie, door sulck een Stédeken als *Purmerent*, hebbende in de *Provinciale Staten* gelijcke stem met *Amsterdam*, (die lichtelijck de halve onkosten van de Provincie draeght) als'er schijnt te zijn in de Vergaderingh van de *Staten Generael*, met soo een kleyn Provincie als *Overijssel*, die in de Vergaderingh der selve soo wel een stem heeft als *Hollandt*: die meer als de helft contribueert tot d'algemeene lasten der *Unie*. Maer dit willen sommige Schrijvers dier eeuwe duyden door autoriteyt van de Prins geschiet te zijn, om die der Edelen te verminderen, en die der grootste Steden te balanceren met de stemmen der kleyne, welckers stemmen men gemakkelijker kan winnen, en sich lichter kan verfeken.

De *Edelen* hoewel slechts weynigh in dese Provincie, worden nochtans in hun volkomen getal niet gerepresenteert, maer by acht of negen; de welke als Gedeputeerden uyt hun lichaem in de Vergaderingh van de *Staten Provinciael* haer sit-plaets hebben; en de welke, als'er een onder haer komt te sterven, eenen ander in sijn plaets kiezen. Al hebben sy slechts eenen stem met de kleynste Steden gelijk, nochtans zijns van seer grooten aensien in de Regeeringh, nademael dat sy veel van de hoogste, soo Burgerlijcke als Militaire bedieningen bekleeden, het bewind hebben van alle Kerckelijcke inkomsten, daer de Stadt op (veranderingh van Religie) de handen op sloegh; hun Gedeputeerden na alle Vergaderingen, soo *Generael* als *Provinciael*, senden, en eenen Raeds-heer in de twee groote Hoven van Justitie nomineren. Sy geven hun eerste stem in de Vergaderingh van *Staten*, en gevolglijck een groot gewichte, tot de saeck daer over geraedtslaeght wordt. De *Pensjonaris van Hollandt* sit by haer, voert het woordt voor haer, en assisteert haer in alle hare raedt-slagen, al eorste de Vergaderingh worden voor-gedragen. Hy is eygentlijck slechts een *Minister* ofte *Dienaer der Provincie*, dielwegen is sijn plaets in order achter alle hun Gedeputeerden: doch heeft altijd groot aensien, om dat hy gedurigh blijft ofte selden af gaet; hoewel hy rechts-halven om het vijfde Jaer behoorde verkoren of vernieuwt te worden. Hy fit in alle besondere Vergaderingen der Provincie, en in die van de *Staten* stelt hy alle saken voor, versamelt de stemmen, en forneert ofte stelt in order de genomene resolutien; voor-gevende oock macht te hebben om van geen seer gewichtige saeck by meerderheyt van stemmen te concluderen, als hy van gemoeds-halven cordeelt dat hy't niet behoort te doen, en dat 'er van gevolg mocht zijn, en tot nadeel van de Provincie strekken. Hy is oock een van de gedurige Gedeputeerden in de *Staten Generael*.

De Gedeputeerden der Steden worden uyt de Magistraet en Raedt van yeder Stad gemaect: hun getal is onseker en na goet-duncken, volgens de costuymen en het wel gevallen der Steden die haer senden, om dat sy gesamentlijck slechts een stemme hebben, en hun onderhoudt op Stadts kosten, maer gemeenlijck dat een van de *Borgermeesters* en *Pensjonaris* onder het getal zijn.

De *Staten van Hollandt* hebben hun sit-plaets op het Hof in den *Haeg*: en vergaderen doorgaens vier mael 's Jaers, in *Februarius, Junius, September* en *November*; in de drie eerste sessien ofte by-een-komsten, besorgen sy 't begeven van alle open-staende bedieningen, en de vernieuwinge van de verpachtingen van alle besondere schattingen, en beraedt-slaen over saken, die of het algemeene best van de Provincie, oft eenige particuliere verschillen, tusschen de Steden ontsaende, betreffen. Maer in *November* wordt ten principalen en eygentlijck hun Vergaderingh aen-geleydt, om te resolveren over de continuatie van d'onkosten die haer Provincie in 't Jaer daer aen volgende ten deel vallen, volgens het gene beslo-

ten is by de *Gedeputeerden* van de *Staten Generael*, als nodigh tot onderstandt van de *Staet of Unie*.

Over extraordinaire occasien worden sy t'samen geroepen door een Raedt, genoemd de *Gecommitteerde Raden*, dewelcke eygentlijk zijn een Raedt van Staet van de Provincie, bestaende uyt verscheyden *Gedeputeerden*; een uyt de Edelen: een uyt yeder van de voornaemste Steden; en slechts een uyt drie van de kleyne Steden; yeder van de drie hem by beurten verkiefende; en dese Raedt sit gedurigh in den *Haegh*, en stelt niet alleen de Provinciale Staten op hun extraordinaire Vergaderingen voor de saken van overlegh, maer voert oock hare resolutien uyt.

In dese Vergaderingen, hoewel dat sy altemaeleven veel te seggen hebben, en yeder een 't geen voorkomt om verre te stooten, echter evenwel gebeurt het selden, ofsy verknocht zijnde door eenen algemeenen bandt van interest, en gesamentlijk het algemeene bestbeoogende, komen lichtlijk na volle debatten tot resolutie: de kracht van reden daerfe klaer en sterck is, plaets gevende, en versmurende alle private passien of interesten, invoegen dat het minderdeel selden hardt of lang twist over 't geen het meerder eens in is. Soo wanneer de *Gedeputeerden* in de Staten van eenerley gevoelen zijn, senden sy sommige uyt, hun getal in hun respectieve Steden, de saeck en by-gebrachte redenen voorstellende, en begerende order om de saeck af te doen: 't welck selden anders uyt valt, by aldien dat de noodwendigheyt ofte nuttigheyt sich klaer op doet: indien de saeck vry moeyelijk zy oft' uytstel vereyscht, scheidt de Staten voor een tijdt, tot dat alle de *Gedeputeerden* tot hare Steden keeren; alwaer d'invloeyinge van hun interest en d'impressien der debatten in hun Provinciale Vergaderingen soo veel vermogen, datse de Steden te gemaklijcker daer toe doen consenteren.

Behalven de Staten en Raedt alreede gedacht, heeft de Provincie oock een Reken-kamer, die 't bewindt heeft van d'algemeene inkomsten der Provincie, en behalven dat haer dit toe-vertrouw word, soo hebben sy de volkomen administratie van d'oude dominien van Hollandt, sonder eenige rekschap altoos te geven aen de Staten der Provincie; alleen op sekere tijden, ofte by een ongewoonlijcke voorval, ofte by gebreck van gelt, vorderen sy hun af sekere subsidie-penningen van twee of drie hondert duysent Kroonen, meer of min, na dat de noot is vereyschende, oft' oordeelen dat de kamer in voor-raedt heeft boven d'ordinary penningen, d'Administrateurs daer van toe geleyd. De Staten van Hollandt begeben dese Officie aen Mannen in hun dienst grijs geworden, en die met voorsichtigheyt en getrouweyt de meeste chargien van de Staet bedient hebben; en foodanige Personen vinden hier een eerlijck en profijtelijck vertreck.

De Provincien van *Hollandt* en *Zeelandt*, gelijkse voor desen ten tijde van 't Huis van *Bourgondien* en *Oostenrijck* eenen Gouverneur placht en te hebben, soo hebben sy langh eenen algemeenen rechts-pleegingh gehad, die door twee Hoven van Justitie gehandhaeft wordt, yeder voor beyde de Provincien gemeen. Het eerste bestaet uyt 12 Raeds-heeren, 9 uyt Hollandt, en 3 uyt Zeelandt, daer de Gouverneur der Provincien het Opperhoofst van is; die volgens d'oude instellinge plach te presideren ofte voor te sitten als 't hem geliefde, en all' de Raeds-heeren, behalven een te noemen, wien de Edelen of den Adel verkoos. Dit Hof geeft vonnis sonder appel in crimineele saken, maer in borgerlijcke, beroepen sy haer op 't ander Hof, genoemd den hoogen Raedt, van waer geen vorder appel valt, dan alleen op verloeck aen de Staten der Provincie om revisie: als dese een vonnis strijcken, zijn sy daer toe gerechtight, en hebben daer reden toe; daer toe gevende macht-brieven, nominerende eenige Pensionarissen uyt de Steden, wel-

ke de Raeds-heeren van de twee voorige Hoven toe-gevoeght zijnde, de saeck voor 't laetste na-sien en 't vonnis strijcken. Dese manier van procederen schijnt uyt de kamer te *Mechelen* haer oorspronck gehaelt te hebben, alvaer men voor den afval der Provincien, by manier van revilie, sich beriep van alle of de meeste Provinciale Hoven van Justitie, gelijk men noch doet in de *Spaensche Nederlanden*.

* *d'Unie* bestaet uyt de gemelde seven souveraine Provincien, die hare respectie Gedeputeerden verkiefen, en na den *Haegh* senden, tot het op-maken van drie besondere Collegien, genoemt de *Staten Generael*, de *Raedt van Staten*, en de *Reken-kamer*. De souveraine macht van dese Vereenighde Staet is in effect gelegen in de Vergaderinge van de *Staten Generael*, welcke door den *Raedt van Staten* eertijds by extraordinaire voorval plach beroepen te worden; doch selden, alsoo sy doorgaens bestonden uyt ruym acht hondert Personen, dewelcke uyt soo veel verscheyden quartieren in eenen plaets by den anderen komende, het gantsche lichaem der *Unie* al te veel dees chudden, de debatten langh maecten en confuus; de resolutien traeghlijck en by schielijck op-komende gelegenheden buytens tijds. By af-wesen van de *Staten Generael*, representeerde de *Raedt van Staten* hun macht, voerde haere resolutien uyt, en oordeelde of het nootwendigh ware een nieuwe Vergaderingh aen te stellen: tot dat na de Graef van *Leicesters* vertreck uyt de Regeeringh, de *Provinciale Staten*, op de *Generale* versochten, dat sy door hun gedurigh aen-blijvende respectie Gedeputeerden, hare Vergaderingh mochten continueren met de naem van *Staten Generael*, dewelcke noyt daer na vergaderden dan tot *Bergen-op-Zoom*, om inet een meerder solemniteyt en autoriteyt, den Trevis tusschen den Hertogh *Albertus* en *Spanjen* besloten, te ratificeren.

Dit verfoeck der Provincien was hier op gefondeert, om dat de *Raedt van Staten* selden en na hun welgevallen haer dees vergaderen: en dat sy in hun af-wesen alles hebbende uyt te voeren, haer selven in den Staet al te groote autoriteyt aenmatighden. Doch een meer verborgen reden en van grooter belangh stack'er in dese saeck, te weten: dat *d'Engelsse* Ambassadeur, volgens Verdragh met den Koningin *Elizabeth*, sijn sit-plaets gedurigh had in den *Raedt van Staten*; en van wegen d'onlusten, ontstaende tusschen de Provincien en den Graef van *Leicester*, nevens eenigh vermoeden dat de Koningin genegen mocht zijn *Vrede* met *Spanjen* te maken, hadden sy geen sin dat haer Gesant de eerste digestie van haer affairen langer sou by wonen, die toen gemeenlijck in de *Raedt van Staten* gheschiede. En hier op formeerden sy eerst *d'ordinary Raedt*, ghenoemt de *Staten Generael*, welcke t'sedert altijd die naem gedragen hebben, en sitten gedurigh op het Hof in den *Haegh*, stellen voor oogen de souverainheyt der *Unie*, geven alle Uyt-heemsche Ministers gehoor, en vaerdigense af; doch evenwel inder daer representeren sy slechts de *Staten Generael*, welckers Vergaderingen geheel uyt de gewoonte geraeckt zijn.

De *Raedt van Staten*, *d'Admiraliteyt* en *Tesaurie*, staen alle onder desen Raet; welcke altemaal soo veel als mooghlijck is, op soodanige wijze noch onderhouden worden, als voor desen de besondere Vergaderingen, toen de Provincien onder hare besondere Prinsdommen stonden; ofte met den anderen vereenicht waren in de *Huyfen* van *Bourgondien* en *Oostenrijck*: behalven dat de besondere Gedeputeerden, uyt-makende een stem, nu de plaets vervullen van enkele Personen, in dienst geweest zijnde ofte gebruyck in de voorige Regeeringhen: en in den *Haegh*, van oudts de Residentie-plaets der *Graven van Hollandt*, blijven noch alle dese

* Regeeringh der Vereenighde Provincien.

Raden hun Vergaderingh houden; alwaer het Hof der voorrige Souveraine Prin-
cen; den Prins van Oranjen logeert als Gouverneur, en dese besondere Radeⁿ
ontfanght, als gedurigh passende op de souverainiteyt door de Staeten Generael af-
gebeeldt.

De Leden van alle dese Vergaderingen, worden van de besondere Provintien
geplaest en verwisselt, volgens hare verschillende oft' over een-komende ghe-
woonten. In de Vergaderingh der *Staeten Generael* send yeder een soo veel *Gede-
puteerden* als 't hem ghelieft: somtijds twee, somtijds tien of twaelf: 't Welck
geen onderscheyd maect, alsoo de saken niet by stemmen van Personen, maer
van Provintien worden af-gedaen; en alle de Gedeputeerden van een Provintie,
hoe weynigh ofte veel datte oock zijn, slechts een stem hebben. De Provintien
verschillen oock in de bestemde tijdt hunner deputatie: sommige haer derwaerts
sendende voor een Jaer, sommige voor een langer tijdt, en andere voor haer le-
ven langh. De Provintien van Hollandt sendt een van haere Edelen in de Vergade-
ringh der Staeten Generael, die daer altijd blijft: twee Gedeputeerden verkoren
uyt haer acht voornaemste Steden: en een uyt *Noord-Hollandt*; en neven dese,
twee uyt hun Provintiale Raedt van Staten, en haer *Pensionaris*.

Noch Stadt-houder noch Gouverneur, nocht' eenigh militair Persoon, heeft
sit-plaets in de Vergaderingh van de Staeten Generael. Yeder Provintie heeft sijn
weecklijcke beurt voor aen te sitten, en dat by de ghequalificeerde Persoon der
Gedeputeerden van die Provintie. Hy sit in een stoel met Wapenen, aen het
midden van een lange tafel, daer omrent dertigh kunnen aen-sitten; alsoo dese
Raedt doorgaens by-na soo groot van getal is. De *Griffier*, die als voor een *Se-
cretaris* gaet, sit aen 't lager-endt van de Tafel: soo wanner een Uythemisch
Minister gehoor krijght, dan wordt hy geplaest aen 't midden van dese Tafel, te-
ken over den *President*: die alle saken in de Vergaderingh voordraecht; den *Grif-
fier* alle de papieren doet lesen; de staet van questie voor-stelt; de stemmen der
Provintien versamelt, en de conclusie formeert; ofte soo hy na de meerderheydt
van stemmen weygert te concluderen, die is gehouden sijn plaets over te geven
aen den *President* van d'aenstaende weeck, die dan voor hem een slot van de saeck
maect.

Op soodanige wijze dragen sich alle saken aldaer toe, behalven in tijdt van Vre-
de en Oorlogh, van Uythemische Alliantien, van gelt te lichten of te slaen, ofte
de privilegien van yeder Provintie ofte Lidmaet van *d'Unie*; in dit alles moeten
alle de Provintien met den anderen verdragen, de meerderheydt van stemmen al-
hier geensins in consideratie komende. Dit is geen souvereine Raedt, maer stelt
de souverainheyt slechts voor oogen: en derhalven, hoewel dar'er Gesanten uyt
haer-naem ontfangen en gesonden worden: soo worden evenwel nocht' haer eygen
verkoren, nochte d'Uythemische Ministers antwoordt gegeven, nocht' over die
gemelde saken resolutie genomen, sonder eerst te rade te gaen met de Staten van
yeder Provintie, door hun respectieve Gedeputeerden en order van haer t'ontfan-
gen; en in andere saken van gewicht, hoewel by meerderheydt van stemmen af-
gedaen, gaen sy dickmael met den Raedt van Staten te rade.

Dese manier oft' instellinge is oock altijd onderhouden geweest, t'sedert dar
hun Staet een aenvangh genomen heeft, behalven in dese eene saeck, 'twelck
geschiede in de Maent van *Januaris*, in 't Jaer 1668: toen sijn Konincklijke
Majesteyt van *Engelandt* my over sond, om met desen Staet een Ligue ofte ver-
binten is van onderlinge defencie voor te stellen, en eenen andertot behoudenis
van *Vlaenderen*, voor den inval van *Vranckrijck*, welke alreede een groot ghe-
deelte

deelte der Spaensche Nederlanden veroverth had, en de rest op genade van den laetsten Veldt-tocht lieten aen-komen. By dese gelegentheyt had ick het geluck dat ick soo veel vermocht by de Staten Generael, om drie Tractaten te sluyten, en daer op de besondere instrumenten op papier te stellen, en te teekenen in de tijdt van 5 dagen: sonder de wesentlijcke forme van Regeeringh te passeren, sonder eenigh toevlucht tot de Provincien, die 't oock de besondere Steden hadden moeten communiceren; aldaer wist ick, dat die Uythemische Ministers, welckers plicht en interest het was, sich tegens dese saeck te kanten, voor hadden de selve tegen te gaen, en te loor te stellen, 't welck niet had konnen missen, in geval het soo rondt gegaen had, nadien het op de item van een Stadt aen-komende, de selve Tractaten hadden moeten af-gebroken worden. 't Is seker dat met het concluderen van dese Alliantien, sonder commissie van hun principalen, de *Gedeputeerden van de Staten Generael*, perijckel van hun leven souden gelopen hebben, indien hare Provincien de selve niet voor goet hadden gekeurt: maer hier in alle eendrachtigh zijnde, en haer richtende na de klaerblijckelijckheyt van soo directe en importante interest, (die door de gewoonlycke uytstel had moeten verloren gaen) hebben sy liever aitemael willen gevaer loopen; en 't was'er soo verre van daen, dat dit haer doen niet voor goet gekeurt wiert, dat sy in 't tegendeel by de Leden van yder Provincie daer over bedanck wierden en eere behielden; de gantsche gedaente van d'affairen in 't Christendom daer mede verandert hebende, en geleydt het fondement tot de *Triple Alliantie*, ende *Vrede van Aken*, die ongeveer 4 Maenden daer na gesloten wierdt. Soo veel heeft altijd de kracht van reden en interest in desen Staet vermocht, niet alleen om alle stemmen in hare Vergaderingen in een te versmelten, maer oock om de grootste overtredinge van hun oorsproncklijcke op-gerechte instellingen vry te keuren; sels in een Staet, welcks behoudenis en achtbaerheyt voornaemlijck ghegrontveest is gheweest op de gestrenghe en nette onderhoudinge van order en methode in alle hare raedts-plegingen en uyt-voeringen; sy en hebben oock noyt t'eeniger tijdt grooter middelen aangewend om t'accorderen, en de besondere Leden van hun *Unie* op hoogh-dringende voor-vallen in noodwendige resolucien te vereenigen, dan dat d'over-een-komende Provincien sommige van haer kloeckste Mannen noemden, om met de verschillende te gaen spreken, en de redenen en interesten voor te dragen die haer bewogen hebben van dat gevoelen te zijn.

De Raedt van Staten bestaet in Gedeputeerden uyt verscheyden Provincien, doch op een ander manier als de Staten General, een seker geset getal zijnde; *Gelderlandt* sendt twee, *Hollandt* drie, *Zeelandt* en *Utrecht* elck twee, *Vriesslandt*, *Over-Yssel* en *Groenningen* yeder een, 12 gesamentlijck uyt-makende. Sy en stemmen niet by Provincien; mier by Perloonen en yeder Gedeputeerde heeft sijn beurt om te presideren. In dese Vergaderingh heeft de Gouverneur van de Provincien sijn sits-plaets en een deciderende stem; en de Thesaurier-Generael een sessie ofte sit-plaets, doch slechts een deliberende stem; niet te min is hy hier in grooten aensien, voor altijd daer residerende; en soo is het oock gelegen met den Persoon tot dese Vergaderingh uyt de Edelen van *Hollandt* gedeputeert, en met de Gedeputeerden uyt de Provincie van *Zeelandt*; d'andere suten slechts voor 2, 3 of 4 Jaren.

De Raedt van Staten voert de resolucien der Staten Generael uyt, pleeght raet, en stelt haer voor de gevoeghlijcke manieren om volck te werven, en penningen te lichten, nevens de proportien van beyde, welcke sy in alle conjuncturen en veranderingen van Staet noodigh achten: hebben het bewind over de Militie, de

Fortificatien, de contributien uyt 's Vyandts Landts, over de formulieren en disponeringe van alle pa'porten; en over d'affairen, inkomsten en regeeringe van alle plaetsen, t'sedert d'Unie veroverd; welcke gewonnen door de gemeene Wapenen van de Staten Generael dependeren, en niet van eenige particuliere Provintien.

Op het uyt-gaen van yder Jaer maect dese Raedt een overslagh, van de kosten die sy oordeelen in het aenstaende Jaer noodigh te sullen zijn; vertoonen het aen de Staten Generael, met versoek dat sy de Staten Provinciael soo veel willen afeysschen, om gelicht te worden volgens de gewoonlijcke proportien, welke zijn van hondert duyfent guldens.

	<i>guld.</i>	<i>st.</i>	<i>penn.</i>
<i>Gelderlandt</i>	3612	- 5	- 0
<i>Hollandt.</i>	58309	- 1	- 10
<i>Zeelandt</i>	9183	- 14	- 2
<i>Utrecht</i>	5830	- 17	- 11
<i>Vrieslandt</i>	11661	- 15	- 10
<i>Over-Yffel</i>	3571	- 8	- 4
<i>Groeningen</i>	5830	- 17	- 11

Dese petitie, soo men 't noemt, wordt gedaen aen de Staten Generael, uyt de naem van de Gouverneur en Raedt van Staten; 't welck slechts is een onderhouding van de manieren, ten tijde van hun Opper-hoofden gebruycklijck, en als noch gepleeght by de Gouverneurs en Raedt van Staten in de Spaensche Nederlanden; het woordt petitie, eygentlijck bereecknende een versoek ofte bede, doch te kennen gevende, dat het gene ge-eycht wordt, t'eenemaal berust aen het recht en de macht der gener die geven. Het wierde by d'eerste Graven slechts gebruyckt by extraordinaire voorvallen, en in tijdt van nood; maer ten tijde van de Huysen van *Bourgondien* en *Oostenrijck*, begoft het veel in swangh te gaen, en een jaerlijckse ghewoonte te worden, ghelijck het noch is in de Spaensche Landen.

De Raedt van Staten geeft alle penningen uyt, gedefstineert tot alle ongemeene saken: en vervaerdicht de ordres tot de gantsche kosten van den Staet, op de resolutien eerst ten principalen by de Staten Generael genomen. De ordres moeten soo wel van de drie Gedeputeerden van de besondere Provintien onderteekent, als van den Treforier-Generael, en dan in de Reken-kamer geregistreert worden, al eerste d'Ontfanger-Generael betaelt, 't welck dan sonder eenige swarigheid, kosten of uytstel geschiet.

Yeder Provintie licht wat penningen haergelieft, en op wat wijze en door wat middelen; send des selfs *quota* ofte portie van de generale onkosten aen den Ontfanger-Generael, en leghet de rest aen tot het tegenwoordigh gebruyck, ofte bewaertse voor toekomende occasien van de Provintie.

De Reken-kamer wierdt omtrent 60 Jaren herwaerts op-gerecht, tot verlichting van de Raedt van Staten, om alle rekeningen van alle de besondere Ontfangers t'examinieren en na te sien, te registreren de ordres van de Raedt van Staten, die van de *Finanien* disponeren: en dese Kamer bestaet in twee *Gedeputeerden* uyt yeder Provintie, die alle drie Jaren verandert worden.

Behalven dese Collegien is'er de Raedt van *Admiraliteyt*; dewelcke, soo wanneer de Staten Generael met advijs van de Raedt van Staten, voor-genomen heb-

ben een Vloot dus of soo sterck van Volck en Schepen in Zee te brengen, het volkomen bewind van Zee-saken hebben, soo wel in het verkiesen en equiperen van all' de besondere Schepen, als in het gelt te betalen daer toe beschoren.

Dit Collegie wordt in vijven verdeelt, waer van drie in *Hollandt* zijn, te weten: een tot *Amsterdam*, een tot *Rouerdam*, en het derde tot *Hoorn*, het vierde is tot *Middelburg in Zeelandt*, en het vijfde tot *Harlingen in Vrieslandt*. Een yeder der selven beitaet uyt seven *Gedeputeerden*; vier uyt de Provincie daer het Collegie haer residentie heeft, en drie genomineert by d'andere Provincien. d'*Admirael*, oft' in sijn af-wesen de *Vice-Admirael*, heeft sijn sit-plaets in alle dese Collegien, en sit voor aen als hy tegenwoordigh is. Sy dragen kennis van alle misdaden ter Zee begaen; oordeelen van alle ghevangene Zee-roovers; en van allerley bedrogh ofte versuym in het betalen ofte versamelen van alle accyfen en tollen, die eygentlijk op d'*Admiraliteyt* sien, en nergens anders toe gebruyckt worden. Dese *Fond* ofte *Schat-kist* in tijdt van Oorlogh niet genoegh versien zijnde, wordt by de Staten met het geene meer noodigh is, uyt andere inkomsten vervult; maer in tijdt van Vrede weynigh uyt geput zijnde door andere gedurige kosten, dan met hare *Koopvaerdy-Scheepen* naer alle Gewesten te conyoyeren, wordt het overschot van dese inkomsten angeleydt tot het bouwen van kloecke Oorlogh-schepen, en om haer Ammonitie-huysen van allerley Oorloghs-gereetschap te versien, en om meer Schepen aen te bouwen, dan men in een langhwijlige Oorlogh van doen heeft.

Soo drae als het getal en de toe-rustingen van een Oorloghs-Vloot tot een sekere rocht gedestineert, by de Staten General is toe-gefaen, en by de Raedt van Staten aen d'*Admiraliteyt* over-gelevert; soo brengt yeder Collegie in 't besonder sijn *quota* op, diese soo wel weet, als die van de besondere Provincien van all' de penningen die'er te lichten zijn. In dit alles heeft d'*Admirael* geen andere portie nochte profijt dan sijn bloote salaris, en sijn bescheyden deel in de genomene Prijzen. De *Capiteyns* en *Oppert-Officieren* van yeder *Esquadre* Oorlogh-schepen, worden door de besondere Collegien verkoren: het getal van Oorlogh-schepen tot yeder Schip bestemt: daer na is 't dat yeder *Capiteyn* met alle vlijt sijn eere soeckt te bekavelen om sijn getal vol te maecten met het beste Volck dat hy krygen kan; en besorcht sijn Schip met *Victualie* na de tijdt dat hy uyt sal blijven, hem by d'*Admiraliteyt* bekent gemaect; en dat tot een seker prijs voor soo veel Volck. Enna dat hy sich wel of qualijk draeght, soo in sijn aen-bevolen dienst, als in het versorgen van verstantige *Chirurgijns*, en alles noodigh tot 's menchengesondtheyt, krijgt yeder *Capiteyn* een goede of quade naem by de *Matrosen*, en uyt hun mont by d'*Admiraliteyt*; op welcks oordeel en goede opinie het geluck van alle Zee-hoofden steunt: sulcks dat'er in alle haere tochten onder de particuliere *Capiteyns* een jalousye veel cer schijnt te zijn, wie sijn *Matrosen* best op-chaffen, en de *Victualy-penningen* tot meest voordeel sal anleggen, dan hoe sy door eenige boeveye hun eygen beurs mochten vollen met den buyck van haer Volck ledigh te houden, oft' bedorven en ongesonde kost op te dringen: waer in, en in dereyniging hunner Schepen, de gesontheit van soo veel Volck in soo een kleyne ruymte, als op mal-kanderen gepropt, voornaemlijck schijnt gelegen te zijn.

Het Salaris van alle die in hooge bedieningen in desen Staet zijn, is gants gering. Dat van een *Borgermeester* van *Amsterdam* heb ick alrede geseyt te zijn omtrent 500 gulden 's Jaers; dat van hun *Vice-Admirael*, (want 't sedert het overlijden van de laetste *Prins van Oranjen*, tot het Jaer 1670, is'er geen *Admirael* geweest) 5000 guldens, en van den *Pensionaris van Hollandt* 2000.

d'Opgangh van dese Staat schijnt veel te bestaen in dese Ordres, hoe verwardatse oock schijnen, en van verscheyde Deelen: doch noch meer in twee voornaeme Effecten der selve: namentlijk in de goede verkiefsinge van Amptenaren van uytstekende vromigheyt in de Steden, Provincien en Staet: en in de groote slechtigheyt en zedigheyt in het algemeen comportement en ommevangh van haer voornaemste Dienaren; sonder het welcke d'absolute Macht der Raedsheeren in ider Stad, en de groote Schattingen overal in den gantschen Staet by 't Volck gantsch on-smaecklijck, ja met ongedult opgevat souden worden: zijnde dese beyde grooter dan in veel andere Regeringen, welcke onder haere gebeuren voor d'arbitraefte worden gerekent; Maer in de Vergaderingen en debatten hunner raetsplegingen wort een jeders Bequaemheyt openbaer, na dat hy van humeur is, in het beleyt van sijn leven, en ommevangh onder sijn Mede-borgers. d'Aenmerckinge hier van doet particuliere Persoonen groot of kleyn, aensien bekomen, soo onder de gemeene man, als by de Raetsheeren van hun Stad; dewelcke om haere Achtbaerheyt, met minder afgonst en misnoegen van 't Volck, staende te houden, desselvs algemeen gevoelen in 't verkiefen van hare Magistraets-persoonen, veel toegeven: Hierom gebeurt 't, dat hoewel misschien de gemeene Man doorgaens niet verstandigh zy, de Regering nochtans foodanigh is, om datse bestaet uyt de verstandigste onder het Volck, waer door deselve voordeel behaelt boven andere, by wien de bequaemheyt wel meer inswangh gaet, maer het gemeene best min dienstigh is, soo het gebeure, dat nochte Wijsheyt nochte vroomigheyt de hoedanigheden zijn, die de luyden tot het bewint van affairen van Staet brengen, gelijkfke gemeenlijck in dese Republijcke doen.

Daerenboven, hoewel dit Volck, dat van natuur kout en logh is, niet schrandere en gauw genoegh zy, om met alle beleeftheyt en aerdigheyt onder de Menschen te verkeren, nochtans ontbreccet het haer niet aen een oprecht eenvoudigh Begrip, om te verstaen en te verrichten 't geen haer buyten en binnen 's Huys te doen staet, het welck een gave is van 't ander vry verschillende; en ick weet niet of se al dickmaels gepaert gaen, alsoo 't eerste uyt de hitte der Hersenen voortkomt, die de geesten meer luchtigh en vluchtigh maken, en gevolghlijck de beweginge der gedachten lichter en snediger, en d'omswevende Imaginatie, vry grooter dan in Persoonen koel van natuur, in wien de Geesten meer aerdachtigh en dof zijn. De Gedachten bewegen haer wel trager en swaerder, doch daer door zijn d'Impressien daer van dieper, en houden langer stant: alsoo d'eenne Imaginatie door d'ander niet soo dickmaels noch soo licht wordt gestijft, dan als'er nieuwe gestadigh op komen. Dit maect d'offe swaermoedighe Luyden meer stantvastigh en onbeweeghlijck, en schrandere luyden meer ongestadigh en wispeluurigh: daer de bequaemheyt om een saeck te verrichten, schijnt te bestaen in het bestendigh behertigen van een seckere saeck, tot datter een eynde van komt, en gedurigh sich daer na te schicken, en te trachten daer van niet afgewent te worden door een ieder vertooninge van nieuwe hoope of vrese, van moeyelijckheyt of gevaer, ofte van iet beerers dat men beoogt. Het eerste van dese gaven sijdt als een Scheermes, het ander als een Byl: Het eene is dun van kant en sijn van Metael, maer gaet licht omleggen, als'er wat voor komt dat hardt is en tegen houdt; het ander is een tay en swaer, dies het alles daer het op valt, doorklieft, ofte daer diep ingaet; en hierom is het eene tot cieraet, en het ander tot gebruyck.

Voegt hier noch by, dat de hitte des herten doorgaens vergeselschap gaet met de hitte der hersenen: invoegen dat de passien warm zijn daer d'Imaginatie snedigh ofte veerdigh zijn; en daer zijn weinigh luyden (ten zy by geval van eenigh baerblijcklijck natuurlijck gebreck) of sy hebben vernufts genoegh, om in 't gros onderscheyt te maken tusschen gelijck en ongelijck, tusschen goet en quaet, als het haer vertoont wort, en by gevolg oordeels genoegh om haer werck te doen, soo men

het laet geworden, en niet geregeert ofte verdorven worde door eenigh humeur ofte passie, door toorn of hoogmoet, door liefde of door smaetheyt, door eersucht of gierigheyt, vermaeck ofte wraeck; sulks dat de koelte van passien de natuurlijke grond-oorsaek schijnt te zijn van bequaemheyt en vroomigheyt onder de luyden, gelijk als de bestieringe en modereringe der selve het grootste insicht is van *Philosophische* en *morale* onderwijssingen. Dese speculatiën zullen lichtelijck de verwonderingh in 't algemeen wat verminderen; hoe men in eenerley Volck soo weinigh blijk van gaven en verstant, en soo groot bewijs van wijsheyt en voorsichtigheyt gepaart sou vinden, als gebleken is aen het beleid en de voorspoedige successiën van dese Staet, nu by na hondert jaeren langh; daermen geen ander getuygenis van behoeft, dan de geweldige wasdom en Macht, diese yut soo swacke en verachtelijcke Zaeden en beginfelen heeft bekomen.

De ander omstandigheyt by my gedacht, als een oorsaek van hunne grootheyt, was de needrigheyt en zeedigheyt van haer Magistraets-Perfoonen in hun manier van leven: 't welck by haer soo gemeen is, dat ick noyt iemant onder haer gekent heb, die d'algemeene zuynige trant van den gemeen Borger te boven ging; en soo groot, dat van de twee aensienlijkste Perfoonen die in hooge bediening waren in mijn tijd de *Vice-Admiraal de Ruyster* en *Pensionaris de Wit* (d'eene doorgaens by uytheemsche Volckeren geacht voor soo grooten Zee-helt, en d'ander voor soo een groot Politijk, als eenige in haer eeuw,) ick den eersten alfoo slecht heb sien gekleet gaen, als eengemeen Zee-Capiteyn, niet meer als een Knecht achter hem gaen, en noyt in een Karos. Wat sijn Huys en huyshouding belangt, dat en was van buyten niet kostelijcker van aensien, nochte van binnen heerlijcker opgetoyt, en sijn Tafel die hy hielt voor al niet overdadiger dan die van een gemeen Koopman ofte Winckelier in de Stadt daer hy woonde. Aengaende den *Pensionaris de Wit*, die in de Regeringh vry veel te seggen had, de gantsche sleep en kostelijckheyt sijner Huyshoudingh ging gantsch eenparigh met andere gemeene Gedeputeerden en Ministers van de Staet; sijn kleedingh was statig, slecht en Borgerlijck; sijn Tafel, voor soo veel als diende tot geriet van sijn Huysgezin, ofte voor een Vriendt; Sijn Treyn (behalven Commissarissen en Klercken, die men voor hem dicht aen sijn Huys in dienst had op d'algemeene beurs) was slegs een enigh Perfoon, die alle geringe diensten tot sijnt in Huys verrichte; ende sullende sijn Ceremoniale-Visiten afleggen, sloegh hy een slecht Levry-rock om 't lijf, en paste buytens Huys sijn Karos op: maer by andere gelegentheden sagh men hem gemeenlijck te voet, en alleen over straet gaen, als een van de slechtste Borgers van den Haagh. Dit en was oock geen gemaecte manier van leven, ofte alleen in 't gebruyck by dese particuliere Perfoonen, maer was een algemeene Mode ofte manier onder alle Magistraets-Perfoonen van de Staat: want ick spreekte niet van Militaire Officieren, die men voor haere Dienaren houdt, en op een andere swier leven, hoewel doorgaens stemmiger dan in andere Landen.

Alfoo is dit korfeligh Volk, dat het oeffenen van een arbitraale Macht, het opstellen van Schattingen, ofte het gesicht van eenige Uytheemsche Krijgs-benden onder de Spaensche Regeering in 't minste niet en konden gedoogen: dit alles, en dat in den hoogsten trap, zedert gewoon geworden onder haer eygen populaire Magistraets-perfoonen; door harde Wetten in den toom gehouden, door gestreng Execuriën verschrickt, met Uytheemsche Macht omcingelt, op het allervreedste onderdruckt, en met soo veelerley Schattingen, als men oyt onder eenige Regeringh van geweeten heeft, geplaege geweest; Maer dit alles, daer de wegh tot een Ampt en Bedieningh gebaent wort door foodanige hoedanigheden ofte gaven, die een algemeene grootachtingh by 't Volck baeren; daar niemant van 't gevaar en gang der Wetten vry is; daer de Soldaten binnen haere Frontier-garnizoenen

(de wacht van Inlandsche oftē Koop-steden den Borgers zelve aenbevolen zijnde,) gehouden zijn te blijven, en daer men fiet dat geen groote Schatendoor publijcke betalinger in particuliere Beursen komen, oft' om Huysgclinnen op de been te helpen, oft' om de prodigaale onkosten van lichtvaerdige, uytspoorige en overdadige Luyden aen te queken en te voeden; Maer alle publyke Inkomsten oftē Penningen tot behoudenis, heerlijckheyt en reputatie van de Staet worden aengeleydt, en de Magistraets-persoonen selfs gelijcke Portie in al de Lasten dragen, die sy opstellen.

* d'Authoriteyt der *Princen van Orangien*, hoewel wat ophoudende door d'onrijdige door vande laetste, en de kintsheyt van desen tegenwoordigen *Prins*; nochtans, gelijk men altijd erkennen moet datse haar weesentlickste deel gehadt heeft in het eerste gebouw deser Regeringh, en in alle desselfs avonturen, gedurende degantsche wasdom en voortganch van den Staet, zoo heeftse altijd behouden een zeer dicke Wortel, niet alleen in ses Provintien, maer oock selfs in d'algemeene en populaire genegentheden van de Provintie van *Hollandt*, welcks Staeten dese laetste twintigh Jaren de zelve seer getracht hebbenjt onderdrucken, en uyt te sluyten.

Dit nam sijn aenvang in de Persoon van *Prins Willcm van Nassou*, selfs in d'eerste opkomste van den Staet; en niet zoo seer ten aenlien van sijn qualiteyt, dat hy Gouverneur was van *Hollandt* en *Zeeandt*, ten tijde van *Karel de Vijfde* en *Phillippus de Tweede*: als van wegen de hooghachtigh van soo uytstekende goote wijsheyt, goetaerdighheyt en dapperheyt van dien *Prins*, en van hem op sijn gantsche Stamtschijnen gederiveert te zijn: in der daet Gaven zijnde, waer door men eygentlijck eere en achtbaerheyt onder het Volck in alle Regeringen bekomt. Nochte heeft dese Natie in't bysonder zedert de tijdt van *Civilis*, oyt sonder Hooft geweest, onder d'eene benaeming of d'ander; doch altijd een Hooft dat onder hare wetten en Zeeden, en de Souverejne macht van den Staet gestaan heeft.

In d'eerste oprechtinge oftē opkomste deser Regeeringh, na den afval van *Spanje*, schijnt alle de macht en recht van *Prins Willem van Orangien*, als Gouverneur van de Provintien, forghvuldighlijck waergenomen, aen hem gerefereert te zijn. Maer die van den *Souverejn* af hingen, vervielen aen de Vergaderinge der *Staeten Generael*; sulcks datter in haer macht stondt Vreede en Oorlogh te maken, en alle Uytheemtsche Alliantien in te gaen, en gelt te lichten en te slaen; aen den *Prins* was berustende het gebiedt over het gantsche Landt, en alle Zee-macht; als Capiteyn Generael en Admirael, en daer nevens het begeven van alle Militaire Commandement; de macht om de straf van begaene misdaden te vergeven; Magistraets persoonen op nominatie der Steden te verkiesen: alsoo zy den *Prins* drie vertoonden, die uyt dat getal dan een verkoos. Van eersten aen wierden de *Staeten Generael* by een geroepen van den *Raede van Staeten*, daer de *Prins* het meeste te seggen had; Nochte zedert die veranderingh zijn de *Staeten* oyt gewent geweest over eenige gewichtige saeck resolutie te nemen sonder sijn raedt. Daer-en-boven gelijk de *Staeten Generael* de Souverayniteyt representeerden, soo oock de *Prins van Orangien* d'Achtbaerheyt van desen Staet, door publijcke Lijf-wachten, en het opwachten van alle Militaire Officieren; door d'applicatie van alle uytheemtsche Ministers, en alle Pretendanten binnen's Lands, door d'aensierlijckheyt van sijn Hoff, en magnificentie sijner Onkosten; ondersteunt niet alleen door de Pensioenen en Voorrechten van sijn byzondere Bedienengen en gebiedt, maer oock door een machtigh Parimoniael Inkomst van Lande en Souvereine Prinsdommen en Heerlijckheden, soo in *Vranckrijk*, *Duytslandt*, *Bourgondien*, als in byzondere gewesten van de 17. *Provintien*; sulcks dat *Prins Hendrick* sommige tot-

* a' Authoriteyt der Princen van Orangien.

antwoort plagh te geven, die hem flatterden in de Deseffynen van een onbepaelder macht: dat hy soo veel had als eenigh wijs Prins in dien Staet sou konnen wenschen: nadamael dat hy alles in der daet had, behalven dat recht van te straffen en gelt telichten; daer hy liever had dat de haetelijckhey van het eerste op de manieren van de Regeringh lagh, en dan wist hy wel dat het ander noyt konde gedragen worden sonder toestemminge van 't Volck, tot die trap welke noodigh was om zoo kleynen Staet tegens zoo machtige Princen, als haere Naebuuren waeren, te beschermen.

Op dese Fondamenten is deze Staet eerst gesticht, en door deze Ordres onderhouden geweest, tot dat de laetste *Prins van Oranzien* aflijvigh wiert; als wanneer onder d'andere, door het groot ontsagh der *Provincie van Hollandt*, het gebeurde dat d'authoriteyt der *Princen* verdeelt wiert onder de verscheydene Magistraturen van den Staet; die van de *Steden* matigden sich aen de laetste Nominatie van hun byzondere Magistraets-persoonen; de *Staeten Provinciael* naemen aen haer het begeven van alle Militaire gebiedt over die Troepen, welke zy voor haer Portie moesten betaelen; en de *Staeten Generael* het Commando over de Legers, door Officieren van hun eygen stellinge, in wiens plaets zy andere stelden, en die sy, na hun welgevallen, veranderden; geen macht bleef'er over om te Pardonneren een misdadert, daer de gestrenghey des Wets eenmael het Vonnis over gestreken had; nochte geen Persoon vermocht te presenteren d'achtbaere aensienlijckhey en statie van een *Souveraine Staet*; welke beyde het Volck immers merckelijck moeste derven, aengesien niet een Mensch in 't byzonder vry kan zijn van te misdoen, ofte daerom volkomentlijck wanhoopen van selfs onstrafbaert te zijn, hoewel hy wilde dat andere soo deden; en de Luyden in 't gemeen scheppen behagen in statie en luyster van een Regeringh, niet alleen voor soo veel als de slechte Gemeente sich daer aen vergaep, maer oock voor soo veel als het is een teken van de grootheid, eere en rijkdom van hun Landt.

Hoewel deze gebrekkijckheden ongeveer twintigh Jaeren herwaerts eenigfins vervult wierden, en dit gebouw onderstut wierdt door de groote authoriteyt en rijkdom der *Provincie van Hollandt*, waer van d'andere ses eeniger maeren dependeerden; en door de groote vermogenthey, oprechtighey en stantvastighey van haer voornaemste Minister, en door d'uytwerkinge van beyde in de voorspoedige Successen hunner affayren: d'oprechtinge nochtans van dit gebouw, uytgereckt zijnde tegens den algemeenen sin en humeur van 't Volck, is het altijt blijkbaer geweest dat deze jonge *Prins* op wassende, de groote deughden en gaven, gehaelt uyt de vermenginge van sulck Konincklick en Princelick bloet, gewillijck metter tijt sijn aensien ten minsten soo hoogh, soo niet hooger als die van sijn glorieuse Voorfaten, zouden doen opklimmen. On dat de weet gierige lichtlijck alsoo seer iets begeeren zullente weten van d'andere Provincien, als ten minsten in 't gros van *Hollandt*, en waer in de zelve mogen verschillen: soo staet t'aenmercken, dat de constitutie van *Gelderlandt*, *Zeelandt* en *Utrecht*, met die van *Hollandt* in veele saecken over-een-komen; de *Staeten* in yeder Provincie bestaende in Gedeputeerden uyt den Adel en de *Steden*: doch met die kleyn onderscheyt: in *Gelderlandt*, alle Edelen die zekere Inkomsten ofte Heerlijckheden hebben in die Provincie, die hebben Sessie ofte Sit-plaets; sy maken d'eenehelft van de *Staeten*, en de *Gedeputeerden* d'ander: en al is 't dat zekere Persoonen onder haer voor *Gedeputeerden* gezonden worden na de *Staeten Generael*, nochtans magh yeder Edelman van *Gelderlandt* een plaets aldaer hebben, indien hy se op sijn eygen onkosten bekleden wil.

In *Zeelandt*, d'Adel uytgebotst geweest zijnde in de Spaensche Oorlogen, en de *Prins van Oranzien* bekledende het *Marquisaetschap* van *Vuisingen* en *Terveer*, soo

is 't dat sijn Hoogheyt alleen dat deel van *Staeten* in die Provincie vervult, met de qualiteyt en benaminge van *Premier Noble* van *Zeelandt*; En hierom is 't dat hy door sijn Gedeputeerden d' *Eerste Plaets* en *Stem* heeft in de *Staeten* van die Provincie, de *Raet van Staeten* en de *Rekenkamer*, als *Souverayn van Vlissingen* en *Terveer* stelt hy oock *Magistraets* *Perfoonen*, en gevolglijck disponeert hy van de *Stemmen*, niet alleen der *Edelen*, maer oock van de twee *Steden*, daerte in 't geheel slechts ses zijn, die haer Gedeputeerden na de *Staeten* tenden, en de *Souverainheyt* der Provincie uyt maken.

In *Utrecht*, behalven de Gedeputeerden van de *Edelen* en *Steden*, hebben 8. gedelegeerde van de *Clergie-lesse*, en maken een derde *Lid* in de *Staeten* dier Provincie. Dese worden verkoren uyt de vier voornaemste *Capituelen* van den *Staet*, de *Verhoogingen* en *Inkomsten* waerom (hoewel van oudts *Ecclesiastick*, nochtans) nu door wereltlijcke *Perfoonen* worden beseten, die meest *Jouckers* van die Provincie zijn.

De *Regeringe* van de *Provintie van Vrielande* is geheel verscheyden van de vier alree gedachte Provincien: En is r'samengemaect uyt vier *Leden*, welke ghe-noemt worden het *Quantier van Oostergoo*, bestaende uyt elf *Grietmannen*; dat van *Westergoo* uyt negen, en dat van *Seevswelden* uyt tien. Jeder *Grietmanschap* vervat een seker getal van *Dorpen*, tien, twaelt, vijftien ofte twintigh, na datte haer in 't byzonder wijdt uytstrecken. Het vierde *Lid* bestaet uyt de *Steden van die Provintie*, welke elf in 't getal zijn. Dese 4 *Leden* hebben *Hoof* voor *Hoof* recht om hun Gedeputeerden na de *Staeten* te tenden, te weten twee, verkoren uyt ider *Grietmanschap*, en twee uyt ider *Stadt*: en dese representeren de *Souverainheyt* der *Provintie*, ende beraetslaen en geven uytspreeck over alle affayren, hoe gewichtig datte oock zijn, sonder datse gehouden zijn te kennen de gene, die haer gedeputeert hebben, ofte hun meeninge te verstaen, waer aen de Gedeputeerden van alle de vorige *Provintien* naeuw aengebonden zijn, en moeten of d' *Instruictien* volgen, diese aen de *Vergaderingh* niet haer brengen, ofte de *Resolutie* weten van hun *Principalen*, al eerste van een nieuwe saeck, die op 't *tapijt* gebracht wort, concluderen.

In d' andere *Provintien* verkiefen de *Edele* of de *Steden* de *Gedeputeerden*, welke de *Staeten* uytmaken, maer in *Frielande* is het heel anders gestelt: want ieder *Grietmanschap*, 't welck uyt een seker omtreck van *Landt*, en getal van *Dorpen* (als geleyt) bestaet, wort door een *Grietman* geregeert: en dese *Officier* regeert sijn besleck, met d' *assistentie* van een zeker getal van *Perfoonen*, die sijne *Assessours* ofte *Bysitters* worden genoemd, dewelcke gesamentlijck van alle *Borgerlijcke* saecken in d' eerste instantie oordeelen, doch met *appel* aen het *Hof* van *justitie* dier Provincie. Soo wanneer de *Staeten* r'samen geroepen worden, doet ieder *Grietman* alle *Personen*, van wat qualiteyt datte oock zijn, die een zeker quantiteyt van *Landt* binnen sijn *district* ofte *perck* besiten, en dese *Mannen* nomineren by meerderheyt van *Stemmen* de twee Gedeputeerden, die ieder *Grietmanschap* na de vergadering van *Staten* sendt.

Dese *Vergaderingh*, gelijckse de *Souverainheyt* der Provincie representeert, soo disponeertse oock van alle *Vacante* oft openstaende *Bedieningen*, verkieft de negen *Gedeputeerden*, die dat blyvende *Collegie* uytmaken, 't welck is de *Raet van Staet* der Provincie: en van gelijcken oock 12 *Raedsheeren*, (dat is drie uyt yeder *quantier*) welke 't *Hoff van Justitie* der Provincie uytmaken, en van alle *Borgerlijcke* saecken het laetste *Vonnis* srijcken, doch van alle *Crimineele* van de eerste instantie: alsoo daer in de gantsche *Provintie* geen ander *Crimineele Jurisdicctie* is dan deze alleen: daer in d' andere *Provintien* niet een *Stadt* en is, diese in haer selven niet en heeft; en verscheyden, soo *Heeren als Dorpen*, hebbende de hooge en lage *Justitie*, haer toebehoorende.

In de *Provincien van Groeningen*, gelegen in de selfde streck Lands, geschieden de Verkiefingen van *Gedeputeerden* uyt het Landt, gelijk als in *Vrielandt*, door Persoonen die gesette proportien van Landt hebben; maer in *Over-yffel*, alle *Edelen* die gequalificeert zijn met *Seigneuriale* Landen, maken een gedeelte der *Staeten*.

De drie *Provincien*, met *Westphalen*, en alle de Landen tusschen de *Wezer*, den *Yffel* en den *Rhijn* gelegen, waeren de Stoel der oude *Vriese*: welke onder de benaeming van *Saxers* (hun gegeven om het Wapen dat sy dioegen, gemaect als een *Zeyl* met de kant buytenwaerts, en in hun *Spraeck* genoemt *Seaxes*,) de felle *Conquesteurs* waeren van ons *Brijsche Eylandt*, ingeroepen zijnde op het vertreck der *Romeynsche* Machten, en den wreedten inval der *Picten*, tegens een *Volck*, welckers langhdurige Oorlogen van begin aen met de *Romeynen*, en naderhandt dienstbaerheyt onder haer, al^l het braetste Bloedt van hun *Natie*, oft' in hun eygen, oft' in hun *Meesters* succederende *Conquesten* hadden uytgeput, en de gemoederen en couragie van de rest ter neder gheslagen.

De *Bisschop van Munster*, wiens Landpalen aen dese streck Landts grenzen, gaf my de eerste gewisse blijcken van die Plaetsen, zijnde de Stoelen van onse oude *Saxen*: waer van ick zedert naerder bevestighing heb gehadt uyt veele faecken die ick selfs geobserveert heb in het lesen van de *Historien* dier tijden, en uyt het geen my voor de waerheyt is verclaert, op ondertoeck na der *Vriese* oude tael, heb ben de noch soo groote gemeenschap met onse oude *Engelsche* Tael, als dattet daer lichtlijck uyt blijkt een en de selfde geweest te zijn, alsoo haer meeste woorden noch behouden de selfde betekeningh engeluyt: zeer onderscheyden van de Tael der *Hollanders*. Dit is gantsch aenmerckens waerdigh, van een *Stedeken Molqueren* genoemt, gelegen aen de *Zuyder-zee* in *Vrielandt*, welcke noot getimmert is op de wijze van d'oude *Hoogduytsche* Dorpen, by *Tacitus* beschreeven: zonder eens in order oft' op de rooyng te itaen, maer als of yeder een op het vlakke Landt, in en uyt, daer het best gelegen quam, hadde getimmert: sulcks dat een *Vreemde*ling daer binnen komende, een *Leydsman* moet hebben om hem daer wederom uyt te helpen.

Op dese informatie en aenmerckingen, nevens de particuliere reden, my naderhandt gegeven van de constitutie van de *Provincie van Vrielandt*, soo onderscheyden van d'andere, begoft ick mijne reflectien daer op te maken, als de waerschijnlickste oorspronck van veel oude constitutien onder ons, daer men geen andere vinden kan, en welke schijnen door de *Saxen* hier ingevoert te zijn, en door hun langdurige en absolute possessie van dat deel des *Eylandts* genoemt *Engelandt*, soo onder ons geplant en gewortelt te zijn, als datse voor een groot gedeelte veyligh gebadet hebben door de succederende *Water-vloeden*, en *Conquesten* der *Deensche* en *Normannische* Natien; en lichtlijck dat men veel stoffe sou kunnen vinden voor de curieuse aenmerckingen van eenige neerstige en studieuse *Beschryvers* van *Antiquiteyten*, in vergelijkingen van de *Grietmannen* onder de *Vriese*, met onsen *Vice-Graef*: van hun *Affesseurs*, met onse *Schouten*: van hun *Vonnissen* van *Borgerlijke* Saecken, in hun district op het eerste besteck, doch niet sonder *Appel*, met de wijze van onze *Quartier Sessien*: van hun hooghste *Vonnis*; bestaende uyt *Raedtsheeren* van vier besondere *Quartieren*, met onse vier *Ommegangen*: van dese, zijnde d'algemeene *Criminele* Judicatuur van 't Landt: van 't saecken van hun *Staeten*, met ons' *Parlament*, ten minsten met ons' *Huys* der *Gemeente*; uyt de particulariteyten van twee *Gedeputeerden*, verkooren wordende uyt yeder *Stad*, als by een, en twee uyt yeder *Grietmanschap*, als uyt yeder *Graefschap* hier: en dese laetste by *Stemmen* van alle *Persoonen* die behuyft en behoort zijn: en in een *Vergadering*, by den *Grietman* tot dien eynde by een-geroepen:

en dese Gedeputeerden macht te hebben om Vonnis te strijcken over alle saken, sonder de gene te kennen die haer verkoren heeft, oft' hun sin en meening te vernemen; welcke altemaal omstandigheden zijn met onse constitutien over-een-komende, doch volkomentlijk verschillende van die van d'andere Provincie in de Vereenighde Staeten, en daer, meen ick, de Staeten uyt gemaect zijn, ofte nu, oft' eertijts gebruyckt in d'andere Natien van Europa. Hier uyt, giff' ick, is oock gesprooten, daer ick my dickmaels over verwondert heb, dat men in Engelandt niet en siet nochte geregistreert vindt eenigh Heer ofte Heerlickheyt, die de Rechtsplegingh sich aenmatigt, dat of het hooge of laege Recht genoemt wort, 't welck een Levy schijnt te zijn van zeker oude Souverainiteyt, hoewel dat wyse zeer dick onder onse Gebueren sien, soo onder meer arbitraele Monarchien, als onder d'allervryste en populaire Staeten.

HET III. HOOFDSTUCK.

Van hun standt ofte gelegentheyt.

Hollandt, Zeelandt, Vrieslandt en Groeningen, zijn gelegen aen de Zee-kant, en maken desen Staet soo sterck en groot: d'ander drie, nevens de geconquesteerde Steden in Brabandt, Vlaenderen en Kleeft, maecten slechts de Buytenwercken ofte Frontieren, dienende voornaemlijk tot behoudenis en defensie van dese. Niemandt kan verhaelen de vreemde en geweldige veranderingen, die lichtlijck op d'eene tijt of d'ander gebeurt zijn, op de vlackte en omtreck van Landen aen de Zeekant gelegen, door geweldige overloop van Wateren, op d'ongewoonlike t'saemen loop van Landt, Vloeden, Winden en Getyen. Hierom is 't, dat niemant weet of de Proventie van Hollandt in voorgige Eeuwen geheel geweest zy van hout, en rompelig oneffen grondt, volgens den inhoudt van sommige oude Traditien; en geslecht soo als men siet, door het inbrecken van de Zee, en het langh blijven op het Landt; zedert door desselfs vertreck, en neerstigheyt, wederom te recht geraeckt; want het is openbaer, dat de Zee voor zeker tijt van Jaeren geduerigh avanceert op d'eene Kust, afwijkende van de geene die daer tegen over light: en in een ander Eeuwe haeren loop geheel en al verandert, overgevende 't geen datse opgevat hadde, en opvattende het geen datse overgegeven had, sonder dat men reden kan geven van sulcke tegenstrijdige bewegingen. Maer ick geloof dat dese groote veranderingh in Hollandt is geschiet, toen de Zee Engelandt eerst van het vaste Landt scheide, brekende door een hoeck Lands tusschen Dover en Calis; 't welck een Fabel magh zijn maer gewisselijck geen bewijs is; in 't tegendeel gaet dit gewis en zeker, dat seftien-hondert Jaeren hiernaerts datter geen gewoonlijk gewagh of geheughnis was van eenige diergelijcke veranderingen, en dat de vlackte van alle dese Kusten, en de aerdt van 't Landt, intonderheyt van Hollandt, meest foodanigh was als het nu is: toegevende slechts d'aenleggingen van rijckdommen, tijt en neerstigheyt; 't welck blijkct uyt de Beschryvinge die Tacitus doet, soo van de Grenzen van het Bylandt Batavia, en de aert van 't Landt, als van het Climaet ofte de Luchtreck, en de eygentlijke naemen der Rivieren, die noch blijven.*

't Is waerschijnlick dat de veranderingen, zedert die Eeuwen in dese Landen gekomen, dese verstoptheden hebben veroorsackt, metter tijt aengegroeyt, door

F 3

* Rhenus apud principium agri Batavi velut in duos Annos dividitur, ad Galliam ripam latior & placidior verso cognomento vahulem accola dicunt, mox id quodque vocabulum rivus Mosi Flumie, ejusque immenso ore eundem in Oceanum effunditur, cum interim flexu autumou & crebris imbribus superfusus annis palustrem humilemque Insulam in faciem singui opplevit.

dien' de Sanden quamen te rollen op de mont van de drie groote Revieren; haer ontlastende in de Zee, door de Grenzen van dese *Provincien*: te weten de *Rhijn*, de *Maes* en de *Schelde*. d'Oude *Rhijn* verdeelde haer, daer *Schenkenschan* nu staet, in twee Revieren: waer van eene de naem behieldt, tot datse loopende tot dich aen *Leyden*, haer in de Zee by *Cauwisch* ontlaste: alwaer men noch als het leegh water is, sien kan de Fondamenten van het oude *Romeynsche* Slot, 't welck over de mondt van dese Revier gebiedt voerde; doch deselve is geheel toegedempt, hoewel een groote Water-loop de naem noch van d'oude *Rhijn* behoudt. De *Maes*, loopende door *Dort* en *Rotterdam*, storte, gelijkse noch doet, in de Zee by den *Briel*, met eengeweldige water-loop: doch het Sand 3 of 4 Mijlen op dese *Kust* verzaemelende, maect d'inkomste in den Haven seer gevaerlijk, sonder ervarenen *Pilooten*, die met alle *Getyen* de *Schepen*, welke dien Haven in willen gaen, verwelkomen en inhaelen; en 't is waerschijnlijk, dat dese *Zanden* den vryen loop des *Reviere*s gestopt hebbende, desen overloop van *Wateren* nu en dan veroorsaect ofte vermeerderd hebben, waer uyt soo veel *Eylanden* het hoofte quamen boven te steken, en waer vandat deel des *Landts* voor eengroot gedeelte opgemaect is.

De *Schelde* schijnt haer uyt-tocht gehadt te hebben by *Walcheren* in *Zeelandt*; 't welck een *Eylandt* was in de mondt van die *Revier*, tot dat deselve en de *Maes*, schijnende t' samen gepaert te zijn, onderliepen, met grooten bystandt in inbreken van de *Zee*, waer door het gantsche *Landt* onder *Water* raecte, 't welck nu d'*Inlandsche* *Zee* maect: streckende tot een algemeene *Vaert* tusschen *Hollandt*, *Zeelandt*, *Vlaenderen* en *Brabant*. De *Zee*, etlike *Mijlen* van *Zeelandt* af, light doorgaens op foodanige *Zee-bancken*, alsse doet op de mont van de *Maes*, hoewel daer van afgescheyden door wat beter *Kanaelen*, dan men in d'ander vindt.

't Geen waerschijnlijkst schijnt d'oorfaeck geweest te zijn van de geheele toedempinge van een van dese *Revieren*, en de verstoppingen vand'ander, is, de koers van westlicke *Winden*, welke meer gestadiger en heftiger op dese *Kust* aanloopen, dan d'Ooste-windt; want de *sayloenen* en *Jaeren* met malkanderengerkendt, sal men, giff' ick, drie deelen *Westlicke* *Winden* tegens een *Oostlicke* gewaer worden; behalven dat dese laetste met sachte *Vorst* en schoon weder, en d'ander met onstuymigh vuyl weêr vergeselschap gaet; en van het opwellen en sacken der *Zanden*, voor een *Haven* omtrent vier voeten, heb ick by gelegentheyte door twee vlaegen van dese tegenstrijdige *Winden* ondervonden. Dit vertrouw ick, is oock de *naturlicke* reden van soo veel diepe en bequaeme *Havens*, die men langs de geheele *Engelse* *Kust* van 't *Kanael* vindt, en soo weynig (oft' in der daet geen) op de *Fransche* en *Duytse*: een gerief, schijnende ons door de *Natuer* verschaft te zijn, diergelijck onse *Nabuuren* door geen konst noch onkosten oyt fullen bekomen.

My en gedenckt niet datter in d'oude *Schrijvers* eenigh gewagh wort gemaect van 't geen nu de *Suyder See* wordt genoemt: 't welck my doet gevoelen dat die oock gekomen is door een groote overloop van *Wateren*, inbreeckende tusschen de *Tesselsche* *Eylanden*, en andere, welke noch liggen in een *linie* naest aen malkanderen, en als gebroken overblijffels van een *continuele* *Kust*; dit schijnt noch waerschijnlicker uyt de groote enghte van die *Zee*, en de vlackte der *Sanden*, soo verre alsse sich uytstreckt; uyt het geweldigh geruys der *Wateren* aen dien hoec inbreeckende, welke de *quartieren* van *Noort-Hollandt*, omtrent *Medenblick* en *Enchuyse* dreygen, en over de hoogste en sterckste *Dijcken* van die *Provincie* braveren, als het hoogh *Water* is, en uyt den *Noort-westen* stormt; insgelijcks oock uyt de naemen van *Oost-* en *West-Vrieslandt*, welke slechts een vaste *Landt* souden geweest zijn, tot datse door dese *Zee* verdeelt wierden; Want ten tijden van

van Tacitus heeft men van geen ander distinctie geweeten, dan van kleyne en groote *Vriesen*, en dat slechts ten aensien van hun getal en macht; en al seght men dat sy grooten Meyren hebben, het woort nochtans schijnt te kennen te geven datse van versch Water waren; 't welck noch duydelijker blijkt uyt het woort **ambium*: waer meê aangewesen wort, dat de Meyren door dese Natien rondtom bewoont wierden; hier uyt sou ick gissen, dat het meer Inlandsche deel der *Zuyder-Zee*, een van de Meyren was, aldaer ter plaetse gedacht: tusschen welke, en de *Tessel* en 't *Vlie*, Eylanden, eertijts lagh een groote streck Landts, (alwaer de Zanden noch soo eng zijn, en aen malkanderen vast, datter baerblijcklijk schijnt te maken) maer zedert bedeckt door eenige groote inbreucken van Wateren, welke die van de Meer en de Zee t'saemen-voeghden, en daer door die groote Baey maeckten, nu de *Zuyder-Zee* genoemt, door gerief waer van de Stadt *Amsterdam* een Haven geworden is, die meest van alle in de Werelt gefrequeenteert wiert.

Het zy soo als 't wil, 't zy uyt de natuer ofte door eenigtoeval, ofte by wat gelegentheydt dattet oock gekomen zy, het Landt van degantsche Provincie van *Holland* is doorgaens vlack, als de Zee in een stilte: vertoon sich als of het na een langhduerige twist tusschen Water en Landt, wien het sou toebehooren, eyndlijk tusschen haer beyde verdeelt waere geweest: want aengemerckt de groote Rivieren, en het groot getal van Vaerten die men in dese Provincie vindt, welke niet alleen tot alle groote Steden geleeyden, maer oock by nae tot alle Dorpen en Boerenhuysen in 't Landt; en d'ontallijcke Zeyl-schuyten, die men langs deselve heen en weer siet kruysen: sou men dencken dat het Water en Landt met malkanderen hadden gedeelt: en dat de Luyden die met kleyn Vaerruygh haer generen, de geneslachten die in Huysen woonen. En dit is een groot gerief voor den Koophandel, die de situatie ofte gelegentheydt des Landts eygen is, en niet te bekomen in eenigh Landt daer soo vlacke en murruwe grondt niet en is: waer door het maecken van Vaerten en Slooten soo gemakckelijck werck is dattet bynae een alleen doen kan; en een Paert tal in eenen Schuyt meer Volck of goet konnen voort-trecken, dan vijftigh mer een Wagen: daer het torssen en dragen den Prijs van alle swaere Waeren vry vergroot: en door dit gemakckelijck reysen verliest een kloeck Man geen tijdt, nochte verluymt sijn saecken niet, want al voort-varende schrijft, eet of slaept hy; alsoo de tijdt voor een neerstigh Arbeydts-man het grootste natuurlijk gemack is voor een Landt.

Daer en-boven is 'er een seer groote Meer van versch Water, loopende gedue-lich midden door dese Proventie, met den naem van *Haerlemmer-Meer*, die men lichtlijck, sou sy seggen, sou konnen uytdroogen: waer door sy een groote streck Landts zouden gewinnen, in een Landt daer sy 't grootste gebreck daer van hebben: en een groote meenigte van Volck, daer sy overvloedt van hebben, en waer in haer grootte en rijkdom bestaet; om sulcks t'onderwinden wiert'er sterck van gesproocken: doch die van *Leyden*, anders geen ander ververfchinge voor haer Stadt en Borghwallen hebbende dan uyt dese Meer, begeeren sulcks niet toe te staen; in 't tegendeel die van *Amsterdam* stellen haer tegen het openen en reynigen van d'oude Vaert op den *Rhijn*, 't welck zy seggen licht te doen is, waer door *Leyden* een Zee-stadt sou worden, en in 't stuck van Negotie grooten afbreuck doen aen die van *Amsterdam*, welke daer door nu seer groot is. Men heeft in *Noort-Hollans* nu het kostelijckste Landt in de Provincie, liggende in een holle vlackte, afgescheyden met kleyne Vaerten, en de Wegen hier en daer met Boomen beplant, en daer de vermaeckelijckste Hof-steden zijn, die ick in diergelijcke Landt gesien heb.

Een ander voordeel hunner situatie om Koophandel te drijven, haelen sy uyt

de

* *Ambiuntque immensos insuper Lacus. Tacit.*

de twee groote Revieren de *Rhijn* en de *Maes*, die men etlicke Mijlen hoogh op bevaeren kan in die Macht-en Volck-rijcke Landen van het *Opper- en Neder-Duytslandt*: welcke, gelijckse alle Koopmanschappen van die Gewesten nabeneden voeren, naer de Magazijnen in *Hollandt*: van waer deselve te Scheep naer alle Gewesten der Werelt versonden en verkocht worden: soo is 't oock datle met wat meer moeyten en tijt allerley Koopmanschappen uyt andere Gewesten wederom sendt na die Landen op dese Stroomen gelegen. Wat haer bequame gelegenheit belanght om te handelen op de *Stract*, de *Baltische Zee*, oft' op eenige geaelten van *d'Oceaan*, ick en sie niet dat sy hier in voordeel hebben boven de meeste gewesten in *Engelandt*; en sy moeten gewisselijck ons toegeven in veel dingen die wy hebben, soo wy slechts in andere gelijcke omstandigheden haer konden op-haelen.

De laegte en vlackheynt hunner Landen maect voor het meerderdeel de rijkdom van haer Landt, dat alle Winters lichtlijck onderloopt: sulcks dat het gantche Landt voor die tijt schijnt onder Water te leggen, 't welck in 't Voor-jaer wederom uyt-gemaelen wordt: Maer 't geen het Aerdtrijck verbetert, bederft de Lucht, die geheel dampigh en nevelachtigh sou zijn, soose niet op en klaerde door de scherpe felle vorst, die haer met alle Ooste-winden ongeveer 4 Maenden in 't Jaer selden onbreckt, en vry scherper is dan by ons, die byna onder de selfde hoogte liggen; om dat die Windt over een geweldige lenghte van droogh vast Landt haer over-komt: maer wordt door de dampen bevochticht ofte versacht door de warmte van de beweginge der Zee, aeerse ons bereyckt.

En dit is het grootte ongerief dat sy uyt haere situatie, in 't stuck van Negotie hebben, hoewel noodigh tot haer gefontheyt: om dat haere Havens veeltijts 2 of 3 Maenden langh door het *Ys* toegeslooten zijn, daer d'onse open en vry zijn.

De felle scherpte deser Winden Maect dat de veranderingh van haer weer en saysoenen geweldiger, en meer verrassende zijn dan ergens, dat ick wete, soo dat een warme flaeuwe luht in eenenacht in een felle vorst komt te veranderen, als de Windt Noordt-Oost wort; en heel anders met veranderingh van Windt. De Lente is vry korter, en soo eenparigh niet als by ons; de Winter veel kouder, en sommige deelen van de Somer veel heeter; en ick heb meer als eens geweten, dat het gewelt van 't eene voor des anders gewelt de wijck genomen heeft, gelijck als een koude grillinge van een bevende Koorts voor een heete, sonder eenige tusschen-komende intermissie.

De vlackte van hun Landt is oorfaeck dat sy 't gevaer van de Zee onderworpen zijn, en dat sy soo dickmaels genootsaect worden haere Dijcken en Dammen te versien en op te maken: daer sy's Jaers meer Volck aent werck stellen, dan alle het Koorn van de *Provincie van Hollandt* onderhouden kan, gelijck my een van haer voornaemste Ministers selfs verhaelt heeft. Sy hebben onlanghs bevonden het Zee-wier allerbequaemste te zijn voor dese Dijcken, het welcke met wat Aerde vermenght, vast-houdende is, het aanloopende gewelt der Zee wat toegeeft, en inkrimpt, en sich wat uytgeeft als de baeren te rugge deynsen; lichtlijck dat sy daer door te veyliger zijn tegens het Water, gelijck men seght van Huyfen die schudden van de Windt, geen noot hebben: dan of, volgens d'aenmerkinge van godvruchtige *Naturalisten*, alle dingen by sich hebben, 't geen dient tot een remedie tegens d'onheylen diese in de Werelt veroorsaken.

De gantsch vochtige Lucht, acht ick dat d'oorfaeck is van de groote sindelijckheynt in haere Huyfen, en reynigheynt in haere Steden: want sonder dese gewoonten sou haer Landt niet bewoonlick zijn door sulck een gedrangh van Volck, ofde Lucht, als het slechts heet weer wort, sou bederven, end' Inwoonderen alsoo in 't gemeen de besmettelijcke Sieckie onderworpen zijn; daer sy selden drie Somers achter een

vry van zijn : insonderheyt omtrent *Leyden*, daer sy soo gemaklijk ververschinge van Water niet en konnen bekomen ; en hierom, vertrou ick, is het dat men bevindt dat sy te *Leyden* netter en sindelijcker zijn, dan in eenige andere Steden.

De selfde vochtige Lucht doet alle Meraelen verroesten, en Hout verschimmelen, 't welck sy met wrijven en schuuren genootsaeckt zijn voor te komen ; hierom is 't dat de helderheyt en sindelijckheyt, die sy in haere Huyfen soo beherrigen, haer als eygen wort toegeschreven van Luyden die niet verder en dencken. Alsoo is 't dat haer bol Landt en 't natte weer, waer door haere wegen niet te betreden souden zijn, haer deselve niet alleen soo net doet bestraelen, maer oock niet sonder groote onkosten soo langhe Kadijcken maken, en hare Paden en Wegen tusschen veele Steden soo verhoogen, sulcks dat meest de gewoonten van een Volck d'uytvoerende reden zijn van sommighe ongesiene oft' on-aengemerckte natuerlicke oorsaecken ofte nootwendigheden.

HET IV. HOOFSTUCK.

Van het Volck, en desselfs ge-aertheyt.

Het Volck van *Hollandt* kan in dese byzondere hoopen verdeelt worden : in Huysluyden ofte Boeren, soo sy deselve noemen, die 't Landt bouwen : in Marroolen ofte Schippers, die op hare Schepen en Binnen-lands-Vaertruygh zyn ; in Koopluyden en Winckeliers, die haere Steden vervullen ; in Renteniens, die in all' hun voornaemte Steden van haere Renten en Inkomsten leven, die sy eertijds met Huyshoudinghe ofte andersins verover hebben ; en in Edelen en Officieren van haere Armeen.

De eerste zijn een slaghe van Volck, veel eer neerstigh als arbeysaem : dom en bot van verstandt, en die men by gevolgh niet met harde, maer met sachte en soete woorden moet bejegenen : en die de bloote en nackte reden plaets geven, soo men haer tijt en respijt geeft om die te verstaen. Op 't Landt en in Dorpen, niet te nae aen de groote Steden geleghen, schijnen sy slecht en onrecht te zijn, en vernoeght met het haere : invoegen dat als men haer uyt mildadigheyt tien stuyvers geeft voor 't geen slechts half soo veel waerd is, sy slechts Marckts-gangh sullen nemen, en de rest weerom geven ; begeert men op haer dat sy 't nemen, staen bedeeft en vragen of wy sot zijn. Sy weten van geen ander goedt, dan dat tot versaedigh der natuer en gemeen onderhoudt dient. Sy geneeren haer meest met Moes-kruyden ; Wortelen en Melck, en hierom, giff' ick, dat sy soo sterck en frisch van leden niet en zijn, als grof van Lichaem.

De Marroolen zijn een slecht doch rouwer slaghe van Volck ; of het zy van wegen het Element daer sy onder leven, oft' haer kost, 't welck doorgaens is Viscch of Gort, en harder dan die van de Boeren ; sy zijn ltuur en ongemaniert, 't welck haer voor groorsheyt t'onrecht na gegeven wort ; maer vertrou dattet een aenwenst is, gelijk alle manieren zijn, na den ommevangh die men heeft ; na de haere is slechts met den anderen geleghen, ofte met de Winden en Baepen der Zee, die met geen goe woorden te paeyen, nochte door geen gedientighheyt te bewegen zijn ; ofte daer men niet meê om gaen kan, dan met moeyte en gedulr. Dit zijn all' de eygenscapen die haere Marroolen hebben geleert ; haere Manhaftigheyt bestaet veel eer in 't lijden, dan in 't doen ; en hun spraeck is wat meer dan tot nootwendige oefeningh van haer werck dient.

De Koopluyden en Ambachts-luyden, soo die van aensien zijn, als die haer met haerer handen werck geneeren, woonende in Steden daer veel toe-loop is, soo van Vreemdelingen, als Passagiers van haer eygen, zijn meer vluchtigh van geest, (het

verstandt door den handel en ommevangh in Steden gescherpt wordende,) hoewel niet seer schrander om iets te bedencken, sulcks zijnde degave van beeter herffenen, nochtans kunnen sy een dingh geweldigh nabootzen, ja foodanigh, dattet het origineel dickmaels overtref. Sy zijn vry kloeck en neertigh, en bestendigh in het uyvoeren van 't geen sy be-oogen en voorhebben. Sy leggen haer kennis en verstandt aen, om by d'onwetenheyten en dwaesheyten van andere luyden daer sy mede verkeeren, voordeel te behaelen. Sy houden haer stuck vast, als sy 't recht in haer handt hebben; in andere poincten, daer sy met Luyden te doen hebben die van haer verstandt zijn, en in schranderheyten en kloeckheyten van verstandt haer niet en behoeven te wijcken, en op het Rechten de Werten haer beroepen, niet foodanige handelen sy soo eerlijck en vroom als yemant ter Werelt; 't welck soo seer niet en spruyt uyt een grondtflagh van Conscentie ofte Zeedigheid, maer uyt een gewoente, ingevoert op de nootlaecklickheyten van mer haer te moeten handelen, 't welck alzoo seer rult op de algemeene vroomigheyten, als d'Oorlogh op goe discipline; en zonder welke alles in confusie sou raken; Koopluyden souden Kramers, en Soldaeten Dieven worden.

De Huysgefinnen die in alle groote Steden van haer Inkomsten leven, zijn een Volck anders opgevoedten gemaniert dan de Koopluyden en Winckeliers, hoewel haer gelijk in Borgerlicke dracht en zuynigh Huyshouden; haere Kinderen worden gemeenlijck ter Schoole befteedt en in de hooge Schoolen tot *Leyden* oft *Tyrecht* in alle faculteyten van geleertheyten opgevoedt: doch voornaemlijck in de Rechts-geleertheyten, daer te Lande gebruycklick, often minuten voor soo veel alsse in *Vranckryck* of *Spanjen* in swangh gaet; want voor soo veel my van die Landen bericht is, geen *Decisien* ofte *Decreten* van het Civile Recht, nochte *Insentingen* der *Roomsche Keyfers*, hebben onder haer de kracht van een Wet, soo als men doorgaens geloofst, maer slecht de kracht van Redenen, alsse de *Hooven van Iudicatuur* worden voorgedragen, voor soo veel als d'achtbaerheyten van Manuen voor wijs geoordeelt, voor Reden doorgaet: maet d'oude *Custaymen* van haer bysondere Landen, en d'*Ordinantien* hunner *Koningen* en *Princken*, by de *Staeten* toegestaen, ofte by de *Parlamenten* in *Vranckryck* vast gestelt, hebben slechts de kracht en autoriteyten van een Wet onder haer.

Daer dese Familien rijk zijn, worden haere Kinderen, nadat haere Studien 't huys volbracht zijn, buyten 's Landts gezonden, gelijk als men met de Soonen van onsen Adel doet; doch sy reysen voornaemlijck op *Engelandt* en *Vranckryck*, niet veel op *Italien*, selden op *Spangien*, nochte weynigh naer de *Noorder-Landen*, ten zy in gezelschap ofte Train van hun publike Ministers; het voornaemste oogwilt hunner opvoedinge in de Studien, is om haer bequaem te maken tot den dienst van hun Landt, in de Magistrate hunner *Steden*, *Provincien* en *Staet*; en uyt dit slagh van Volck worden de gene gemaect, die in Borgerlicke Bedieningh van dese Regeringh zijn, afkomstigh zijnde uyt Familien welke veelmaels het Ampt der Overigheyten in haer eygen Steden voor etlicke Jaeren, en sommige verscheyden Eeuwen langh, gestadigh bedient hebben.

De meeste, ofte alle de voornaemste Ministers en Persooneu daer haere voornaemste Vergaderingen uyt bestonden, waeren, toen ick mijn residentie onder haer had, foodanigh: en niet geringe ofte Ambachts-luyden, daer men het buyten 's Landts doorgaens voor houdt, en boertender wijze haere Regeeringh nagegeven wort. Hier mede worden niet buyten gestoren Koopluyden ofte Winckeliers die in 't gros handelen, en verscheydemaelen in Bedieninge gesien worden in haere Steden, en voor *Gedeputeerde* gezonden nae de *Staeten*; nochte dat verscheyden van haere Staets-Persooneu haere Capitaelen in eenige profijtelicke Koopmanschappen aenleggen door Dienaren, en Huysen daer toe onderhouden. Maer de

Staeten en Magistraets-Perſoonen in 't algemeen, zijn van een ander ſoort; haere Middelen beſtaande in de Penzioenen van haere publijcke Bedieningen, in d'Inkomſten van haere Landen, in Interelt-penningen op Kantooen, oft' in Acties van d'Ooft-Indiſche Compagnie, ofte in een gedeelte te hebben van Negotie met groote Koop-handelaers.

Deſe Familien, als gewent tot het Ampt der Overigheyt in haere Steden en *Provintzen*, worden gemeenlijk geen groote rijke Luyden: de Salariffen van publijcke Bedieningen en Interelt-penningen slechts geringh zijnde; doch d'Inkomſten van Landen noch vry laeger gaende, en ſelden meer als twee ten hondert opbrengende; ſy laten haer vernoegen met de eere van het gemeene beſt dienſtig te zijn: dat ſy van hun Steden en Vaderlandt veel houden, en wat gerufter en gemakkelicker leven in haer verkreege Fortaynen; 't welck ſelden miſt door hun zuynige manier van leven, algemeen geworden, nademael datſe, mijns oordeels, eerſt nootwendigh doch naderhandt eerlick onder haer wierdt.

Degeweldige aenwas en exces van rijkdom wort beſpeurt onder de Koopluyden en Negotianten, die 't daer geheel en al op aen leggen, en daerom te beter vernoeght zijn dat ſy ſoo weynigh deel hebben aen de Regeeringh, begeerende slechts ſy het haere in geruſttheyt te mogen beſuiten; ſich nergens anders meê bekommerende dan met haere Goederen, en de handthavinge van haer Negotie, het overige van hun tijdt en gedachten aenleggende tot divertiffement van hun leven. Deſe nochtans rijk wordende, ſoeken haere Soonen in dien ſwier op te brengen, en Huwen haere Dochters uyt aen de Familien van die andere, welke doorgaens in haere Steden in aenſien zijn, en geoeffent in de Regeeringe: en daer door brengen ſy haere Familien op den wegh van Regeeringh en eere, 't welck hier in geen Eer-titulen beſtaet, maer in publijke Bedieningen.

d'Andere rangh onder haer is den Adel, welckers getal in de *Provintie van Hollandt*, daer deſe mijne Aenmerckingen voornaemlijk op ſien, ſeer weynigh is: de meeſte Familien door de langdurige Oorlogen met *Spangien* uytgegaen zijnde; doch die daer overblijven, worden eeniger-mate alle in de Militaire ofte Borgerlicke Bedieningen van de *Provintie of Staet* gebruyckt. Deſe zijn in hare Coſtuymen, Zeeden en Maniere van leven vry veel verſchillende van d'andere Luyden: en buyten 's Landts meeſt opgevoedt zijnde, trachten veel eer gekleedt te gaen als haere Naeburige Hoven, dan na de gemeene trant van 't Landt. Sy ſtoffen meer op haeren Adel dan men in andere Landen doet, daer 't meer gewoon is, en zouden haer ſelven t'eenemael onteert achten, ſoo ſy niet met haers gelijcken quamen te trouwen, al waere het slechts om de vervallene ſtandt van een Adelijcke Familie door de rijkdom van een on-edele op te rechten. Sy trachten de *Fraſen* in hare geſten, gewaet, maniere van praet, eten, pronckery en debauchere ofte ſlempen na te aepen: en zijn, na mijn oordeel, wat ſlimmer dan ſy wilden zijn, met het affecteren van beter te zijn dan ſy behoeven, makende veelrijdts quaede Exempelen, daer ſy goede Originelen mochten zijn, met de gewoonten en deughden hun eygen Landt en Climaet eygen, te rafineren ofte aen te leggen; anders is het een eerlick, goetaerdigh, beleeft, en edel-moedig ſlagh van Volck: en quijten haer gemeenlijk met eere en reputatie, daer haer Vaderlandt haer in 't werck ſtelt.

d'Officieren van haere Legers leven nae de coſtuymen en manieren van de Ede-len: en ſoo doen veele Soonen van de rijke Koopluyden, die van hun reyſe buyten 's Landts weder-keerende, meer beoogen hun eygen vermaeck en d'ydelheyd van wat te willen ſchijnen, dan den dienſt van hun Vaderlandt; ofte indien ſz voor hebben daer een intrede in te doen, 'tis veel eer door d'Armée dan den Staet. En deſe alle zijn doorgaens geneghen om een Hof in haer Vaderlandt te ſien, op dat ſy haer zelve binnen 's Lands veel mogen doen gelden, om de hoedanigheden

die sy buyten's Landts geleert hebben; en een figur maken, die met haer eygen humeur, en de manieren van de Hoven beter over-een-komen, dan met de costuy-men en ordres, welcke in meer Populaire Regeringen d'overhant hebben.

Daer zijn sommige gewoonten ofte hoedanigheden, die door alle dese trappen van Menschē onder haer doorgaens schijnen te loopen: als groote zuynigheyt en ordentelijckheyt in het uytgeven van haere Penningen. Hun algemeene rijckdom bestaet hier in, dat ieder een meer heeft dan hy verteert: oft' om eygentlicker te spreken, dat ieder niet meer verteert dan hy inkomsten heeft, hoedanigh darsoock zy; nochte het en komt niet eens onder haer in bedenckingh dat sy soo veel gemeenlijck zouden verteeren als sy inkomen hebben: en als dit al gebeurt, soo meenen sy dat sy dat Jaer te vergeefs hebben geleest: en de train die daer aen vast is, is voor haer alloo disreputatieus als eenige gebreckelicke ofte prodigale extravagantie in andere Landen; hierom is't dat ieder een sijn extreme Schattinghen bequaemer kan dragen, en haer die minder doet gevoelen als in andere plaetsen: want die met twee deelen van de vijf die hy tot inkomsten heeft, sich geneert, soo hy twee meer aen de *Staeten* betaelt, dan scheidt hy slechts van't geen hy anders sou opgelegd hebben, en tegenwoordig niet van doen had; daer hy in't tegendeel, die't geen hy jaerlijcks ontfanght, verteert, soo hy slechts het vijfthēste deel aen Schattinge geeft, het gaet van hem soo bekrompen af, als of hy kost en kleeren voor hem en sijn Huysgesin daer voor koopen moest.

Dit veroorsaecht her çieraet en sterckte van haer Steden; het groot gerief van Treck-schuyten, over Bruggen en langhs Dijcken het Landt door te konnen reysen: hier uyt worden gebooren haer vermaecklijcke Wandel-plaetsen en Grachten, in en omtrent haere Steden, met Boomen çierlijck beplant; kortom, de çierlickheyt, gerieflickheyt, en oock somtijts heerlikheyt van alle publicke Gebouwen, daer alle Man zoo gewilligh toe contribueert, en sulcke een vermaeck en ydelheyt in schept, als die van andere Landen in de selfde omstandigheden onder het besit van haere Familien of particuliere Erfnis. Het geen sy konnen sparen, behalven dat zy tot haere Huyshoudinge, gemeene betaelingen, en tot geduerige vergrootinghe van hun Capitaal van doen hebben, wort aengeleydt tot het gebouw, çieraet oft' op-pronckinge van haere Huysen: dingen, niet soo verganckelick en schadelick voor haere gezontheyt en affayren, als geduerige overdaedt in brasen en suypen; nochte lichlijck t'eenemael soo groote ydelheyt, als d'overdadige kostelickheyt in Kleedinghe, en nae-sleep van Dienst-boden; ten minsten dat dese op den Mensch selfs sien, en op de voldoeninge van sijn eygen sindelijckheyt; daer de andere niet alleen een Huysgesin rijck maken, maer oock veel vorderen tot publijck çieraet en eere van een Landt.

Het overflaen van haere kosten gaet in't algemeen soo ordentlijck toe, dat niemant iets by der handt neemt, ten zy hy sich te voren daer toe bereydt heeft, geen werck aenvanght eer hy't weet uyt te voeren: soo dat ick van geen Gebouw by de Stadt oft' eenigh particulier Borger aengevangen, oyt gehoort of ghesien heb, dat binnen de tijdt daer toe bestemt, niet en is voltoyt geworden; foodanigh zijn haere Treck-vaerten, Kadijcken en Bruggen; soo was het oock gelegen met het bestraeten, &c. van de Wegh uyt den *Haegh* na *Schevelingh*, een werck dat d'oude *Romeynen* wel had gepast, om dat het soo haest verricht wierdt. Het Huys in den *Haegh*, gesticht alleen tot het gieten van Kanon, wierdt in eenen Somer voltoyt, geduerende de hitte van d'eerste *Engelsche Oorlogh*, en schein veel eer in haere Regeringh en desseyn van ydelheyt, dan van nootwendigheyt ofte nuttigheyt. Het Stadthuys van *Amsterdam* heeft men al willens draelende gehouden, sonder eenighe bepalingh in den eersten aenvang van tijdt of onkosten; ten deele om dat men de neerstigheyt en kloeckheyt van soo veel succederende Magistraets-Persoonen mocht

mocht gebruycken, tot het verzaemelen van alles dat men dienstigh konde achten tot cieraet en verheerlijkinge van dat Gebouw; en oock lichtlijck om wat achte te doen blijven d'ondervindinge van een loopende *Prognosticatie*, als dat de Negotie van de Stadt, in het selfde Jaer als het Stadthuys voltoeyt was, te gronde sou gaen: gelijk het met *Antwerpen* gegaen is.

Barmhertigheyt aen den Armen schijnt dese Natie eygen te zijn, hoewelse gericht zy na de order van 't Landt, en niet gemeenlijck uyt enkele compassie ofte meedogenheyt voortkomt: maer deselve blijkt aen de wonderlicke voorraedt die men opdoet voor allerley slag van Volck, die onder een Regeeringh gebreck souden kunnen lijdē, ofte behoorden onderhouden te worden; onder de veelderley *Gasthuysen*, daer een ieder die in dat Landt reyft, het oogh op, en de mondt vol van heelt, stondt my geen soo wel aen dan dat Huys *'Enchuyfen*, voor bejaerde Zee-varende Luyden gepractiseert, voltrocken en geordineert, als geschiedt uyt enkele gulhartigheyt van een goet-meenende Perloon: op dat de gene die hun gantche leven in verdriet en onghemack ter Zee hadde door-gebracht, een vertreck plaets mochten vinden, voorsien van allerley gemack en gerief, daer d'ouderdom 't ghevoel en ghenot van kan hebben; en alhier is my voorgekomen de eenighe rijke Man, die ick oyt in mijn leven heb ghesien: alsoo een van dese oude Zee-varende Luyden, my een geruymen tijdt ophoudende met de bloote Historien van sijn vijftigh-jaerige Voyagien en Avontuuren, terwijl dat ick het Hospitaal en de Kerck daer naest aen besagh, gaf ick hem een stuck Hollandtsch-gelt, omtrent 2 Gulden bedragende; hy nam het blymoedigh aen, my het selve wederom aanbiedende; doch ick sulcks weygerende, vroegh hy wat hy met Gelt sou doen: alsoo sy in haer Huys van alle nooddrift versorgt wierden; ick van hem scheydende, liet hem sijne heuscheyt overwinnen soo als hy best vermocht: maer een Knecht achter my komende, sagh hem het Gelt geven aen een Meysje, die de Kerck deur open dede, toen sy voor by hem gingh. Hier door wierd' ick gedachtigh aen de Phantastijcke calculatie van rijckdom en armoede, die in de Wereldt in swangh gaet: volgens welcke hy wien een Milioen ontbreeckt, een Prins is; en wien slechts een Schellingh ontbreeckt, een Bedelaer is; en dit was een arm Man die geen gebreck altoos en had.

Alle lusten en passien schijnen hier in 't algemeen laeger en koeler te gaen, dan in andere Landen daer ick verkeert heb, uytgesondert de Gierigheyt; en dese nochtans en behoorde soo krachtigh niet te zijn, daerse haer slechts met naestigheyt en spaersaemheyt geneert, als daerse in bedrogh, rovery en verdruckinge uytberst; maer men siet haer selden krackeelen, ten zy aen de Bierbanck: van wreken hoort men selden, en van jaloersheyt weet men niet veel: haere getempertheden en zijn niet luchtigh genoegh tot vreughde, ofte eenigje ongewoonlijcke toonen van een geneglijck humeur, nochte heet genoegh tot de Liefde: Hier van is 't, dat'er onder de jonge luyden somtijds van gesproken wort, doch alles van een saeck, daer sy veel eer van gehooft hebben, als ondervonden: En als een praet die haer veel eer betaemt, dan ter herte gaet. Ick heb sommigje onder haer gekent, die een Minnaers Personagie aerdigh genoeg wisten te spelen, maer niet een wien ick oyt dachte datse rechtschapen om 't hert geslagen was; nochte oock eenigje Vrouwen, die 't haer kreunden, of sy soodanigh gestelt waren of niet; of het nu zy dat sy sulcke liefhebbers van hare Vryheyt zijn, als dat sy de dienstbaerheyt van een *Maitres* al soo weynigh willen gedogen, als van een Heer: ofte dat sy van wegen de doffigheyt des lichts de gerefineerde passien so wel niet kunnen aennemen; ofte dat sy daer van worden afgekeert, nadien alle Mans sinnen op sijn werck vast speelen, hoedanigh dat et oock zy, alsoo geen dingh soo een doodelijcke vyandt van de Liefde is, welke geen mede-macker gedooft, ofte dat de gedachten elders na toe hellen.

De selfde oorfaecken konnen de selfde effecten gehadt hebben onder haer ghetroude Vrouwen, aen wien de gantsche forge, en het volkomen bewindt van alle haer huysfaecken beruſt, en voeren doorgaens een on-oppraecklijck Leven; een zeker foorte van Kuysheyt haer aengebooren, en onder haer een gewoonte geworden, gelijk de Vromigheyt onder de Mannen.

Door de selfde Doffigheyt des Luchts gebeurt het mogelijk, dat sy genegen zijn haere Sinnen geduerigh op een dingh te setten, en gestadigh peinſen en arbeiden op het gene dat sy voor hebben en by der handt nemen: hierom is 't dat sy gedult hebben om te soecken na Schatten, door soo langhduerige *Voiagien* en Avonturen na de *Indien*, en door een Spaersaemheyt, die soo langh duert als haer leven. Ja, om een particulierder Exempel van dese dispositie ofte Aert by te brengen: Ick heb een Man onder haer gekent, die vier en twintigh Jaeren besteede in het maken en volroyen van een *Globe*; en eenen anderen, die meer als dertigh Jaeren in het Inleggen van een Tafel te koste leyde: Ja niemant weet wat tot publijcke en private saken van groot belangh in desen al gedaen is door dit eene *humeur*, van noyt te laten steken, 't geen sy meenen dat uytghevoert kan worden; ofte, om 't geen sy onder handen hebben te laeten vaeren, om wat anders dat haer voorkomt: 't welck de eygenſchap is van lichter en subtieler Natien: En de *humeur* van een Regeringe doorgaens eenerley met die van de Persoonen daerse uyt bestaat: niet alleen hier in, maer oock in alle andere stucken: sulcx dat alwaer de Luyden, die aen 't Roer der Regeringh sitten, wijs, vroom, bestendigh, en rechtvaardigh zijn, de Regeringh sich oock foodanigh sal vertoonen, en het tegen deel, daer 't anders toegaet.

De selfde eyghenschappen in de Lucht, kan haer lichtlijck doen hellen tot de gewoonte van drincken en klincken, 't welck haer soo veel wort te laste geleydt, en voor soo veel my bewust is, niet alleen nodigh tot haer gesontheyt (daer sy 't in het algemeen voor houden,) maer oock dienstigh tot verwackeringh en opſcherpinge van hun Verstandt, in 't midden van een dicke mistige Lucht, en van soo koude geinpertheden en complexien: Want of schoon het gebruyck of *d'exces* van dranck de gaven der gener kan komen te verdoven en bederven, die in een beter *climaet* wonen, en van heeter *constituien* zijn. Wijn voor heete Herſenen, zynde als Oly in 't Vier, en doende de Geesten door al te veel lichtigheyt uytwaeffemen in roock en volkomen luchtachtige Imagination: ofte door al te veel hitte tot rasery te vervallen, ofte ten minsten tot humeuren en gedachten, daerse veel med' vermenght is; in het regendeel nochmans kanſe de gaven en krachten in Luyden van een koude complexie in een doffe lucht verwackeren, en 't sou konnen nootſaekelijck zijn, om de vervrorene en onwerkelicke Geesten der Herſenen t'ontdooyen en aen de gangh te helpen; om de slaeperige gedachten op te wecken, en de groove inbeeldingen te rafineren, en miſſchien om de Geesten van het Herte soo wel levendigh te maken, als die van de Herſenen. Hierom ſcheen de gewoonte der oude *Hooghduyſchen* niet geheel ongefondeert te zijn, welke was om geen groote resolution uyt te roeren, alcerse tweemael gedebareert en toegestaen waeren gheweeft in twee byzondere Vergaederingen, de eene nae de middagh, en d'ander 's morgens; om dat sy oordeelden dat hun Raedt miſſchien vigeur soude ontbeeren alſe sober waren, of onvoorsichtigheyt alſe gedroncken hadden.

Doch evenwel heb ick in *Hollandt* seer weynige onder de voornaemſte Miniſters van Staet bevonden, die met dit gebreck besmet zijn, ofte soo sy al wat stijf droncken, 't was slechts op bestemde Gast-maelen, en om haer veel eer te quijten dan uyt verkieſinge ofte genegentheydt; en wat de Koopluyden of Winckeliers belanght, die 't meergewent zijn, sy doen 't noyt 's morgens, noch eer sy van de Beurs komen, als hare ſaecten gemeenlijck afgedaen zijn: ja het komt haer nauwlijcks in 't hoof, dattet haer voor die tijdt eenighſins vry staet: maer sy sullen 't

verschoonen als ghy aen haer Huys komt. en seggen dattet haer moeyt dat ghy haer 's Morgens komt besoecken, als sy u niet eens mogen schencken; als of het op die tijt van den Dagh voor haer selven niet alleen ongeoorloft waere te drincken, maer selfs voor een Vreemdelingh binnen haere Huysen.

De Na-middagh, ofte ten minsten de Avont, wort vry gelaten om haer te vermaecken, en 't is niet meer als noodigh, aengemerckt met wat kommer en forge sy de rest van den Dagh door-brenghen; want de Natuur en kan den geduerigen arbeydt des Lichaems niet uytstaen, en alsoo weynigh kunnen de Sinnen ghe-durigh werken: door al te groote beweginge van de selfde deelen der Heffenen, wordense of afgeslooft, of al te drae geconsumeert: datse niet gerepareert ofte hersteldt kunnen worden, oft anders is het datse de raeden als aen brandt steken. en komen alzo te eyndigen, of met een alghemeene onderganch des Lichaems, ofte met een ontfeltenis des Gemoedts, (alsoo dese doorgaens veroorsaect worden door de geduerighe beweginghe der Gedachten ontrent eenderley voorwerpsels, 't zy dattet ontrent ons selven zy in overdadigheden van Hoovaerdy, oft ontrent eenen ander in die van Liefde ofte droefheyt.) Hierom is niemandt soo seer te verschoonen, als die veel kommer en ghedachten hebben, en tot de ooren toe in gewoel steken, dat sy eenige uytspanningen hebben, ofte diversien, waer door sy geen Wet komen t'over treden, en haer selven nocht' anderen schade of ongemacken aendoen; en hierom schijnt het dat in alle Borgerlijke Constitutien, aen de gene die in Bedieningh zijn, en wien men de last daer van meent op te dragen, niet alleen Eere bewijft, maer oock behoorlijk Tractement ofte Salaris laet toekomen, om door de sorgen en bekommeringen over haer eygen domestijcke ofte private Interesten niet verhindert te worden, van deselve na behooren waer te nemen: maer dat sy met behulp van reputatie en tijtlijke middelen, dat vermacck en die uytspanningen in haer gewelt mogen hebben, welcke Leegh-gangers niet behoeven noch verdienen: maer die noodigh zijn tot ververschinghe oft herstellinge van de Geesten, door kommer en gewoel uytgeput, en dienen om te verfoeten en behouden dat leven, 't welck andersins al te drae sou verslijten, ofte al te ongemackelijck worden in de publijcke Bedieningh.

De tweederley benaemingen, by d'oude *Romeynsche Schrijvers* naegelaten van d'oude *Batavi* ofte *Hollanders*, zijn, dat sy niet alleen de braefste onder de *Hoogduytsche* Volckeren waren, maer oock de grootste Liefhebbers en Voorvechters van haere Vryheydt; waer door sy vry gekent wierden van alle Schattingen by de *Romeynen*, * die slechts Soldaten van haer eygen Name begeerden, om sommige van hare Hulp-benden op te maken, gelijk als sy in voorighe Eeuwen deden van de Natien in *Italien*, welcke hare Vrienden en Geallieerde waren.

De laetste aert ofte hoedanigheydt schijnt altijd van die tijt afonder haer standt gehouden, en haer noyt meerder geopenbaert te hebben, als in d'opganch en oprechtinge van hun tegenwoordige Staet. Het schijnt niet soo van begin aen geweest te zijn, ofte dat het Volk in 't algemeen geseyt kan worden nu noch dapper en manhaftigh te zijn, een eygenschap van oudts soo gemeen onder haer, en die van wegen de verscheyde Oorlogen der *Graven van Hollandt*, insonderheydt met de *Vrijsen* en ten aensien van de desperate defensien die dit Volck in de eerste beginselen van hun Staet tegens de *Spangiaerden* hebben uytgerecht, al langh souden schijnen geduert te hebben, en slechts onlangs vergaen te zijn: te weten, zedert dat haere Ingesetenen haer gheheel en al tot de Commercie en Koophandel begeben, en den koers van hun domestijck leven geschickt hebben tot spaetsaemheydt, (door omstandigheden die wy in een ander Hoofstuck sullen verhandelen:) en zedert dat het gros

van
* *Queruntur Fabii Valentis Legionis orbarise Fortissimorum virorum auxilio veteres illos & non Bellorum auctores, non abruptendos ut corpori validissimos ait Tacitus.*

van hun gantsche Macht en 't lichaem van hun Armade opgemaect, en geduerigh vervult is geworden uyt hare Naeburige Volckeren.

Alsoo men by ervaerentheyt bevindt, dat Soldaten en Koop'uyden niet meer incomparibel zijn in hun verblijf-plaets, dan de dispositien en costuynen verscheyden schijnen te zijn, welke een Volck tot den Koophandel en Oorlogh bequaem maken. De Soldaet denckt op een kort en vrolijk leven: de Koopman op een langhdurigh en moeyelick; d'Eene is gesint door sijn kloeckmoedigheyt, overwinninge en buyt, sijn Fortuyn kort te maken: d'Ander door loosheyt, verbintenis en neerstigheyt wat trager, maer gewisser te gaen. Dit maect den eersten gulhertigh en genereus, en aen sijn playsieren wegh werpen. 't geen hy met eens te wagen gewonnen heeft, en in de naeste kans kan komen te verliezen, of weder om goet te maken; d'Ander voorsichtigh en zuynigh, niet graegh willende scheyden in eenen Dagh van 't geen daer hy een geheel Jaer om gearbeyt heeft, en geen kans altoos siet van wederom aen te raken, dan door de selide treden van neerstigheyt en rijt; d'Eene heeft slechts voor te bewaren 't geen hy heeft, als de vrucht vann sijn Vaders arbeydt, ofte 't geen hy krijgen sal, als de vrucht van sijn eygen: d'Ander dunkt dat de prijs van een weynigh bloet meer is dan van veel sweet, en is gesint van anderer Luyden arbeyt te leven, en in een uur te besitten daer sy Jaeren over doende geweest zijn om te verkrijgen. Dit doet den eenen graegh leven onder bestipte Ordenen en Wetten: daer d'ander sou willen dat alles aen sijn vrywillige macht en wille hingh. De Koopman maect sijn rekeningh om rijker, en na sijn gissingh, beter te worden hoe hy langer leeft: dies hy voor sijn gelontheyt en leven forge draegt, en soo genegen is een zeker orden en mate te houden in sijn diët, daer een Soldaet na beyde niet veel omsiet, en de Kost hem op gefette uren ofte als hy daer lust roe heeft, niet opgeschafft zijnde, propt hy sijn darmen vol, als hy'er aen komt; en mischien dat onderscheydt van spijs en dranck meerder onderscheyt maect in 'sMenschen natuerlicke kloeckmoedigheyt, dan men gemeenlijck oordeelt.

Alsoo de kloeckmoedigheyt eenighsins kan komen te spruyten uyt de getempertheyt des lichts, die door de tucht geformeert, gewoonte verkregen, ofte door opinie ingestort kan worden; doch 't geen meer natuerlijck, en by gevolgh meer eygen is in sommige Landen dan in andere, schijnt 't ontsaen uyt de hitte en kracht der Geesten omtrent her Herte, 't welck voor een groot gedeelte kan bestaen in de mate en substantie van de Spijs daer men toegewent is. Dit heeft een grooten Genes meester onder ons doen seggen, dat hy met yemant ses weken langh te spijfsigen boohertigh sou kunnen maken: en Prins Maurits van Orangien d'Engelsche doen ontbieden, die eerst over-gekomen waren, en, soo hy seyde, haer eygen Ose-vleesch in haer buyck hadden, om een stoute en desperate Feyt uyt te voeren. Om dese reden kan het oock zijn dat den Adel overal moediger is dan de Boeren, welckers gemoederen niet alleen door slaverny worden onder gehouden, maer oock door een bekrompen en onhertige Kost, 't effect van hun armoede. Hierom is het dat de Adel en 't gemeen Volck in Engelandt doorgaens edelmoediger zijn als in andere Landen, om dat sy van wegen d'overvloedt en constitutie van 't Rijk, minder met Renten en Schattingen worden belast, beter en lustiger gestelt zijn dan die van haer soort in eenige andere Natien; haer voornaemlijck en in der daet gedurigh generende niet Vleesch; en onder alle Schepselen, soo Vogelen als Beesten, sal men bevinden, dat die haer met Vleesch generen sel en moedigh zijn, en in 't tegendeel vreesachtigh en kleynhertigh, welke Gras en Kruiden eeten; my dunckt dat men slechts twee excentien kan voorwenden, die desen regel omstooten: te weten een Haen en Paert: daer de moedigheyt van de eerst nergens soo bespeurt wort als in Engelandt, en aldaer slechts in seker geslachte; en wat d'ander belanght, all' de roemwaerdige moedigheyt bestaet hier in, dat hy niet vrees-

vreesachtigh is; en men merkt dat hy vry seller wort, soo wanneer hy uyt gewoonte of noot tot het eeten van Vleesch is gewent.

Uyt het verhaelde magh men besluyten, dat niet alleen de langhduurige ongewoonte tot de Wapenen onder d'ingeborene Hollanders, voornaemlijck te Lande, en 't gebruyck van andere Natien insonderheydt in de Krijgh: maer oock de oeffening soo van Negotie als Vrede, en hun groote spaersaemheyt in spijsse, en het eten van soo weynigh Vleesch, ('t welck de gemeene Man selden meer als eenmael ter Weke doet) veel gevordert magh hebben tot vermindering van d'oude dapperheyt en manhaftigheyt der Natie, ten minsten by geleghenheyt van dienst te Lande. Hun Zee-vaerend' Volck is vry beter, doch niet soo goet als die van Zeelandt, die doorgaens Helden zijn; 't welck ick vertrouwt hier uyt ontstaet, om datse by alle gelegentheden haer zoo veel te meer tot Vry-bayt en ten Oorlogh begeben hebben: en die van Hollandt haer doorgaens in de Negotie en Koopvaerdy-vaert oeffenen: daer haere Oorloghs-schepen bemant worden met Matroosen van allerley Natien, welckers getal onder haer vry groot is, maer insonderheydt die van d'*Oostlandsche Kusten*, van *Hooghduytslandt*, *Sweedex*, *Deenmarcken* en *Noorwegen*.

't Is vreemt dat de aderen van kloeckmoedigheyt souden schynen te loopen als aderen van goe aerde in een Landt; en evenwel worden die van de *Provintie van Henegouw* onder de *Spaensche*, en van *Gelderlandt* onder de *Vereenigde Provintien*, niet alleen voor beter Soldatengerekt als andere: maer oock de Borgers van *Valencijs* onder de Steden van *Vlaenderen*, en van *Nimwegen* onder die van *Neder-Gelderlandt*, in 't byzonder voor dappere Luyden gehouden; doch daer kan een vastigheyt en bestendigheyt van Couragie zijn, soo wel uyt traditie als uyt opinie: en my dunckt niemant sou weten hoe hy een bloohtertige sou kunnen zijn, die in dese opinie opgewant is, dat alle van sijn Natie en Stadt haer altijd als manhaftige gequeten hebben.

Ick en kan niet met al seggen van 't geen haer doorgaens van wegen hare wreedheyt te laste wort geleydt, behalven 't geen daer wy soo veelmaels van gehoord hebben, hoe Barbarisch sy met sommige van ons Volck in *Oost-Indien* hebben gehandelt, en 't geen wy soo onlangs hebben gesien van haer verwoede Moordt van hun *Pensionaris de Wit*; een Persoon die een ander lot had verdient, en een beter vergeldingh van sijn Landt, na dat hy achtien Jaeren in haer dienst had besteedt, sonder eenige forge voor sijn onderhoud of gemack, en weynigh voor sijn Fortuyn; een Man van een onvermoeyde industrie, onbuylghsame stant vastigheyt, van een gesondt, suyver en diep verstandt, en van een onbesmette oprechtheyt; soo dat, indien hy oyt verblindt is geweest, 't was uyt een passie tot het geen hy oordeelde te strecken tot besten en interest van sijn Staet. Dit getuygenis komt hem gerechtelijck toe van alle die met hem te doen hadden; en wordt te vrywilliger betaelt, nademael datter al soo weynigh interest in steken kan om te vleyen, als eere in d'afgestorvene te lasteren. Doch dese daed van dit Volck magh men het ongeluck van hun Landt toefchryven: en schijnt haere gewoonten en humeuren soo ongelijck, levende gelijck ick gesien heb onder de Orders en Wetten van een stille en bevestigde Staet, en moet men bekennen, dat der menschen Kinderen seer wispelrurige Schepsels zijn, en dat men niemant kan kennen, die men niet gesien heeft in sijn dolheyt, of dronckenfchap.

Sy leven doorgaens soo langh niet als die onder een beter Lucht wonen; en beginnen vroegh af te nemen, soo Vrouwen als Mannen, insonderheydt tot *Amsterdam*; in den *Haegh*, daer de beste lucht is, heb ick'er wel slechts aensienlijcke Persoonen gekent, diep in de t'feventigh Jaeren oudt, en eene der selver by sijn vol verstandt en in seer goede gesontheyt; maer dit en is soo gemeen niet als in

Engelandt en Spangien, d'Accidenten van het Climaet schijnen te zijn het Voet-euvel en de Blaeuw-ichuit; maer alle heete en drooge Soomers brengen eenige befmettelijcke Sieckten onder haer, voornamelijk in *Amsterdam* en *Leyden*; dese zijn gemeenlijk heete Koortfen die in 't hoofd liggen, daer sy of lichelijck van komen te sterven, ofte langh aengaen quijnen, aler sy wederom te recht raken; Pénitentiale Sieckten gaen daer zoo leer niet in swangh, ten minsten in soo hooggen graedt niet dat men daer acht op slaet; want ieder een houdt het soo stil als hy kan, en daer wort geen onderscheydentlicke Register gehouden van de Dooden, nochte veel op de Siecken gepaft; 't zy uyt een geloof van de Prædestinatie, of dat sy inéer van de Neeringh houden, 't welck is het leven van 't Landt, boven dat van particuliere Menschenen.

Vreemdelingen onder haer klaegen licht van de Milt-sucht, maer de Boeren felden of noyt; 't welck, na mijn oordeel, ontstaet uyt hingedurige besigheyt, ofte om dat sy soo licht vernoecht zijn; alsoo dit een gebreck schijnt te zijn van een Volck dat niet om handen heeft, ofte van Luyden welcke meenen datse niet wel onthaelt zijn, en ieder vlaegh van swaeremoedigheyt of 'inbeeldinge een formeel Sieckten toe-schryven, daer sy dese naem voor bedacht hebben; daer alle Menschen sulcke vlaghen d'eenetijt of d'ander onderworpen zijn, spruytende uyt de dampen van *Indigestie*, ofte Teer-machtloosheyt, uyt gemeene alteration van eenige ongevoelige trappen in gelontheyt en frisheyt; * ofte uyt eenige veranderingen ofte naesderingh van verandering van windt en weer, welcke de fijner Geesten van de Herffenen treffen, aler andere deelen dit gewaer worden; en de gedaenten en verwen van al wat ons door onse imaginatie, terwijl wy loogefint zijn, wórt voorgedragen, lichtelijck veranderend; dese werckinge nochtans en is soo krachtigh niet, of besigheyt, en het peynsen op een saeck, doet haer gemeenlijk wederstandt ofte diverteertse; en die desselfts beweginge verstaen, laetense voorby gaen; en keeren wederom tot haer selfen; maer die ledigh zijn, ofte niet en weten waer uyt dese veranderingen ontfiaen, en haer hoofd breken niet d'uyterlicke kennis en vertooningen van een algemeen geluck of 'ongeluck in het leven, beginnen op ieder foodanige vlaegh reflectie te nemen op de conditie van hare Lichaemen, Zielen ofte M' ddelen; en (gelijck als alle dingen haer dan in de siniste Verwen voorkomen ofte vertoon worden,) vallen in swaeremoedige bevattingen van d'een of d'ander, en té met van die alle, dese maken diepe impressien op haere gemoederen, en komen niet lichtelijck te verslijten door de natuerlicke wederkomsten van een goet humeur, insonderheyt alse door de tegenstrijdige dickmaels worden afgebroken: gelijckerwijs als in sommige particuliere constitutionen gebeurt, en meer generaelijk onder onsekere Climaeten, insonderheyt indien door toevallen van ongelontheyt ofte ongeluck niet wel aengeleydt. Doch dit is een gebreck al te geranneert voor dit Landt en Volck; die'er wel aen zijn als sy'er niet qualijck aen sijn: en wel te vreden, als men haer niet moeyelick valt; die vernoecht zijn om dat sy'er weynigh op dencken; en haer gelucksaligheyt soecken in het algemeen gemack en gerickheden des levens, of 'in den aenwasch van rijckdom: haer selfen niet bekommerende met speculatiiver aenleggingen van passie, osteraffneringen van playfier.

Om van dit Hoofstuck een eynde te maken: *Hollandt* is een Landt daer de Aerde beter is dan de Lucht, en Profijt meer aentoeck heeft dan Eere; daer meer gevoel is dan vernuft; en beter natuur dan goet humeur: en meer rijckdom dan

* *Ubi Tempestas & Coeli mobilis humor mutaverit vias, & Jupiter humidus austris pensat, verte erat quae rara modo & quae densa relaxat, vertantur species animorum & pectora motus, nunc alios, alios dum nubila ventus agebat, concipiunt, hinc ille avium concertus in agris & laeta pecudes & ovantes gutture Cervi.* Virg.

vermaeck; daer men liever sou willen door-reyfen dan leven: daer men meer aenmerckens dan begeerens in waerdige dingen sal vinden, en meer achtens- dan lievens-waerdige Perfoonen; doch de selfde eygenscapen en genegentheden doen een Particulier Perfoon en een Staet niet gelden, nochte en maken niet dat de verkeeringe aengenaem, en een Regeeringe groot zy: nochte het en is niet onwaerschijnlijk, dat een seer groot Koningh slechts een seer gering privaat Joncker sou kunnen zijn, en een seer ongemeen Joncker uytfteeckende sou kunnen maken, om slechts een seer gering Prijs te zijn.

H E T V. H O O F T S T U C K.

Van haer Religie.

Ick sal hier van *Religie* geenfins spreken als een Theologant, maer alleen als een Leecck, sou wanneer ick d'oorsaken aenmercke die de selfe in de Formen hebben bevesticht, ofte met de Vryheden voorhen, daerse nu in de *Vereenighde Provintien* mede vergesellschaft gaet. Ick vertrouw dat de *Gereformeerde Religie* aldaer, soo wel als in *Engelandt* en veel andere Landen, alwaer belijdenis daer van wordt gedaen, door werckinge van de Goddelijcke wil en voorsienigheyt, is ingevoert; en dat door deselve oock de *Roonsch-Catholijcke Religie* in *Vranckrijk* wiert gecontinueert: daerse door de tsaemen-komfte van soo veel toevallen in den aenvangh van de Regeeringe van *Karel de Negende*, soo na by een verandering schein te zijn; en die hier aen twijfelt, schijnt niet alleen Godts will, maer oock sijn macht in twijfel te trecken; 't en sal oock totgeen verkortinge van d'eer van een *Religie* strecken, datse in een Landt is geplant geweest door Wereltlicke Midelen, ofte Burgerlicke Revolutien, welke al over langh gevolgt zijn op die Miraculeuse werckingen, die voor 't Christendom in de Wereldt de wegh hebben gebaent. 't Is genoegh dat Godt Almachtigh het Geloof in 's Menschen Herte heeft gestort, oft' anders beftiert datet uyt Religieuse ondersoeckingen en onderwijfingen opwasse, en dat, alwaer een Volck in 't algemeen door dese middelen tot een Geloof komt te geraken, dat sulcks geschiet uyt kracht van dese concurrentie in de Regeeringh ingevoert, en wort de bevestighe *Religie* van dat Landt. Aldus wiert de *Gereformeerde Professie* in *Engelandt*, *Schotlandt*, *Sweden*, *Deenmarcken*, *Hollandt*, en in veele gewesten van *Duytslandt* ingevoert; aldus wiert de *Roonsch-Catholijcke Religie* in *Vranckrijk* en *Vlaenderen* herstelt: alwaer niet-tegenstaer de de groote ongemacken en onlusten, welke in de Regeeringh door de *Hugenooten* en *Geusen* op de baen wierden gebracht, echrer evenwel heeft men noyt goordeelt datse meer dan het sevende of achste deel van dat Volck in die beyde Landen uytmaeckten; en al wie de veranderingh van *Religie* in een Landt ofte Regeeringh door andere middelen soeckt in te voeren, dan door een generale omkeeringh des Volcks, oft' her meerder gedeelte daer van, die brengt een Natie tot alle ongelucken, welke op de twee grootste ongetemptheden van een Staet (Burgerlijcke Oorlogh en Tyranny) volgen, ofte die vergeselschappen: namentlijck gewelt, onderdruckinge, wreedtheyt, roovery, onmaingheyt, ongerechtigheyt; en om kort te gaen, de jammerlijcke vergietinge van 's Menschen bloet, en de confusie van alle Werten, Ordinantien en Deughden onder de Menschen.

Diergelijcke gevolgen als dese zijn, vertrouw ick, wat meer dan de gedisperceerde Opiuen van eenigh Mensch, ofte dan eenige byzondere Vergadering van Menschen kan waerdigh zijn; nademael dat het hooghste en algemeen eynde van alle *Religie* is, naest 's Menschen gelucksaligheyt hier na, sijn gelucksaligheyt hier op Aerde; gelijk als blijkt uyt Godts Geboden, zijnde soo wel de beste en grootste

Morale en Borgerlicke, als Goddelicke Geboden, welke aen een Volck gegeven zijn; en uyt de belooningen de godtvruchtigheydt der *Jooden* overal in het Oude Testament voorgestelt, welke waeren de Zegeningen van dit leven: als gesontheyt, lenghte van leven, getal van Kinderen, Godtvruchtigheyt, Vrede en Overwinningh.

Nu, den wegh tot onse toekomende Gelucksaligheyt heeft men over all' de Werelt gedisputeert, en moet eyndelick beruften aen *d'impressie*, gedaen op yder Mans Geloof en Conscientie, ofte door natuerlicke ofte boven-natuerlicke beweegh-redenen en middelen, welke *impressien* de Mensch niet een mom-aensicht magh over-trecken en dissimuleren, doch niemant weder-staan kan; alsoo 't Geloof alsoo weynigh in 's menschen macht bestaet, als dat hy iets tot sijne lenghte ofte gedaente kan doen; en die my seght dat ick mijn gevoelen om het sijne moet veranderen, om dat het waerachtiger en beter is, sonder andere beweegh-redenen die by my de kracht van overuygingh hebben, magh my al soo wel seggen dat ick mijn graeuwe oogen om andere, gelijk de sijne die swart zijn, moet verwisselen, om datse bevalliger ofte meer geacht zijn; die segt dat ick my moet laeten onderrichten, heeft reden soo ick het niet en doe, maer soo ick met all' mijn vermogen daer na trachte, en misschien met meer yver dan hy oyt gedaen heeft, en noch van hem verschille; en hy, die misschien luy is, hebben wil dat ick voort sal studeeren, en my beter laeten onderrichten, en dat soo langh als ick leve: dan versta ick licht wat hy met onderrichten seggen wil, 't welck in 't korte gesegt, is, dat ick het soo langh moet doen tot dat ick van sijn gevoelen worde.

In geval dat hy, die misschien sijne playieren en Interesten al soo veel ofte meer als ick beherigt, en my vergont dat ick in andere saecken al soo goet gevoelen hebbe als hy, my segge dat ick van sijn gevoelen behoorde te zijn, maer dat passie of 't Interest my verblindt: ten zy dat hy my kan overuygen hoe ofte waer deselve in gelegen is, die blijft slechts daer hy te vooren was, alleen dat hy voorgeeft, dat hy my beter kent dan ick mijn selven, die niet bedencken kan waerom ick soo groote sorge niet dragen sou voor mijn Ziele, als hy voor de sijne.

Die my seght dat mijne Opinien orgerijmt ofte belachelick zijn, impertinent ofte onredelick; om datse van de sijne verschillen, schijnt voor te hebben met my te krackeelen in plaets van te disputeren: en noemt my een dwaese of 't uytfinnige, nevens eenige omstandigheden meer, hoewel ick chlijsch door gae voor een die soo wel by sijn sinnen is als hy, soo pertinent in het spreken, en al soo voorsichtig in belevinge als hy: doch dit zijn de gemeene heusheden in Religieuse Argumenten, van wel-begaeftde en verwaende Menschen, die veel praeten van gesonde reden, en meenen alijdt daer mede haer eygen; en willen d'algemeene waerhey by haer eygen particuliere inbeeldingh afmeten; doch sulcke tael legh alle questie tusschen ons ter neder, en het dispuyt loopt eydelijck op dese drie woorden uyt, daer het al soo wel in 't begin mocht mede ge-eyndicht hebben: dat hy recht heeft, en ick doole.

* Het ander voornaem eynde der *Religie*, 't welck is onse gelucksaligheyt hier in dit leven, daer in is doorgaens het menschelicke geslachte eens geweest, blijckende soo uyt de Gedenck-boecken van alle haere Wetten, als aen alle haere Religien, welke door d'over-een-komste van der Menschen gewoonten en opinien komen bevestigt te worden; hoewel in het laetste die over-een-komste lichtlijck voortgekomen is uyt Goddelijcke impressien ofte ingevingen: want alle menschen accorderen in het leeren en beveelen, in het inplanten en in 't weck te stellen, niet alleen der Morale Deughden, welke dienen tot de geluck-

* *Fiunt diversa Respublicae ex Civium moribus, qui quocunque fluxerint, caetera secum rapiunt. Plutarch. de Republ.*

saligheyt en gerustheyt van een jeders leven : maer oock die manieren en hoedanighe den welke strecken tot Vrede, Order, en behoudenis van alle Burgerlicke Geselschappen en Regeeringen onder de menschen. Ick en heb het oock niet konnen vatten, hoe dat de gene die haer selven noemen en van de Werelt doorgaens worden genoemt *Religieuse Luyden*, soo swaer tillen aen de poincten van Geloof, daer de Menschen noyt in eens geweest zijn; en over het stuck van Deught en Zedigheyt soo licht over heen loopen, waer over sy naulijcks oyt gehapert hebben? nochte oock waerom een Staet sou bestaen haer vrede en order, welke gewisse goederen zijn, het onderste boven te keeren, om ongewisse ofte disputable Opinien voort te planten.

Een van de voornaemste oorsaecken van d'eerste Revolten in de *Nederlanden*, blijkt geweest te zijn d'Onderdruckinge der Menschen Conscientie, ofte Vervolginge in hare Vryheden, Goederen en Leven, onder deckmantel van Religie; en dat op soodanigen tijt, als 'er scheen een t'samen-spannende genegentheyt te sijn in de meeste Landen van 't Christendom, om te soecken Reformatie van zeker misbruycken, onstaen in Leere en Discipline der Kercke, ofte door langduerigheyt van tijt, door sloffigheyt; ofte door menschelijcke vonden, passien en Interesten. De gestrenghe wederstant tot *Romen*, gepleegt aen de gene, die doorgaens van dit Humeur waren, wierd gestijft door den Afval van een vry groot getal in alle die bezondere Landen, welke verklaerden haer selven te sullen reformeren na soodanige Regulen, die sy oordeelden nodigh te zijn tot Reformatie van de Kerck. Dese Persoonen, hoewel sy in het voornaemste van de Pauselijcke macht niet te erkennen, en het Geloof van de Authoriteyt der Traditiën wederom te brengen tot die van de H. Schrift van eenereley verstant waren; nochtans hadden sy met den anderen groot verschil in andere omstandigheden, voornamentlijk in *Discipline*, volgens de *persuasien* en *impressiën* van hare voorgangeren en Leeraren in hare bezondere Landen. Op dese wijze zijn de *Gereformeerde* in *Vrankrijk* in 't algemeen *Calvinisten* genoemt geworden: maer voor soo veel die van *Duytslant* belangr, hoewel sy doorgaens *Luthers* waren, nochtans liepen daer veel *Calvinisten* en *Mennonisten* onder.

De eerste Vervolginge deser *Gereformeerden* is in *Duytslant* opgestaen, ten tijde van *Karel de Vijfde*, en heeft groote menigten derselver gedreven na de *Seventien Provinciën*, voornamentlijk naer *Hollandt* en *Brabant*, alwaer de *Privilegiën* der Steden grooter waren, en des *Keyfers* Regeering soo strengh niet, als onder de *Onderdanen* van sijne eygene natuerlijcke Landen. Hierom is 't, dat in 't Jaer 1566. als wannêr op de eerste Beroerte in *Vleenderen* die van de *Gereformeerde Professie* *Consistoriën* begotten te formeren, en *Contributiën* onder haer selven te lichten tot onderstant van hun algemeene saeck, na voorgaende consultatie onder de *Hoofden* derselve geresolveert wierd, dat om in tijt van noot alle verschillen onder haer t'ontgaen, de publijcke Professie van hun Partey die van de *Luytkeersen* zou zijn doch met Vryheyt Verdragh der *Contrary*-gefinden. Volgens d'*Unie* van *Uytrecht*, geslooren in 't jaer 1579. liet men aen ieder *Provincie* beruffen 't stuk van Religie te ordineren, nae dat 'er hun raetsaem dacht, en meest was dienende tot welstant van haer Provincie; met dese voorwaerden, dat ieder een sijn Religie vry sou beleven; en niemant om die zaeck ge-examineert of achterhaelt sou worden, volgens de *Pacificatie* van *Gent*; Maer in 't jaer 1583. wierd 'er in een algemeen Verdragh vastgestelt, dat van de *Evangelische Religie* alleen in de *Seven Provinciën* professie sou worden gedaen: die daer doenmaels geworden is de *Beverstigde Religie* van desen Staet.

De Redenen die haer schenen te bewegen om dit vast te stellen, waren veel en gewichtig; als voor eerst, om dat van wegen de Vervolginge, gereelen in *Vrankrijk*

(daer alle de *Reformeerde Calvinisten* waeren) het Volck by menighen uyt dat Koninckrijk gevluet was in de *Nederlanden*: en om dat door de groote *Commercie* en geduurigen *Handel* met *Engelandt*, alwaer de *Reformatie* met de *Calvinisten* in 't *Poinct* van *Leere* veel over-een quam, doch meer met de *Luytersche*, in 't *stuck* van *Discipline*, die *Opinion* meerder ingahg kregen, en wijder voortgeplant wierden, dan eenige andere onder het Volck van die *Provincien*; sulcks dat het getal hier van vry grooter geworden was in de *Steden*, dan van eenige andere *Professie*. Ten anderen, om dat de hulpe en bystant van Volck en Geld, waer door de swacke beginfelen van de *Republijcke* bewaert en versterckt wierden, voornaemlijck uyt *Engelandt* quam, van de *Protestanten* uyt *Vranckrijk* (soo wanneer hun faecken wel geluckten) en van de *Calvinische Vorsten* uyt *Duytslant*, die hun allernaest lagen, en gereedt stonden, om haer de behulpfame handt te bieden; en mer eenen oock, om dat die van dese *Professie* de *hardste Party*, en meest gebeten waren op de *Spangiaerden*, dewelcke door het gantsche *Christendom* haer seiven *Hoofd* maecten van de *Roombch-Catholijcken*; en de haer tegens *Spanjen*, en desselfs heerschappy, had in de *Gemoederen* van dit Volck too diep wortel geschooten, dat sy selfs in de verkieginge van haer *Religie* daer op sagen. En cyndlijck, om dat door dese *Professie* alle *Eygendommen* en *Jurisdictie* van de *Geestelijckhey* ofte *Kerck* Voogdy* onderdruct zijnde, geen *Kerckelijcke* *Authoriteyt* was overgebleven om op te staen, en de *Borgerlijcke* *Macht* te turberen ofte in te binden: En om dat alle *Goederen* en *bezzittingen* der *Kercken* en *Kloosters* in de *handen* van den *Staet* waeren vervallen, waer door d'algemene *Inkomsten* merckelijck vergroot wierden, een saeck, zeer noodigh tot *ondertessingh* van hua *Regeringh*.

Hier soumen misschien noch een *Reken* meer mogen byvoegen, welke een van de *Provincien* eygen was: want daer in de meeste, so niet in alle andere deelen van 't *Christendom* de *Geestelijckhey*, een van de drie *Staeten* van 't *Landt* uytmaecte, en daer door in 't *stuck* van *Regeringh* al soo veel te seggen had, als de *Adel* en de *Gemeente*. Die *Orde* maecte noyt eenigh *Lid* in de *Staeten van Hollandt*, nochte had een *Stem* in haer *Vergaderingh*, betaende alleen uyt *Edelluyden* en *Steden*, en dese *Provincie* al tijdt het hooge *Woort* voerende in de *Gemeerde* *Raeden*, meest genegen was om de *Professie* vast te stellen, die minst op de *Macht* ofte *jurisdictie* van de *Geestelijckhey* te seggen had, en dien volgens met haer eygen *oude* *Constitutien* best over-een quamen.

Soo wel na, als voor dese *Oprechtinge* ofte *vast-stellinge*, heeft het de *hoogste* *bekommeringh* van desen *Staet* geweest, geen *particulier* ofte *nauwkeurigh* *onderzoek* in 't *Geloof* of de *gronden* van *Religie* van eenigh *vreesaem* *Persoon*, die onder de *protectie* van haer *Wetten* quam *leven*, te gedogen, nochte toe te laten, dat niemants *Gemoet* eenigh *gewelt* ofte *verdrucking* aengedaen wierde, wiens *gevoelen* niet uyt en berste in *uytdruckinge* ofte *daedelijckhey* van een *quaet* *gevolg* voor de *Staet*; een *vrye* *forme* van *regeringh*, ofte den *wegh* *banende* tot *meerder* *Vryhey* in de *Religie*, ofte anders hebbende onlangs selfs soo verre voor de *Vryhey* in dit *deel* *gescreden*, hebben sy 't dies te *onredlijcker* voor haer *geacht*, andere te *verdrucken*. *Lichtelijck*, terwijl sy soo *gedreygh* wierden, en in *gevaer* stonden van *uytheemsche* *Legers*, hebben sy 't des te *noodiger* *geacht*, voor te *komen* alle *Onlusten* binnens 's *Lands*, welke noyt *gevaerlijck* *konnen* *zijn*; daerse niet *gegrondvest* *zijn*; op ofte *verdacht* worden met *verdruckinge* in 't *stuck* ofte van *Religie* ofte van *Vryhey*: Maer in dese *tweederley* *gevallen* gebeurt het, dat een *Vlam* in een *Staet* *dickmaels* op het *allerheftigste* *aengaet*, hoese *meer* *ingebonden*, ofte *langer* *verholen* *gehouden* *wordt*.

De *Roombch-Catholijcke Religie* alleen wierdt uytgefondert van d'algemeene bescherminge hunner Wetten, die de Luyden (soo de *Staten* geloofden) slimmer Onderdanen maecte dan andere, door d'erkenenisse van een Uytheemfche en hooger *Jurisdictie*; want soo moet nootsaekelijck alle Geestelijcke Macht zijn, als gegrondt-vest op grooter hoope en vreesse dan eenige Burgerlijcke; ten minsten daer de aenraedingen uyt het Geloof al soo sterck zijn als die uyt het Gevoelen waer van soo veel getuygenissen geregistreert zijn door de martelisatien, penitentien, ofte conscientieuse Restrictien en gestrengheden, welcke ontallicke Perzoonen onder alle soorten van Religie hebben nuyt-gestaen.

Daer benevens, dese Professie scheen de *Spaensche* Regeeringh noch aen te houden, die doen de groote Voorstander daer van was in de Wereldt: soodanige sorgenochtsans droegh dese Staet, om alle Menschen, die niet meer en begeerden, dan' op huij wise en manier Godt te dienen, en hun eygen Zielen te behouden, in dit pointc verlichtinge te geven: dat al wat de constitutien hunner Regeeringh hier in niet voorfien hadden, geschiede voor een groot deel door ooghluyckinge van haer Officiers, die op zekere continuerende betaelinghe voor ieder Huysgelin, d'offeninge van de *Roombche Religie* in haer byzondere *Jurisdictien* gedoogen, al soo vry en gemackelijck, doch niet soo goet koop en soo vast gestelt, als d'andere. Dit, vertrouwick; is d'oorfaeck geweest, dat schoon die van dese Professie onder de Boeren ten platten Lande vry groot van getal zijn, en in de Steden considerabel, en niet wordende tot eenige publijcke Bedieningen toe gelaeten, nochtsans schijnen sy een gefondrdeel van de Staet te zijn; en met de rest vast in t'lid geset; ende en hebben geen onrust in de Regeeringh veroorsaect, nochte eenige geneegenheyt tot veranderingh getoont, ofte tot eenige Uytheemfche Macht, ofte in de voorig: Oorlogen met *Spangien*, ofte op den laetsten inval van de *Bisschop van Munster*.

Van alle andere *Religien* geniet ieder een de vrye of meningh in sijn eygen Kamer of Huys, ongevraecht en onverspiedt; en by aldien dat de Naevolgers van eenige Secte ergens soo aen-groeyen, dat sy na een openbaere Vergaederingh staen, en geneegen zijn een Vergaeder-plaets te koop, en d'onkosten te draegen van een Herder ofte Leraer, en voor dese vryheydt te betaelen aen 't gemeen, steilen sy hun begeerte den Magistraet dier Stede daer sy woonen, voor, die haer laeten onderrichten van hun Opinien en maniere van Godtsdienst; en by aldien dat sy daer in niet vinden iets dat de Burgerlicke Societeit om verre stoet, ofte de constitutien van hun Staet nadeeligh is; en dat sy met d'aengebodene prijs voor dese verworvene vryheydt te vreedden zijn; staen sy t'haer lichtelijck toe: doch met dese voorwaerde, dat er een of meer Gecommitteerde geordineert sullen worden, die een vryen toegangh sullen hebben tot hare Vergaderingen, bei de Observeerde en Getuygen sullen zijn van al hergeen onder haer gedaen ofte gepredickt wort, en welckers getuygenis van 't geen al daer tot nadeel van de Staet mocht passeeren, aengenomen sal worden; in welcken geval de Wetten en Executien al soo gestreng gaen, als tegens eenige Burgerlicke misdaden.

Aldus worden de *Jooden* haere *Synagogen* in *Amsterdam* en *Rotterdam* vergont: en in de eerste plaets hebben byna alle Secten die men onder de *Christentens* kent, hun openbaere Vergaeder-plaetsen; en so minige; welckers naemen byna in alle andere gewesten versleeten zijn, *Bruynisten*, *Familisten*, en andere, *d'Armin'aeten*, hoewel dat sy een grooten naem onder haer maken, zijnde veel eer de distinctie van een party in de Staet; dan een Secte in de Kerck, zijn nochtans,

rans in vergelijkingh met andere, slechts weynig in't getal: hoewel considera-
bel ren aensien van de Persoonen, dewelcke van een beter qualiteyt zijn, geleer-
der en verstandiger, en van welcke veel in Regeeringh zijn. De *Mennoniten* in't
tegendeel zijn vry groot van getal, maer slechter Volck, als Ambachts-luyden,
Zee-vaerende Luyden; en zija vry sterck, voornamelijk in *Noort-Hollandt*, en
Vrieslandt.

De *Calvinisten* maken het gros van de Gemeente, besittren soo wel alle publijcke
Kercken onder de Dominien van de Staat, als d'eenige Leeraeren en Herders
die van de Staat onderhouden worden: doch dese hebben geen Landen, Thien-
den, nochte eenige geauthoriseerde Contributien van de Gemeente, maer leker
Salaris van de Staet, daer sy geheel aen dependeeren; en al is 't dat sy dickmaels
seer vrypottigh zijn in het openbaer bestraffen en predicken tegens de Sonden,
en te met tegens het onnossel Tractement soo wel van d'aensieelijckste Persoo-
nen in de Regeeringh, als van slechte: nochtans en hoort men niet dat sy de pu-
blijcke daeden ofte Resolutien van de Staet bestraffen ofte tegenspreken: sy zijn
in't algemeen over het gantsche Landt gepassioneerde Vrienden van d'Interessen
van 't *Huys van Orangien*: en geduerende d'intermissie van die Autoriteyt, heb-
ben sy wegen uytgevonden, om uyt te drucken haere genegenheden tot de Per-
soon en welstant van dese *Prins*, zonder ergernis te geven aen den Staet, soo alse
toen was gestelt. Sy zijn bittere Vyanden van d'*Arminiaensche Party*, welkers gront-
slagen men meynde aenleydirge te geven in *Barneveldts* tijdt tot een *conjunctie*,
ofte ten minsten *compliance* met de *Spaensche* Religie en Regeeringh; welcke bey-
de 't *Huys van Orangien* in den gantschen loop des Oorloghs getracht hebben on-
verzoenlijk te maecken met die van de Staet.

't Is by na ongelooftijk, hoe alle het gewelt en de bitterheyt, die de verscheyden-
heden van Relegie in andere Landen vergeselschappen, hier schijnen bevredight
en versacht te zijn door d'algemeene vryheydt, die alle Man ofte door vergor-
ningh ofte ooghluyckingh geniet; nochte hoe dat *factie* en *ambitie* daer door mach-
telooos worden, om haer geinteresseerde en seditieuse desseyneyn, onder den deck-
mantel van Religie, te verbloemen: welcke de Christen-wereldt in deze laefste
handert en vijftigh Jaeren laangh too veel bloeds gekost hebben, Niemandt kan
hier klaegen van verdruckinge in de Conscientie, van dwangh tot eenige publijc-
ke Profeessie van sijn particulier Geloof; van sijn eygen manier van Godsdiens in
Huys niet te mogen plegen: ofte buyten's Huys aen eenen ander verbonden te
zyn; en al wie meer eyfcht in't point van Religie, sonder een onwederspreec-
kelijk bewijs ofte blijck van een particuliere sendinge uyt den Hemel, dien
magh men met rechte verdacht houden sulcks niet om Godts, maer om sijn eygen
wil te eyfchen? nademael pretenderen de Souverainiteyt in plaets van vryheydt in
Opinie, inder daedt de zelve oock pretendeert in't stuck van autoriteyt, be-
staende voornaemlijk in Opinie, en wat Mensch ofte Party dattet oock zy, die
een algemeen en vast vertrouwen krijgen kan, dat hy van Godt gantsch imme-
diatelijk is geïnspireert, onderwelen ofte begunstight, die sal sichtlich dat
voorrecht bekomen, om van de Menschen meest geeert en gehoorlaemt te
worden.

Maer in dese Republijcke niemandt eenige reden altoos hebbende om te kla-
gen over verdrucking in't gemoedt; en niemandt hoope van by avancement
van sijn Religie een party te formeeren, oft' een inbreuck te doen in de Staet,
soo is 't dat de verschillen in Opinie, geen in affectie maken, en weynigh in omme-
gangh; daerle slechts dient tot onthael en veranderingh. Sy argueeren sonder
Interest

Intereft of toorn; fy verschillen sonder vyandtschap of smaedtheyt, en fy accorderen sonder Verbondt te maecten. De Menschen leven daer met den anderen als Borgeren der Werelt, aen den anderen verknocht door den algemeenen knoop van Menschelijke beleeftheyt en bandt des Vreedes, onder d'onpartijdighe beschermingh van middelmatige Wetten, met gelijcke aenmoediginge tot allerley Konften en naertigheyt, en eenparige vryheydt van Specularie en onderfoeck; alle Man sijn ingebeelde heerlicke gaven en verkregene wetenschap al soo veyligh besittende, als sijn meer wesentlijke Landen en Goederen der Fortuynen. De kracht van Religie onder haer, daerfe is, light in een ieders Hert; de schijn daer van is slechts als een stuck van beleeftheydt, bestaende in ommevangh en verkeerigh met de gene welcker costuymen en humeuren, welcker discours en aerdt ons best aenstaen; en gelijck het in andere plaetsen toegaet, daer het in alle Mans keur staet met wien hy wil eeten, slapen, te Merckt of ten Hove gaen: soo schijnt het oock hier gelegen te zijn, met wien men bidden, te Kerck gaen, ofte vergesellschaftten wil in den Codtsdienst; daer en wort oock niet meer gelet nochte'gen meer censure gestreken over't geen ieder een in dese, dan in andere gelegentheden verkieft.

Ick vertrouw dat de kracht van Commerce, Alliantie en kennis sich soo wijdt verspreyden, gelijcke doen in soo een kleyn omtreck als de Provintie van *Hollandt* is, veel daer toe vorderen magh dat d'ommevangh en alle gediensligheden van een algemeen leven soo gemakkelijk toegaen onder soo verscheyden Opinien; waer van soo veel byzondere Persoonen dickmaels voor alle Mans oogenswieren; en niemant bestraft ofte ergert sich meer aen Gedachten, Costuymen ofte Ceremonien die hy daeghlijcks siet, dan aen de gene daer hy van hoort in verre gelegen plaetsen, en lichtlijck uyt een partiael verhael, en die hy al laet in sijn leven komt te sien, en na dat hy al langh te vooren met passie ofte vooroordeel tegens deselve is ingenomen. Hoe het oock zy, de Religie magh lichtlijck in andere plaetsen meer goet doen, maer hier doetse minst quaedt, en waer het oock zy dat d'onzichtbare affecten daer van allergrootst en profijtelijckst zijn, ick ben verseeckert dat de sichtbaere hier te Lande soodanigh zijn, soo om haer continuele, onverstoorde, Borgerlijke, vreedsaeme Regeeringh soo veel Jaeren achter een; en van wegghen soo een geweldigh aanwas van Volck, waer in blijcken sal dat hun soo groote toeneminge van Negotie en Rijckdom, en by gevolghe de sterckte en grootheyt van hun Staet voornaemlijck bestaet.

HET VI. HOOFSTUCK.

Van haer Koophandel.

Is kenbaer den geenen die meest geleesen en verft gereyft hebben, datter geen Landtschap, ofte in dese tegenwoordige Eeuwe, ofte in eenighe Gedenck-boecken der Historien te vinden is, daer soo groote Koophandel ghedreven wort, als in het nauw begrip van de vier *Zee-Provintien* deser Republijcke; ja men houdt het gemeenlijck daer voor, dat hier meer Schepen t'huys behooren, als in geheel *Europa*: nochtans en hebben sy geen Waaren binnen's Lands vallende, daer sy't kleynste Schip meê timmeren en toe-rakelen konnen; hun Vlas, Hennip, Pick, Hout en Yser altemael komende van buyten ghelijck oock de Wol daer sy haer meê kleeden, en het Koorn daer sy sich mee voeden; ick en weet oock niet datter eygentlijck iets van consideratie, tot hun eygen gebruyck

bruyck ofte tot traficque met haere Gebueren, in haer eygen Landt wascht ofte voort-gebracht wort: als Boter, Kaes, en Aerdt-waren. Wat de Havens belanght, die en hebben sy niet die bequaem zijn op haer gheheele Kust; de beste zijn *Helvoetsluys*, daer geen Negotie altoos is; en *Vlissingen*, die weynigh heeft, ten aensien van andere Steden in *Hollandt*; maer *Amsterdam*, welcke Zegepraelt met den buyt over *Lisbon* en *Antwerpen*, (die te vooren de grootste Negotie van *Europa* en *Indiën* incorporeerden,) schijnt d'ongerieflijkste Haven te zijn die sy hebben, gelegen op soo smalle Wateren, dat gemeene Schepen niet kunnen opkomen dan met het Gely, nocte de groote sonder datse eerst ontladen worden. *Tessel* in te komen, en over de *Zuyder-Zee* te vaeren, is ghevaerlijcker dan een *Voyagie* van daer te doen op *Spangien*, geleghen altemael in blinde en nauwe *Canalen*, waer uyt lichtelijck blijkt datter geen Have is die de Negotie nae haer lockt, maer de Negotie die den Haven vult en op sijn dreef brengt. *Hollandt* en is oock door geen Inlandtsche Waeren rijk geworden, maer door krachtighe neerstigheyt; door de vertieringh en Manufactuur van allerley Uythemisch Gewasch; met te zijn het algemeen Magazijn van *Europa*, en alle Gewesten te voorsien en te versorgen van alles wat de Merckt gebreck heeft, ofte ontbiedt; en door haere Marroosen, zijnde, gelijk mense eygentlijck genoemt heeft, d'algemeene Vracht-dragers van de Werelt.

Nademael dat de grondt-oorsaek van Negotie niet te haelen is uyt de Havens, ofte Inlandtsche Waeren, (gelijck men bequaemelijck besluynen kan uyt d'aenmerkinghe van *Hollandt*, die de minste en slimste heeft, en van *Yerlandt*, die de meeste en beste van beyden heeft,) sal 't niet ongerieflijck zijn, dat wy considereren, uyt wat Bron-ader deselve meer natuerlick en zeker gehaelt kan worden: want spreekt men van kloeckheyt ofte neerstigheyt, soo is 't noch even veer te soecken, wat het zy dat het eene Volck neerstigh maect in het eene Landt, en luy in het ander. Ick oordeel dan, dat de rechte oorspronck en grondt-oorsaek van haere Negotie is, de groote meenighe van Volck in soo kleyn begrip van Landt, soo dicht op malkanderen gestouwt, waer door allerley Lijfsocht duerder wordt, en alle Luyden die behuyft en behoofst zijn, genootsaect worden foober en zuynigh te leven: maer die geen goedt nocte gelt en hebben, moeten haer verstandt of handen te werck stellen, ofte gebreck lijden; * Lichamen die frisch en kloeck zijn, vallen aen den arbeydt; die 't niet en zijn, soecken dat gebreck met eenige inventien ofte practijck goedt te maecten. Dese gewoonten komen eerst voort uyt de noodt, doch nemen toe door navolginghe, en raecten eyndlijck tot een ghewoonte in een Landt; en daerse foodanigh zijn, slaense, indiense by de Zee wonen; van natueren aen 't Negotieeren, soo om dat alles wat haer van haer eygen, dat noorwendigh is tot veeler Menschen onderhoudt, ontbreeckt, van buyten moet inkomen; en om dat om de meenighe van 't Volck, en de kleynheyt van 't Landt, het Landt soo dier valt, dat het gelt op die wijse aen te legghen niet om 't lijf heeft, en daerom het by de Zee soecken, daer de groote profijten het avontuur goedt maken.

Dit kan niet beter verklaert worden, dan door het tegendeel, 't welck sich nergens soo klaer opdoet, als in *Yerlandt*: alwaer het Landt vry groot en overvloedigh, en het Volck schaers zijnde, alle Lijf- en Leef-tocht soo goet koop is, dat een kloeck Perfoon met twee dagen te arbeyden, genoech winnen kan om d'overige dagen in de Weeck van te leven: 't welck my toe-schijnt de enckele reden te zijn van de luygheyt die men dat Volck toe-schrijft: alsoo de Luyden uyt de natuer veel eer het gemack soecken als den arbeydt, en geen moeyte willen doen,

soo

* *Magister Artis ingenique largitor, Venter. Perf.*

foo fy met leegh gaen aen de kost kunnen raken; hoewel, uyt noodt daer toe gewendt zijnde, sy t niet kunnen laeten, een gewoonte nu geworden zijnde noodtfaeckelijck tot hun gefontheyt en onderhoudt: de veranderingh oock van geduerigh gemack tot den arbeydt over te gaen, valt lichtlijck niet fwaerder dan van geduerigen arbeydt tot gemack.

Dese gittinge, nopende den oorspronck der Negotie, komt over een met d'ondervindinge aller Eeuwen, en met de gefaltentiffen aller plaetsen daerse in de Werelt meest gefloreert heeft, als *Tyrus*, *Carthago*, *Athenen*, *Syracusen*, *Agri-genium*, *Rhodus*, *Venessen*, *Hollande*; en sal eenen yegelijck die den ftand, ruymte en aert van all' die Landen kent en aenmerckt, foo levendigh voor oogen fpeelen, dat men die door geen gelijkentiffen vorder behoef te verklaeren.

Uyt dese exempel, bestaende altemael uyt Republijcken, en uyt de verminderingh ofte verflappinge van Negotie in de ses eerst genoemde Sreden, toen het gebeurde datse over wonnen wierden, ofte in subjectie raecten van arbitraele Dominien, fou men kunnen besluyten datter in die wijfe van Regeeringh war eygens en natuerlicks steeckt, om op een meer byzondere manier te Negotieeren; maer de hoogte daer de Koophandel tot *Brugge* en *Antwerpen* toe ghekomen is onder haere Princen, tot 4. of 5. Na-faeten toe van 't *Huys van Bourgondien*, en twee van *Oostenrijck*, wijft ons aen datse foo wel onder goede Princen en Wettelijcke Monarchien kan prospereren, als onder vrye Staeten. Onder een Arbitrale en Tyrannische Macht moetsen noodtfaeckelijck vergaen ofte versmelten, om dat dit een Landt van Volck ontleed'ght, daer d'andere het zelve vervullen; dit bluft alle neerstigheyt uyt, alsoo men in twiffel is van 'tgeen men wint selfs te mogen besittē, of sijne Kinderen nae te laeten: d'andere geven daer toe aenmoedigingh, met de Menschen van beyde te verzekeren; het eene vult een Landt met Soldaten, het ander met Koopluyden: welcke men tot noch toe noyt geweten heeft, datse met den anderen wel leven, om dat sy malkanderen niet en kunnen vertrouwen: en gelijck de Negotie niet en kan leven sonder onderlingh vertrouwen onder particuliere Persoonen: soo en kanse niet toe nemen ofte eenighsins prospereren, sonder te steunen soo op een publike als private veyligheyt, en gevolghelijck te vertrouwen op de Regeeringh, uyt een gevoelen van desselfs sterckte, wijsheyt en gerechtigheyt: welcke ofte op de persooneele Deughden en eygenschappen van een Prins, ofte op de Constitutien en Orders van een Staet moet gegrondtvest zijn.

't Is voor alle Mans oogen openbaer, die *Hollande* slechts door reyft en geler heeft op het geral en de na-gelegenheyt van hun groote en Volck-rijcke Steden en Dorpen, nevens het verwonderens-waerdigh aen-leggen van ieder ftip Aerde in 't Landt, en van de groote meenighden die steeds op de Scheep-vaert buyten 's Landts, en binnen op Schuyten en Booten gebruyckt worden, dat geen ander bekendt Landt in de Wereldt van de selfde wijde, by dit geral van Volck eenighsins te vergelijken is; en soo, dat het voornaemste Fondament van haer Negotie zy, de bequaemste reden die men van de haere kan geven, is, dat men aenmercke d'oorsaken en toe-vallen, waer door soo grooten toe-loop van Volck is genoodtfaeck of genoodight in haer Landt toe komen. In het eerste lidt fou men mogen stellen de Borgerlicke Oorlogen, ellenden, vervolgingen, verdruckingen ofte onlusten, die voor de meeste van haere Naeburen soo fatael zijn geweest voor een tijt langh, soo wel voor als na den aenvangh van hun Staet.

De Vervolgingen om de Religie, in *Duytslandt* onder *Karel de Vyfde*; in *Vranckrijck* onder *Henrick de Twede*, en in *Engelands* onder Koninginne *Maria*, hebben groote meenighden van Volck uyt alle die Landen gedwongen te ver-

trecken, en schuylen in de bysondere Steden van de 17 *Provincien*, alwaer d'oude Vryheden van't Landt en Privilegien der Steden, onder soo een langhduerige Successie van Princen ongeschonden waeren gebleven, en Protectie gaven aen die verdruckte Vreemdelingen, dewelcke haere Steden met Volck en Negotie vervulden, en *Antwerpen* tot soo een hooghte en roem optrocken, datse tot *Duo d'Alvaes* aenkomste in de *Nederlanden* noch standt hielt. De schrick voor dese Man, d'Orders die hy mede bracht, nevens de Legers tot uytvoeringe daervan, begosten de Kudde van't Volck, die voor een tijdt langh aldaer genestelt had, te verstroyen; invoegen dat in seer weynige Maenden boven de hondert duysendt Huysgefinnen uyt dat Landt quamen te verhuylen; Maer toen de 7. *Ver-eenighde Provincien* haer met succes te weer stelden, onder het beleydt van de *Prins van Orangien*, en faueur van *Engelandt* en *Vranckryck*; en dat de Vervolgingen om om Religie in de *Spaensche* Landen sel aen-groeyden, soo hebben alle Belijders van de *Gerreformeerde Religie*, en haeters van de *Spaensche* Heerschappy, haer begeven in de stercke Steden van dese Republiick, en op eenen tijdt de Negotie aldaer doen aengroeyen, en tot *Antwerpen* vergaen.

De langhduerige Borgerlicke Oorlogen, eerst in *Vranckryck*, daer nae in *Duyts-landt*, en eyndelijck in *Engelandt*, dienden tot vermeerderingh van't geswerm des Volcks in dat Landt, niet alleen van weghen de gene die binnen's Landts vervolght wierden, maer oock om het groot getal van vreedsame Luyden die hier quamen een geruust leven soecken, en een veyligh besit van haere Goederen en Negotie: slachtende hier in die Vogelen, welcke op het naederen van een felle Winter-saysoen, de Landen daerse geteelt en gekipt waren, verlaten, na een soeter en warmer Lucht-streec vliegen, en niet wederkeeren voor en al eer dat de Vorst over is, en de Winden t'huys gaen liggen.

't Geen dit Volck veel eer in *Hollandt* dan in veel bequaemer Landen gelockt heeft, s'cheen in 't begin geweest te zijn de groote sterckte hunner Steden, welcke sy, alsoof aen de Zee-kant zijn geleghen, en hun Landt leegh en vlack is, met haere Sluysen te openen, het Landt rontom deselve Steden soo verre konnen laeten onder loopen. dat haer geen Landt militie kan genaecken. En dese natuerlicke sterckte heeft men voornaemlijck tot *Amsterdam* in 't werck gestelt, met alle Konsten en kosten welcke tot defensie van de plaets eenighsins mochten dienen.

De tweede oorfaeck is geweest de constitutie van haer Regeeringh, volgens welcke nochte de *Staeten Generael*, nochte de *Prins*, yemants Persoon ofte dat hem toebehoort, vermogen aen te tasten binnen de *Jurisdictien* van haere Steden. Men had oock niet te vreesen dat de Raedt van eenighe Stadt sou t'saemen-spannen tot eenige sulcke violentie, ofte soo sy 't al deden, dattet haer niet moogelijck waere sulcks uyt te voeren, hebbende geen Soldaten in hun dienst, en de Borgers alleen geemployeert wordende in de defensie van haere Steden, en Executie van alle Borgerlicke Wetten onder haer.

Dese omstandigheden gaven soo groot credijt aen de Wissel-banck tot *Amsterdam*; en dit heeft oock het Volck aengelockt om te komen, en hier op te leggen de Penningen die sy konden transporteren, en daer sy geen wegh mede wisten om t'huys te salveeren; nochte en heeft oock dit Volck alleen haer gelt hier bewaert die herwaerts over-quamen in 't Landt, maer oock veel andere die haer eygen noyt hadden verlaten: hoewel sy op haer hoede waren, en op haer vertreck stonden, en voorsien waeren tegens een storm, en oock geen plaets veyliger keurden als dese; nochte van waer sy soo gemakelijck hun gelt op alle gewesten der Wereldt konden trecken.

Een ander omstandigheyt was d'algemeene vryheydt en gemack niet alleen in
het

het poinct van Conscientie, maer oock in alle audere faecken, welcke tot gerief en ruste des levens dienen; elck een sijn eygen gangh gaende, sijn eygen affayren waernemende, en haer weynigh bemoevende met eenen anders; 't welck ick verrouw gebeurt te zijn door soo grooten toe-loop van verscheyde Natien, onderscheydentlicke Religien en Costuymen, waer door onder haer niet vrecmts noch nieuw was; en door 't algemeene humeur, ieder een sich begevende tot naerstigheid, daer de curieusheyten den Ledigh gangers alleen eygen is.

Daer-en boven, 't is altijd de voornaemste grondslag van hun Staet geweest, sels mer jaloufie onder alle haere *Provintien* en *Steden* in swangh gaende, om van hun Landt een algemeene Schuyl-plaets te maken voor alle elendige Menschen: van welckers bescherminge geen Aliantien, Tractaeten oft' Interesten haer nauwlijcks oyt hebben konnen afstrecken ofte versetten; invoegend dat, soo soo langh als dese Staet een *Vranchrijk* soo zeer vast was ten tijde van *Henrick de Vierde*, alle Persoonen, by 't Hoff in ongenade geraeckt, ofte daerte Lande uytgebannen zijnde, hier hun algemeene Schuyl-plaets hadden; nochte hebben de *Fransche Ambassadeurs* door haere Instantien by den *Staet* soo veel konnen te wege brengen, om haer te weygeren her gebruyck en de vryheyten van een algemeen leven en lucht onder de beschermingh hunner Regeeringh.

Dese standtvastige resolutie in de Staet, is geweest een van d'omstandigheden die soo veel ongeluckige Menschen uyt hun gantsche Naebuurschap, ja in der daedt van meest alle Gewelsten van *Europa* genodicht hebben om haerte verbetering voor de slagen van *Iustitie* ofte *Fortuyn*; en voorwaer, geen Landt kan men daer toe soo bequaemlijck gebruycken, niet alleen ten aensien van de veyligheyten, maer oock als een plaets die soo gestadigh en gemakkelijck correspondentie houdt met alle deelen der Werelt, en van waer men Wissel trecken kan op alle andere plaetsen; daer men om sijn rijckdom geen gevaer, nocht' om sijn armoede smactheyten hoeft te lijden: maer in 't tegendeel, daer de zuynigheyten eerlijck is, het zy datse noodigh zy, of niet; en die van wegen sijn Fortuyn genoodtsaecht wordt sich wat nauw te behelpen, magh hier op sijn selven fatsoenlijck leven, en op gelijcke termen (in uysterlicke schijn) met de voornaemste van haere Ministers, en de rijckste van haere Koopluyden; het en is oock niet licht te dencken, hoe veel dese constitutie onder haer metter tijt vermocht heeft tot vermeerderingh van hun Volck en Negotie.

Gelijck de twee eerste aenlockingen van 't Volck in dit Landt zijn geweest de sterckte hunner Steden, en de aert van haere Regeeringh: soo zijnder metter tijt twee andere gegroeyt, die hun rijckdom en macht hebben doen vermeerderen.

Het eene is de reputatie van haer Regeeringh, ontsaende uyt aenmerkingh van het succes hunner Wapenen, de voorsichtigheyten van haere Negotianten, de eenpaerigheyten van haere Raedtslagen, de bestendigheyten van hun Vreede en rust binnen 's Landts, en d'achtbaerheyten die sy hier door bequamen by de Koningen en Staaten des Christendoms. Uyt dit alles is in 't algemeen gesproten een groot gevoelen van hun Wijsheyten en goet beleyden in den Staet, en datse was gebouwt op Fondamenten, die men door geen gemeene toevallen kan doen schudden, en by gevolg in geen gevaer stondt van eenige groote en schielijcke Revolutien. En dit is een krachtige beweegh-reden voor een kloeck en neerstigh Volck, om een Landt te gaen bewoonen, die niet alleen van ongerechtigheyten en onderdruckinge door de Wetten soecken bevrijdt te zijn, maer oock onder de macht en goet beleyden van een Staet, voor het gewelt van Uyttheemfche Aenvallen ofte Borgerlicke Beroerten veyligh te wesen.

Het ander is, de groote Schoonheyten van dit Landt, (metter tijt en met aenwen-

dinge van vlijt, in weerwil van de Nature daer toe geraekt) waer door soo een groot getal van nieuwsgterige en ledige Perlooenen daegenjcks worden aengelockt, om hare Landen te sien, hoewel niet te bewoonen; en voorwaer haer Landt is een veel beter *Mares* dan Huysvrouw, en daer weynige Personen, dien 't t'huys wel gaer, souden willen woonen; maer daer de gene die tijt en Gelt-geuoegh over hebben, slechts voor een reys niet souden willen na toe reysen: En gelijck als *Engelandt* met de Schoonheyt van 't Landt toont wat de Natuur al verrichten kan; soo doock *Hollandt* met het getal, de Grootheyt en Schoonheyt van haere Steden, wat de Konst al vermagh; doch dese en veel andere saecken van speculatiën onder haer, vervullen de d'Aenmerckingen van alle slechte Keyzenaers, zullen geen deel van de mijne maken, wiens Ooghmerck veel eer is d'oor saecken van hun Negotie en Rijckdom r'openbaren, dan d'effecten te verhalen.

Doch hier uyt sou men 't voor een stuck van Wijsheyt in eenigh Koninckrijk ofte Staet aenmercken, dat men door *magnificentie* van Hooven ofte publijcke Gebouwen, door aenmoedigende Cieragie van particuliere Gebouwen en oppronckinge van Steden, met vermaecklijke en reguliere Plantagien van Boomen, door het vieren van zekere heerlicke Feest-dagen en Solemniteyten; door instellinge van zekere Merckten ofte Kerckmissen; en door het practizeren van eenige ongemeene en vermaerde Schou-spelen, nodige, en, soo veel dickmaels als doenlijck is, veroorsaecken den toeloop van woelende ofte ledige Mentchen, uyt naebuerige ofte verre-gelegene Narien, welckers enckele door-tocht en onderhandelingh bybrengen een grooten aenwasch van Rijckdom en Negotie, en een verborgene aenprickeling van Volck, om te bewoonen een Landt, daer men evengelijcke avantagien, en meer tijtkorringen dan in andere plaetsen kan bekomen. Soodanigh waren d'*Olympische* en andere Speelen onder de *Grieken*; Soo:lanigh waeren too wel de *Trumphen*, *Trophœen*, en wereltlijcke Speelen van *Oude Romanen*, als de Schou-speelen naderhaedt door de Keyzers vertoont mer sulcke stupendieuse effecten van Konst en Kosten, tot *caresseringe* en onthaelinge van 't Volck: Soodanigh waeren de Jubeljaeren van *Nieuw Romanen*: De Wortelingen en Tournoy-speelen, voor desen gebruyckelijck in de meeste Hoven van 't Christendom: De Hoogh-tijden van de meer gecelebreerde Ordens des Riddereschaps: en in particuliere Steden de Vastelavenden * en Merckten, de Kerck-missen ofte Kermissen, die in alle *Nederlandsche Steden* in swaeng gaen, en in sommige derselver met een grooten hoop boeren, zoo wel als met Neringe verzelt, zijnde een Aes te gelijck tot playzier en winst.

Aldus verklaert hebbende de voornaemste Fondamenten van hun Negotie, rustende op de meenichte van hun volck, 't welck de kloekheyt en neerstigheyt onder haer geplant, en als tot een gewoonte gebracht heeft, en daer door allerley Manufacturen: soo wel als zuynigheyt, en daer door een algemeene rijckdom: sal ick nu seer kortelijck overloopen sommige andere omstandigheden, welcke, naest aen dese, de Negotie in hun Landt schijnen voornaemlijck gevordert en verwackert te hebben.

De laege Interest en dierte van 't Landt, veroorsaect door de meenichte van 't Volck, maecten datter soo veel gelt gereedt leght tot alle voorvallen, waer uyt winst te verwachten staet, als Borghwallen en Slooten uyt te graven, Bruggen en Kadijcken te maken, Duynen te slechten, en Moerassen uyt te baggeren, behalven alle nieuwe aenstellingen tot Uythemische Negotie, welcke met alle waerschijnlijckheyt van voordeel worden voorgedragen.

Het gebruyck van hun Wissel-bancken tot verzekeringh van Penninge, alle betalingen snedigh van de handt te doen gaen, en den Koopbandel te verwackeren.

De

* *Carnavals*.

De verkooping van gezegelde papieren, welke hier en in *Vlaenderen* ten tijde van *Karel de Vijfde* in-gevoert, dienen tot verzekering van alle koop.

Het gestreng Recht niet alleen over alle dievery, maer oock alle bedriegery, en het na-bootsen van publiieke Hand-schriften, ('t welck by haer den hals kost) en sels tegen alle ghemeene Bedelaers, die men in *Rasp-buysen* ofte *Gast-buysen* brengt, na dat sy bequaem oft' onbequaem zijn om te werken.

Het Convoyeren van Coopvaerdij-schepen in alle Gewesten, sels in tijdt van Vrede, maer voornaemlijck na de *Straet*; waer door hun Negocie tegens veele onverwachte voor-vallen wordt verlekert, haer Natic buyten 's Landts credijt krijght, en Zee-varende Luyden tot hun Oorloghs-scheepen worden op-gheweect.

De geringheyt van hare Tollen op 't uyt en in-komen, en gemaklijckheyt van betalinge, 't welck nevens de vryheyt van hun Havens, Vreemdelingen en Ingesetene noodight om hare Waren herwaerts te brengen, niet alleen als tot een Marckt, maer Magasijn, alwaer sy blijven leggen, tot datse tot andere en beter Markten worden uyt-gelokt.

Order en precijsheyt in handhaven van hun Koop-handel, 't welck hare Waren buyten 's Landts een luyster en aensien geeft. Dit wiert eerst met gestrengte Wetten en Boeten in-gevoert, maer 't is sedert een gewoonte geworden. Aldus zijnder meer als derigh Placaten uyt gegaen van wegen het stuwen, kaken, fouten, en het vaten van Haringh. Aldus wort allerley geweert tot *Vyrecht* gemaect voor verbeurt verklaert, soofe sonder merk, ofte gemerkt, sonder voorgaende proeve verkocht worden: en ick heb by haer in 't *Oost-Indisch-buys* gesien, dat alle Schaerlakense stukken, welke in groote quantiteyt na die Gewesten gesonden worden, met het Wapen van *Engelands*, en 't opschrift in 't *Engelsch* gemerkt zijn: waer door sy de roem van die Waren, verkregen door onsen handel op die Gewesten, daerle nu verloren ofte vergaen is, behouden en maintineren.

De handthavinge der Regeeringh door Koop-luyden, ofte soodanigh welckers huysgesinnen daer door geprospeereet hebben; ofte die niet anderen in Compagnie zijn, ofte die geboren en op-gebracht zijn in Steden, welckers ziele en welvaert t'eenemael in de Negocie bestaet; waer door men verzekert is van alle gonste die men van tijdt tot tijdt van nooden mocht hebben, en diese van de Regeeringh kan bekomen.

De gewoonte van yeder Stadt, staende na eenighe particuliere commercie ofte stapel: sich daer na waerderende, en alsoo de selve tot den hooghsten Markt aenleggende, ghelijck te *Vlissingen* met de *West-Indische Compagnie*; *Middelburgh* met *France Wijnen*, *Terveer* met de *Schotse* stapel, *Dort* met d'*Engelse* stapel en *Rbijn-sche Wijnen*, *Rotterdam* met den *Engelsen* en *Schorfen* handel, en *France Wijnen* sterck te drijven; *Leyden* met allerhande Manufacturen van Stoffen, *Sijde*, *Hayr*, *Gout* en *Silver*, *Haerlem* met *Lywaet*, met gemengde en gebloemde Stoffen; *Delft* met *Bieren* *Hollandts* Posteleyn; *Serdam* met het *Timmeren* van Schepen, *Enck-buysen* en *Maeslant-stuis* met de *Haringh-vangst*; *Vrieslandt* met den handel op *Groenlandt*; en *Amsterdam* op *Oost-Indien*, *Spanjen* en de *Straet*.

De groote yver van de gantsche Provintie tot de *Visschery*, op de *Kusten* van *Engelands* en *Schotlandt*, waer toe een ongelooflijck getal van Schepen en *Zee-varende* luyden gebruyckt werdt, en waer door meest alle znyderlijcke deelen van *Europa* met een kostelijcke en noodtwendige Koopmanschap voorsien worden.

Het laetste dat ick op-halen sal, is de groote schreden die sy ghedaen hebben tot incorporeringe van de gantsche commercie en handel op *Oost-Indien*, doen hare successen tegens de *Portugeesen*, en hun meenighvuldige Oorlogen en *Victorien* tegens en over d'*Ingeborene*, waer door sy haer gedwongen hebben tot *Tractaten*

van commercie, met uyt-fluytinghe van alle andere Natien, en tot het toe-laten van Fortressen te stichten in de *Straet*, en op de passagien welke ghebedt voeren over d'ingangen tot den Koop-handel op sulcke plaetsen. Dit hebben sy verkregen door de meenichte van hun Volck en Matroosen, dewelcke so groote Schepen tot sulcke voyagien alle Jaren hebben kunnen versorgen en op vollen, het verlies van soo veel menschen haer leven, als de veranderingen van Climaet gekost hebben, al eer sy de Wijse leerden van daet in te leven, door het ongemeen groot Capitael, 't welck geheel tot die Negotie is aengewendt; door het beleydt en beherigen van d'*Oost-Indische Compagnie*, die 't veel eer als een Republijcke dan een Negotie gemaintineert hebben: en daer door een Staet in *Indien* op-gerecht, wel gheregeert door de order van de *Compagnie*, maer andersins die Natien toeschijnende een Souveraine Staet, Oorlogh en Vrede makende met hun allergrootste Koningen, en machtigh om 40 of 50 Oorlogh-schepen te brengen ter Zee, en 30000 Man te Lande na de minste calculatie. Het Capitael van dese Negotie, behalven wat bedraecht in *Vranckrijck*, *Spanjen*, *Italien* de *Straet* en *Duytslands*, maect haer soogrootten Meester in den handel der Noorder-gewesten van *Europa*, als *Moscovien*, *Polen*, *Pomeren*, en op de gantsche *Baltische Zee*, alwaer de Speceryen, die een *Indiaensche* ghewasch, en een *Europische* overdaet zijn, heerschen over alle de Waren van die Landen, welke tot levens onderhoudt soo noodigh zijn als hun Koorn, en tot de Zee-vaert, als Hennip, Pick, Masten, Plancken en Yser.

Aldus heb ick aengewesen dat de Negotie van dit Landt niet en is gesproten uyt een algemeen beleydt, uyt een natuurlijke dispositie ofte situatien, ofte uyt geringhe toe-vallen: maer uyt een groote t'samen-loop van omstandigheden, een langhwijlich verloop van tijdt, geweld van order en methode, welke noyt te voren in de werelt tot soo hoogen trap, ofte met soo een wonderbaerlijck succes, gegaert zijn geweest, en lichtlijck noyt wederom paren sullen: gegroeyt zijnde, om alles in eener somme te bevatten, uyt de situatie ofte standt van hun Landt sich uytstreckende langhs de Zee, twee sulcke groote Revieren als de *Rijn* en de *Maes*, met hare Naburen de *Reims*, *Wezer* en *Elve* daer tusschen loopende: uyt den toeloop van Volck uyt *Vlaenderen*, *Engelands*, *Vranckrijck* en *Duytslands*, aengelockt door de sterckte hunner Steden, en door de constitutien en aentienlijckheit hunner Regeeringh; door de vryheyt van consciencie, verseketheydt van goet en bloedt (bestendiche Wetten alleen onderworpen) uyt een algemeene naerstigheydt en spaersaemheydt, veroorsaect door de meenichte van 't Volck en kleynheydt van 't Landt, uyt het goe koop en gemakkelijck voeren door gerief van de Grachten; uyt den lagen interest en dierte van 't Land, welke 't gelt in Negotie ofte Koop-handel veranderen; d'oprechtinghe van Wissel-bancken van Leeningh; verkoo핑e van gezegelde en geregistreeerde Brieven, forgen voor het convoyeren van Koopvaerdyschepen, geringheydt van Tollen, vryheyt van Havens, order in 't stuc van Negotie, d'intreit van Persoonen in de Regeeringh, de drift tot particulier Traffique op particuliere plaetsen, de groote Visschery, en de conquesten in *Indien*.

't En is geen vaste regel dat Negotie rijckdom baert, want daer kan een Negotie zijn die een Natie doet verarmen; gelijk het dickmaels Markten den Landt-maer niet en verrijkt; maer in het tegendeel, indien by 'telckens als hy te Markt komt, tot grooter prijs koopt dan hy verkoopt, hoe hy'er meer na toe gaet, hoe hy armer wordt; maer d'eenige en gewisse schael van rijckdom, spruytende uyt de Negotie, is de proportie van al wat uyt gedragen wordt tot vertieringe van anderen, by 't geen in-gebracht voor sijn eygen.

De rechtshapen gront van dese proportie, steunt op d'algemeene neerstigheyten

en fuynigheydt van een Volck; oft' in tegendeel van beyde. Neerftigheydt vermeerderd d'Inlandsche Waren, ofte in't geen het aerdrick voort brengt, oft' in de Manufacturen van't Landt, welke het Capitaal ver groot tot uytvoeringe; fuynigheydt vermindert de vertieringe, soo van haer eygen, als Uytheemsche Waren, en doet niet alleen d'invoeringe door het laefte af-flaen, maer oock d'uytvoeringe door het eerste op-flaen; want van alle Inlandsche Waren hoe minder in een Landt vertiert wordt, hoe meer buyten's Landts vervoert wordt: alsoo'er geen Koopmanschap is, ofse sal tot d'eenen prijs of d'ander aen de man raken, waer van sy de Marckt sullen stellen die best koop kan geven: foodanigh zijn altijdt de neerftige en spaersame luyden, welke prospereren by prijfen, daer de luyen prodigale niet van leven kunnen.

Het mis-verstant van de gemeene man, dat het in-brengen van Uytlandsche Waren, indien buyten's Landts gekocht met Inlandsche Waren, en niet met gelt, een Volck noyt armer maeckt: is slechts 't geen yeder een, die sich selven respijt geeft om te denken, van stonden aen moet herroepen; als gewaer wordende dat, op't sluyten van de Regeeringh tusschen een Natie, en alle de gene daer sy buyten's Landts meêhandelen, al wat aen d'uytvoeringe in waerdy ontbreekt, om dat van d'invoeringe te balanceren, noodzakelijck met gereet gelt moet goet gemaect worden.

Hier uyt komt men uyt te vinden de grondt-oorfaeck soo van de rijkdom als Negotie van Hollandt, door d'omstandigheden alrede verhaelt; want noyt heeft eenigh Landt soo sterck genegotieert en soo weynigh geconsumeert; sy koopen oneyndelijck, maer 't is om wederom te verkopen, ofte om de Waren aen te leggen, ofte tegens een hooger Marckt te bewaren. Sy zijn de groote Meesters van d'Indiaensche Specerijen, en van de Persiaensche Sijde, maer dragen enkel wol, en generen haer met haer eygen Vischen en Wortelen; ja sy verkopen hun fijnste lakenen aen *Franckrijck*, en kopen grof uyt *Engelandt* voor haer eygen dracht. Sy versenden haer eygen beste Boter na alle Gewesten, en kopen het geringste van prijs in *Verhandt*, oft' in't Noorden van *Engelandt*, voor haer eygen gebruyck; kort om, sy schaffen oneyndelijke overdaet, die sy noyt plegen, en handelen in playfieri ge dingen, die sy noyt smaken.

De Edelen en Officieren van't Leger, veranderen met hare Naburen de mode van hun kleedinge; maer onder het gros van de burgerlijke Magistraets-personen, de Koop-luyden, rijke Handelaers en Borgeren in't algemeen houden een en de selfde moden gedurigh standt; en andere manieren van kleedinge veranderen al soo weynigh onder de Matrosen en Boeren: sulks dat men de kleeren alleen aflaet om datse versleten zijn, en niet om dat 'et geen mode meer is.

Hun groote vertieringe van Buytenlandsche Waren, is *France Wijn* en *Brandewijn* doch dit en is haer niet te mis-gonnen, als d'eenige belooninge die sy ghe-nieten voor al hun moeyte, en als het geen dat haer alleenlijck rijk en gelukkig maeckt in haer vrywillige armoede, die anders in haer reële rijkdom arm en elendigh souden schijnen; daer-en-boven, 't geen sy in Wijn ver teeren, sparen sy in Graten om andere dranck van te maken, die buyten's Landts gekocht wordt; en nu door de noodt van hun affaeren smeken, siet men dat sy haer selven onder alle dese droefheden, selfs oock dese troost hebben onttrokken, en't geen haer in de dadelijcke kloeck moedigheydt quam r'ontbreken, met de tijdelijke hebben vervult.

Hierom is't dat veel gestadigh uyt-gaende, 't zy in Koopmanschap oft' in den arbeyd van Zee-varende luyden, en weynigh in-komende om binnen's Landts te vertieren, van de rest tot gelt gemaect wordt, en't Landt in diër voegen vervult.

dat men in *Hollandt* meer silver fiet onder de gemeene man, dan koper in *Spanjen* of in *Vranckryck*, hoewel d'eene soo rijk zy in de beste Inlandtsche Waren, en d'ander alle de schatten uyt *West-Indiën* put.

Na dese gantsche calculatie van hun Negotie en Rijkdom, sal het blijcken dat sommige van onse *Maximen* soo vast niet en gaen, alsfe by onse *Politiken* gemeenlijk in swangh gaen; als voor eerst, dat exempel en aenmoediginge tot overdaedt en gulsigheydt, aengeleydt in de consumptie van Inlandtsche Waren profijtlijk is voor de Negotie: 't mach soo zijn ten aensien van 't geen verarmt, maer niet ten aensien van 't geen een Landt verrijckt; en is voorwaer soo schadelijk niet, indien meer is gelegen in Inlandtsche dan Uytlandtsche Waren; maer de gewoonte en humeur van overdaedt en onkosten en konnen niet bepaelt zijn; 't welk met Inlandtsche Waren begint, sal met Uytlandtsche voort gaen, en hoewel het voorbeeldt onder ledige Personen op-komt, de navolgende nochtans sal door alle standen gaen, selfs door de gene in welkers naerftigheydt een Natie bestaet; en daeren-boven, hoe wy meer van het onse vertieren, te minder fullen wy buyten 's Lants vertieren; en soo sal 't gebeuren, dat daer wy een grooten handel drijven, wy nochtans niet meer te koop en dan te verkoopen, arm fullen worden: daer wy, toen wy een seer geringe Negotie buyten 's Landts deden, nochtans niet soo veel te meer te verkoopen dan wy in-kochten, seer rijk wierden ten opzicht van onse Buuren. Dit is gebleken ten tijde van *Edward de Derde*, doen wy soo swaren Oorlogh voerden in *Vranckryck*, en onse Victorieuze Wapenen in 't herte van *Spanjen*, daer in het 28ste Jaer van dien Koninghs Regeeringh, de waerdy en Tollen van alle onse uyt-gevoerde Waren, bedroegen 294184 ponden sterlinghs 17 schellingen en 2 penningen: en van de in-gevoerde slechts 38970 ponden 3 schellingen 6 penningen: sulcks dat 'er in dat Jaer in 't Koninkryck in ghekomen moeten zijn aen gemunt gelt ofte builliou, (ofte anders een schult geworden zijn voor de Natie) 255214 ponden sterlinghs 13 schellingen 8 penningen, en toen voerde men noch onse Wol ongewrocht uyt, en brachten in een groot deel van onse Lakens uyt *Vlaenderen*. Een ander algemeene maxime is, dat by al dien d'oor eenige Uytheemsche invasie ofte slaverny de Staet, en gevolghijk de Negotie van *Hollandt* quame geruineert te worden, het laetste sou by beurte ons hier in *Engelands* ten deele vallen; 't welk geen gevolgh en is: alsoofe gewisselijk aen verscheyden stucken sou breken, en of Ons, *Vlaenderen* de *Hunse-steden*, oft' eenighe andere Gewesten ten deele vallen, na dat de meeste van die omstandigheden ergens mochten t'famen komen om de selve te noodigen, en lichtlijk den genen toe-vallen die eertijds in *Hollandt* schijnen ghelokt te hebben, door soo een gheweldige toe-loop van Volk, en soo een algemenen humeur van neerftigheydt en spaersaemheydt onder haer; en al wie voorwend in Negotie en Rijkdom, haer gelijk te fullen worden door andere middelen, dan alrede verhaelt is, gis ick, of bedriegen ofte bedrogen worden.

-Het derde is, dat by al dien die Staet tot d'uyterste nood soodanigh ghebracht wierdt, als te worden een Provincie onder een hooger Macht, dat sy dan veel er Ons als yemant anders onderdanig souden willen zijn, ofte ten minsten die Provincien welke aen de Zee-kant liggen ofte de rijkste zijn; doch men sal niet meerder reden van fundament uyt alle de voorige discoursen konnen befluyten, dat schoon sy door absolute conquesten mochten komen ghescheyden te worden, sy niet consent van den anderen noyt en fullen scheyden, maer altemael na eenen wegh toe-vallen, en door een algemeen Verdrag de beste conditien die sy konnen voor haer Landt bedingen, als een Provincie, soo niet als een Staet: en al eer de nood soo hoogh loopt, fullen sy eerst trachten aen-genomen te worden als een

Nederlandsch Cirkel in 't Keyfer-rijck (t welk sy van oudts waren) en daer door geraeckten onder de beschermingh van dat machtrigh lichaem, het welcke (voor soo veel als groote en kleyne saken met den anderen mogen vergeleken worden) hun eygen Staet best gelijck in des selfs voornaemte constitutien, maer insonderheyt in de vryheyt ofte souverainheyt der Keyserlijcke Steden; en hier van heb ick hare Ministers dikmaels hooren spreken, als hun laetste plecht-anker, in geval sy door een al te sterke en fatale conjunctuur mochten gedreyght worden.

En soo dit al quame te gebeuren, de Negotie der Provintien sou veel eer behouden blijven en vermeerderen, dan eenighlins een krack krijgen, en te niere gaen door sulck een veranderingh van hun Staet, om dat de vryheden van 't Landt souden blijven de gene diese zijn, en de selve sou veyliger zijn dan se nu is.

Het laetste dat ick op-halen sal is van een ander alloy; dat, by aldien de *Prins van Oranjen* Souverain ghemaect wierdt van hun Landt, schoon door Uytheemsche Wapenen, hy sou een groot Prins zijn, om dat dit nu blijkt soo een groote Staet te zijn; daer in 't tegendeel die Provintien haest een seer geringh Landt souden worden; want sulck een macht moet men met ghewelt staende houden, gheelijcke sou moeten verkregen worden, en gelijck het in der daedt met alle absolute heerschappy in die Provintien moet toegaen. Dit sou algemeene onlusten veroorsaken, en daer uyt gedurige beroerten onder de Steden, 't welk de ordres van 't Landt sou veranderen, het eygendom van particuliere personen in gevaer brengen, en d'achtbaerheyt en behoudenis der Regeeringh doen daveren. Soo wanneer dit mocht ghebeuren, het volck sou verstroyen, de neerstigheyt verslaeuwen, de banken te niere gaen, en deneyringh foodanigh komen te vergaen, als dat lichtlijk met 'er tijdt selfs hare dijken door de defencien van soo een swack volck, tegens soo een geweldigen aenval, niet langer souden kunnen gemaintineert worden; maer de Zee sou een in-breuke doen over 't Landt; en haer voornaemste Steden wederom laten Vischers hutten worden, gelijckse van outs waren.

Sonder eenighe diergelijcke revolutionen, ben ick van gevoelen, dat de Negotie voor ettelijke Jaren herwaerts haer middag-linie is gepasseert, en onder haer merkelyck heeft begonnen af te nemen: waer van schijnen verscheyden oorsaken te zijn. Voor eerst, om dat soo veel andere Natien in 't algemeen haer daer na hebben geschickt, binnen dese twee of drie-en-twintigh Jaren; want t'sedert de Vrede tot *Munster*, die in 't Jaer 1648. de ruste in 't Christendom herstelt heeft, hebben niet alleen *Sweden* en *Deenmarken*, maer oock *Franckrijk* en *Engelandt* meer in 't besonder, als oyt voor desen, soo wel de gedachten en raedt-slagen van hun verscheyden Regeeringen, als de humeuren van hun volck besigh gehouden omtrent de saken van Negotie.

Dit en is ook niet geschiet sonder voordeelige trappen van succes; hoewel Koninckrijken van sulken wijtte, die andere en heerlijker fundamenten van grootheidt oft' aensienlikheyt hebben, de Negotie soo hoogh niet en kunnen doen opklimmen als dese kleyne Staet, welke geen ander had om op te bouwen; niet meer als een die schone en overvloedige middelen heeft, tot den arbeyd en neerstigheyt sich soo kan begeven, als een die sich nergens anders op te verlaten heeft daer hy 't leven meê onderhouden kan; maer het zy soo als 't wil, alle dese Natien zijn onlangs gekomen om rijcklijck met haer te deelen; en 't schijnt dat 'er al te veel Negotianten op de baen zijn gekomen om in de werelt te negotieren, in voegen dat sy by de anderen nauwlijks konnen leven, gelijck als in een groot Volck-rijck Dorp de eerste Grossier ofte Handelaer, die onder haer winkel op set, voort rijck wordt, all' de neeringe na sich treckende, tot dat een ander aen-gemoedicht, siende dat 'et hem soo wel gaet, nevens hem op set, en een deel van sijn winst trekt; eyndelijck

komender soo veel in 't vaer-water dat'er niet by te winnen is; sulks dat'er of sommige moeten uytfscheyen, oft' altemael bankeroet spelen.

't En is niet veel eeuwen geleden, of *Venetien* en *Florentien* hadden all' de *Negotie van Europa*: de laetste met hare *Manufacturen*, maer de eerste met hun *Scheep-vaert*, en geheel op *Persien* en *Indiën* te handelen, welckers *Waren* gebracht wierden (gene te Landt en dese langhs d' *Arabische Zee*) naer *Egipten*, daerse van daen gehaelt met de *Venetiaensche Koopvaerdyschepen*, en vervoert wierden na de meeste gewesten van *Europa*; en in die tijden bevondt men dat de *gantfche Negotie van Engelandt* door de *Venetianen*, *Florentinens* en *Lombarden* gedreven wierdt. d' *Oosterlingen*, welke d' *Inwoonders der Hanse-steden* waren, als van *Dantzick*, *Lubeck*, *Hamburgh*, en andere aen-grensede plaetsen, vingen naderhant de *Negotie* aen, en hebben die alle van dese *Noorder-quartieren* ettelijke *Jären* langh gemaintineert, en eerst beneden na *Brugge* gebracht, en van daer na *Antwerpen*. Der *Portugeezen* eerste vaert op *Oost-Indiën* heeft den grooten handel der *Venetianen*, de neck gebroken, en na *Lisbon* doen verhuysen; en de revolte der *Nederlanders* die van *Antwerpen* nae *Hollandt*; maer in all' dese tijdt hebben d'ander en grooter *Natien van Europa* sich daer weynigh meê bemoeyt; hun handel was den *Oorlogh*; hare raedt-slagen en aen-slagen sagen op d'onlusten in 't *Heylige Landt*, oft' op' de gene die tusschen de *Paussen* en *Keyfers* (beyde op een en het selfde ambeelt gesineed, alle *Christen-Princen* daer in trekkende, en eyndigande met de grootheydt van de *Kerckelijcke Staet* door het *gantfche Christendom*;) in vrangh gingen: somtijds op de *machtige Oorlogen* tusschen *Engelandt* en *Vranckrijk*, tusschen *Vranckrijk* en *Spanjen*; de meer algemeere tusschen de *Christenen* en *Turken*; ofte de meer particuliere onlusten tusschen *ninder* en *na-burige Princen*. Kort om, de *Koninkrijcken* en *Prinfdommen* waren in de werelt als de *Edeluyden* en *Jonckers* in een *Landt*; de *vrye Staten* en *Steden* als de *Koop-luyden* en *Winkelers*: dese wierden eerst van d'andere vermaect; d'andere door haer gedient en geëert, tot dat door de veranderlijke loop der *uytkomsten* in dese werelt sommige van dese door *neerstigheyt* en *spaersaemheyt* rijk en machtig wierden; en sommige van d'ander door den *Oorlogh* en *overdaet* arm: waer op de *Koop-luyden* moedigh begosten te worden, en te braveren sls *Jonckers*: en de *Jonckers* het in 't *hoofst* kregen van de *Negotie* t'aenveerden. Uyt dese korte stelling sal't geen wonder schijnen dat *particuliere Steden* soo rijk en machtig wierden, daerse alleen met de *Negotie* by-na van de geheele werelt gingen *strijcken*: nochte oock waerom niet alleen de *Negotie* in *Hollandt*, maer de *prosjt* daer van in 't algemeen sou schijnen te verminderen; daer'er soo veel aen valt zijn.

Ten anderen, de *verslappinge* van de *Negotie* in dien *Staet*, kan oock hier uyt ontstaen: om dat door de *machtige progressen* van hun *Oost-Indische Compagnie*, de *Waren* van dat *Lant* in die *Gewesten* der *Werelt* meer toe-genomen zijn danse kunnen vertiert worden: dien volgens moetense *noodfakelijck* in *prijs* af-slaen, nademaal dat d'onkosten zijn vermeerdt van wegen de *sware Oorlogen*, *Legers* en *Fortressen*, noodigh om de *conquesten* van die *Compagnie* in *Indiën* te *maintineren* ofte t'extenderen; want in plaets van *vijf* of *ses Oost-Indische Schepen* die sy's *Jaersplachten* uyt te rusten, en een *Vloot* uyt-maecten, zijns nu tot *18* of *20* gerefen, ja ick meen dat'er in de *Vereenighde Provincien* 22 in een *Jaer* overgekomen zijn. Hierom is 't dat *particuliere Personen* van die *Compagnie* in *Hollandt*, met even soo groot *Capitaal* soo veel niet en winnen als die van d'onse doen in *Engelandt*; hoewel dat haer *Compagnie* ongelijk rijcker is, en *vry* grooter handel drijft dan onse, welke door geen last van *Legers*, *Forten* oft' *Oorlogh-sche-*

pen wordt uyt-geput: en hierom is't dat de *Hollanders* genoodsaectt worden, soo langh en soo veel van hare Waren op-te-leggen, tot dat suse verkopen ofte quijt kunnen worden: en waerom dat sy nu soo veel minder uyt *Indiën* voeren dan sy souden kunnen doen, soo sy consumptie genough hadden; gelijck my noch gedenckt, dat een van hare Boots-gesellen; onlanghs uyt *Oost Indiën* gekomen in't Jaer 1669, in de schuyt *Delft*; en *Leyden* verhaelde, vóór sijn ooggen ghefien te hebben, eer hy daer van daen trock, dat'er drie hoopen van Noote-Muscaten op een tijdt verbrandt wierden, waer van yeder hoop grooter was dan men in soo een Kerck konde bergen, wissende op een seker Kerck die daer in het Dorp in't gesicht stont.

Een ander oorsaeck kan oock zijn, om dat het Koorn 12 Jaren en langer, soo geweldigh goetd koop is gheweest in alle dese Gewesten van *Europa*, en dat seer groote opzicht heeft op den handel van *Hollandt*; alsoo'er veel *Oost-Indische* Waren (ten minsten Speceryen, welcke het gros daer van zijn) na de Noorder-quartieren van *Europa* wierden versonden in verwisselingh van Koorn; nademael dat het tot een hoogen prijs in *Vlaenderen*, *Engelant*, *Franckrijk*, *Spanjen*, oft *Italien* vertiert wierdt, in alle weleke Landen het Koorn in dese laetste Jaren soo slap is gheweest, dat de groote quantiteyten, die uyt *Polen*, *Pruisen*; en alidere Noorder-quartieren plachten te komen, d'onkosten van de vrucht naulijcks konden goetd maken. Nu hoe dat volck minder voor de Granen krijgen, hoe sy minder voor de Speceryen kunnen geven; 't welck aen beyde kanten een groote schade is voor den *Hollander*; daer door vermindere de consumptie van haer *Oost-Indische* Waren in de Noorder, en van hare Granen in de Zuyderlijke Gewesten. d'Oorsaeck dat't Koorn soo goetd koop is, schijnt soo seer niet te zyn ten opzichte van de vruchtbare en overvloedige Jaren, als om d'algemeene Vrede die'er in *Europa* gheweest is sedert het Jaer 1659 ofte 60; waer door soo veel Menschen en Landen haer tot de Landt-bouwerey hebben gekeert, die te vooren ten Oorlogh dienden, ofte in alle de Frontier-*Provintien*, soo wel van *Franckrijk* en *Spanjen*; als door gantsch *Dreyslandt*, die voor de *Ministersche* Vrede bræck lagen; 'en in *Engelant* gedurende de actien ofte consequentien van een *Borgerlijcken Oorlogh*; 'en daer en komt geen volkomen overvloed, dan als'er vericheyden soo wel vreedfame als vruchtbare Jaren achter een volgen.

De laetste oorsaeck die ick by brengen sal, is de geweldige vergrootinge van de Stadt *Amsterdam*, van wegen 't geen men de *nieuwwe Stadt* noent: welcker omtreck soo wijdt is, en d'oude gebouwen van soo veel grooter cielerijckheyd en kostelijckheyd, dan d'oude, dat daer toe een ongemeen groot capitael moef aen-geleydt zijn geweest, 't welck in die Stadt te voeren in de *Negotie* wierdt gebruyckt; voeght hier by, dat'er een grooter sonde van overdaet en kostelijckheyd in eenige Jaren herwaerts onder de *Koop-luyden* van die Stadt schijnt toe-genomen te zijn; dan daer men oyt te voeren van geweten heeft: 't welck by sommige onder de verstandighste van hare *Ministers* soodanigh is aen-gemerckt, terwijl ick mijn residentie onder haer had, dat sy daer soo wel over klaegden als over de vergrooting van haer Stadt: dat sy voor hadden eenige werten te stellen tegens de overdaet, als wel wetende dat sels de fondamenten van hün *Negotie* haest ondermynt souden worden, by aldien dat de gewoonlijcke heerstighheyd, spaersaemheyd en stichtighheyd van hun volck, van d'overdaet, luygheyd, pronk en prael quame overheerscht te worden. Hoe't oock by gekomen is, ick heb bevonden uyt d'allerneerstighste en omsichtighste ondersoekingén die ick oyt konde doen, dat sy alle hier in eens zijn, dat'er in 't Jaer 1669 en 70 naulijcks eenige *Uytheemfche Koop-handel* onder haer wiert gedreven, behalven die van *Oost-Indiën*; van waer

de Negotianten hare gelden in retour sonder schade ontfingen, en geen daer sy boven twee of drie ten hondert van kregen; in voegen dat 'et met de Koopmanschap schijnt gelégen te zijn, als met de Zee, des selfs Element, die een sekere peyl heeft. boven welke sy noyt en klimt in d'allerhooghste getyen, en begint te ebben soo haest als se op-houd van vloeyen; en altijd grondt verliest, op d'eene plaets nae proportie, van't geense aen-windt in een ander.

HET VII. HOOFSTUCK.

Van haer Macht en Inkomsten.

DE sterckte en macht van een Koninckrijk ofte Staet, placht men in voorige eeuwen af te meten by 't getal van ingeborene en strijdtbare Onderdanen, die sy by tijdt van Oorlogh met hare geburen te velde konden brengen; nationale twisten, wierden door nationale Oorlogen by-geleydt, niet door loon-trekkende Machten, geworven met gelt ofte door geltadige betalinge onderhouden. In de verscheyden Koninckrijcken en Prins-dommen van *Europa*, bestondt het lichaem van hun Legers, gelijk noch in *Polen*, uyt den Adel en Jonckers, welke ten Oorlogh op hare Princen gehouden waren te passén, met seker getal van gewapende mannen, volgens den tencur en extent der besondere Heerlijckheden en Landeryen, die sy van de Kroon hielden: waer dese niet proportioneel waren nae de gelegentheydt der sake, wierdt het resterende uyt gemaect met Onderdanen, versamelt uyt liefde tot hun Prins'en Vaderlandt; uyt een begeerte tot conquesten en buydt; uyt een noodwendigheyt van defensie, aen malkanderen hangende door verbintenis ofte Religie; en aen-geprickelt door eere, wraeck-lult ofte gierigheyt (niet om 't geen sy van hare Leydts-luyden souden kunnen bekomen, maer van hare Vyanden.) Een Veldt-slagh of twee, destigh af gemaect, heeft den Oorlogh terneder geleydt: en eenen Oorlogh, een twist van een geheele eeuw geslecht, en de saeck of het landt daer om getwist wierdt gewonnen of verloren, tot dat de veranderingh van tijden en voor-vallen de selve tot een nieuwe decisie brachten, tot dat de deughden en ondeughden der Princen die stercker of swacker maecten; ofte in liefde en gehoorfaemheyd van 't volck, ofte in foodanige ordres en gewoonten die d'Onderdanen meer of min strijdtbaer ofte verwijft maecten. Landt-militie ofte Guarden steeds in dienst te houden, wierdt nergens by Wettelijke Princen in hun eygen ofte Erf-landen gebruyckt, dan alleen by Conquesteurs in veroverde ofte t'onder-gebrachte Provintien; ofte by Usurpatours binnen 's Landts; en dienden slechts tot defensie der Onderdanen, niet tegens de Vyanden.

Dese ordres schenen eerst in *Europa* verandert geweest te zijn, door de twee Staten van *Venetien* en *Hollandt*, beyde kleyn in 't begrip van Landt-palen te Lande, en sich uyt-streckende op de grensen van machtige Naburen; beyde swack in 't getal van ingeborene Onderdanen: en die minder strijdtbaer zijn te Lande, haer soo seer tot de Negotie en ter Zee begevende: doch beyde vermogende in Rijkdom en Negotie; waer door sy getracht hebben in sterckte

van

van natuurlijke Onderdanen, hare Naburen gelijk te worden, door Uythemfche loon-trekkende Krijghs-benden; en hare Fronjieren te befchermen door de konft van Fortificatie en fterckte van plaetsen, welke met Belegeringen den Oorlogh wat langer mochten doen duuren, foo wanner fy geen Battailje dooften avonturen; en maken alfoo datfe veel eer door macht van geldt, dan door wapenen ge-eyndight wierde. Hier om zijn die Princken, welke aen den bodem van dese Staten grenfden; genoodfaeckt de felfde voorfienigen te doen: welke by continuatie van Oorlogen op het vaste Landt van Europa zijn toe-genomen, t'federt de opkomfte van dese Staet, tot de Vrede der Pirineen, tuffchen Princken aen malkanderen grenfende, en zijn alfoo tegens fchielijcke in-vallen op hun hoede geweest.

Over fultcs is de macht van dese Provincien niet af te meten by 't getal ofte humeuren hunner Onderdanen, maer by de fterckte van haer Scheep-vaert en ftaende Troupen, welke fy gefchadigh in dienst houden, felfs ten tijde van Vrede; en door welcker beyde getal fy beftandigh geweest zijn om een Oorlogh te Water en te Lande te voeren; door hun gedurige inkomsten het eerste te maintineren: en door de lasten van tijdt tot tijdt, hebben fy het ander van onderftandt konnen voorfien.

Ick en wil hare Frontier-fteden ('t welck een gemeene fellinghe is) niet op-halen, nochte de Soldaten die fy van doen hebben om die te befetten; nochte den aerdt en verfcheydenheydt van hare fchattingen en imposten: alhoewel ick een pertinente lijst daer van by my hebbe, verklarende de veelerhande prijfen daer yeder Provincie en Stadt nae proportie op-gestelt is; maer dit difcours fou dit ons Tractaet met een grooten hoop van verdrietige ftofte doen op-fwellen, en weynigh om 't lijf hebben; ick fal my derhalven vernoeght houden met een enkel-verhael van 't geen my bericht is van Perfonen onder haer die daer best op-lossinge van konden doen, nopende hun Militie en algemeene inkomsten.

d'Ordinary inkomfte van dese Staet, bestaet, ofte in 't geen gelicht wordt in de geconquefteerde Steden en 't Landt van Brabant, Vlaenderen, ofte den Rhijn: het welck t'eenemaal door de Raedt van Staten geadminiftreert wordt, ofte in d'ordinary Fonds die de seven Provincien alle Jaren verforgen nae hun befondere proportien, op petition van de Raedt van Staten; en rekeningh van d'onkosten van het aenftaende Jaer door haer in-gelevert aen de Staten Generael; en dese inkomfte bedraecht Jaerlijcks twaelf millioenen, yeder millioen uyt makende ongeveer negentigh duysent ponden fterlinghs Inlandsch geldt.

Het voornaemste Fonds waer uyt dese penningengefournceert worden, zijn d'Accijfen en Tollen. Het eerste is groot, en foo algemeen, dat ick gehoort heb van sommige die daer acht op genomen hebben *van Amsterdam*, dat als men in een Herbergh een Schorel Visch wil eten met de gewoonlijke Saus, omtrent de 30 befondere Accijfen betaelt worden, voor 't geen dient tot foo een kleyn gerecht. Het laetste en loopt niet hoogh, en wordt in 't befonder tot d'Admiraliteyt aen-geleyt.

Uyt dese inkomsten worden op-gemacckt d'onkosten van de gantsche Militie, van alle publijcke Officieren van Staet, en Gefanten ofte Ministers buyten 's landts, en d'interest van omtrent 13 millioenen, welke de Staten Generael schuldigh zijn.

De Soldaten die fy in 't Jaer 1670 in dienst hielden, en dat in foo een generale Vrede, en na alle reformatien bestonden uyt ses-en-twintigh duysent twee hondert Man; in 10 Regimenten Ruytery, uyt-makende 50 Troupen, en 19 Regimenten Voet-volck bestaende in 380 Compagnien. De gedurige onkosten van dese Soldaten, quamen haer 's Jaers te staen, op ses millioenen een hondert negentien duysent guldens.

Hare Admiraliteyten in tijdt van Vrede, houden in hun dienst tuffchen de dertigh en veertigh Oorlogh-fchepen, die fy gebruycken om nu en dan hare Koopvaerdy-fchepen te convoyeren; met een Esquadre van acht of tien Schepen, om op die van *Algiers* en de *Corsairen* in de Middellandsche Zee een wakend oogh te houden: en sommighe die

die sy alrijdt gereet houden in hare Havens, om in alle schielijcke voorvallen ofte gelegentheden van de Staet te kunnen gebruycken. De gemeene onkosten der *Admiraliteyten* in dese Equipagie, en 't getimmer van Schepen, beloopen omtrent ses millioenen 's Jaers.

Behalven de schult van de *Generaliteyt*, is de Provincie van *Hollands* schuldigh, omtrent 65 millioenen, waer voor sy vier ten hondert aen interest betalen: maer ten opsicht van het Capitael en Interest, gaet dit sooglat en precijss, dat men daer noyt twee mael hoeft om te vragen. Sy mogen opnemen soo veel gelt als sy begeren. Die hier sijn gelt mach brengen, reekent het voor een groot faveur: en als sy van de hoofd-som yet afleggen, soo wordt het ontfangen met schreyende oogen, niet wetende waer sy haer gelt soo veyligh gemakkelijck sullén op interest doen; en de gemeene inkomsten van particuliere Personen liggen veel op de Kantoren; van de *Generaliteyt*, ofte van de besondere Provincien, welke Registers houden van dese publijcke schulden.

Wat belanght de verscheydene Imposten en Accijsen: welke op vaste onroerende goederen zijn, als Huysen en Landen, worden door Magistraets-personen der besondere plaetsen versamelt, en door haer betaelt aen d'Ontfangers, om dat beyde het getal en de waerdy daer van bestendigh blijven, en gemakkelijck te kennen zijn; dewelcke uyt onseker consumptien beslaen, worden op-geveyltaen de meest-biedende, sommige voor 3 maenden, sommige voor 6, en sommige voor een heel Jaer.

d'Insamelinghe, ontfanght, en omdey linge van alle publijcke penningen, geschiedt sonder dat d'Administrateurs daer van yets van particulieren daer voor trekken, maer hebben feker geset-salaris van den Staet, 'twelck sy door eenige private practijcken ofte af-peelungen niet en derven vermeerden; in voegen dat sou yemant een handt-schrift van eenige publijcke schult heeft, die gaet soo feker als of hy soo veel gereet gelt in sijn kas had, de betalinge gewis en vast gaende op d'invorderingh, sonder kosten of moeyte; en over gemacckt in wat gelt dat men wil, als de prompte Wissel-brief.

d'Extraordinaire inkomsten zijn; soo wanneer by tijde van Oorlogh ofte eenige andere hoogh-dringende nooden, de *Generaliteyt* eenige extraordinary contribucien toe-staet; als somtijds den hondertsten penningh van de goederen der Inwoonderen; als Hoofst-geldt, Schoorsteen-geldt, ofte eenige andere subsidien ofte be'aligen, na datse eens konnen worden en de gelegentheyte vereyscht, 't welck te met soo hoogh gegaen heeft, dat yeder Persoon die van d'een plaets of Stadt na d'ander treckt, het zy in een Koets of Schuyt, op een Wagen of te Paert Passagie-gelt heeft moeten betalen.

Door alle dese middelen, in het eerste Jaer van d'Engelsche Oorlogh, in 't Jaer 1665, wierdender gheliche in de Provincien 40 millioenen, waer van 22 in de Provincien van *Hollands*; en toen de Bisschop van Münster op dien selfden tijde een inval in haer Landt dede, hadden sy in 't Jaer 1666, boven de 6000 Man in dienst te Lande, en meer als hondert Oorlogh-schepen te Water.

De gro'tachtbaerheyte van dese Natie op die tijdt, schein te recht den roem van d'onse te hebben doen op-heygen; welke in de Jaren 1665 en 66 Oorlog voerde, niet alleentegens dese machtige Staet; maer oock tegens de Kroonen van *Frankrijk* en *Deenmarcken*, met haer t'samen-spannende; en dat op soodanigen tijdt toen dit Koninkrijck ghenoodlaeckt wierdt e'huys te woistelen; met de jammerlijcke effecten van een Inlandsche woedende Pestilencie, die in de 3 Maenden van 't eerste Jaer, een ongelooftelijck getal van volck wegh geveeght heeft; en met dat grouwlijck vuur, 't welck in 3 dagen van het tweede Jaer in d'allsche leyde, die oude en vermaerde Stadt *London* (het herte en middel-punt van onse commercie en rijkdom) verslindende het grootste gedeelte van des selfs Gebouwen, en een onmatige proportie van des selfs rijkdom: in 't midden nochtans van dese ongelukkige voorvallen, hadden dese twee Somers-de eese van drie Zee-slagen der machtighste Scheeps-vlootten, die makenderen op den Oceaen oyt hebben ontmoet: waer van twee met geheele en ontwijfelbare Victorien, en met een vervolginge van onsen Vyand in sijn Havens quamen te eyndigen. De derde

derde Zee-slagh begonnen zijnde in een ongeluckige verdeeltheydt van onse Vloot, met 90 van hare Schepen, tegens 50 van d'onse: en in spijt van sulcke disadvantages aen-gehouden hebbende ofte vernieuwt zijnde, 3 achter-een-volgende dagen (in welke wy haer eerst alle morgen aen boort quamen) is eyndelijck af-ghelopen met een eenparighe en onderlinghe swackheyt ofte vermoeytheydt aen beyde kanten; d'ontramponeerde Schepen en 't ghereetschap, nevens het gebreck van Kruyt en Ammonitie, hebbende ongecideert gelaten de grootste actie die men lichtlijk in eenige Historien sal vinden aengeteekent; en in dese Batailje, alsoo de Heer de *Wiu* tegens my heeft bekent, hebben onse Natie en de Matrosen, door hun onverwinnelijcke kloeckmoedigheyt meer eere in-geleyt, dan sy met de twee andere Victorien hebben behaelt; dat hy versekeret was dat sy haer volck de twee volgende dagen, na de disadvantages van de eerste, noyt aen 't slaen hadden kunnen krijgen; en hy vertroude dat geen ander Natie daer capabel toe was dan d'onse.

Ick en sal niet oordeelen hoe wy een eerlijcke Vrede quamen te missen in de ses naest-volgende Maenden, na 't geluck van onse laetste Victorie en de verkregene eere van dien Oorlogh; maer gelijk een rouwe handt een been haest kan komen te breken, daer veel konst en sorgten toe vereyscht worden, om het selve tot sijn voorige sterckte en proportie wederom te brengen. Soo kan oock een Minister van Staet sich haest in een Oorlogh in-wikkelen: maer 't is alle mans werck niet om de tijden te weten en de wegen uyt te vinden om Vrede te maken: nochtans toen na de gevoelige uytkomsten van een ongelukkige verwaerlosinge, een indifferent Tractaet gesloten wiert tot *Breda*, in 't Jaer 1667, binnen ses Maenden daer na, soo wiert door een Alliantie met desen Staet, in *Januario* 1668, (die met een onghehooflijcke vreughe en gejuygh onder de hare wiert aengenomen) sijn Majesteyt d'ontwiffelbare Arbitrateur van alle d'affairen in 't Christendom: hy maeckte Vrede tusschen de twee groote Kroonen tot *Aken*; 't welk by all' de werelt volkomenlijck geavoieert wiert sijn werck te zijn, en 't welck met een eenparighe gejuygh van Christen-Princen buyten, en van sijn Onderdanen binnen 's Landts aengenomen wiert: en voor drie achter-een-volgende Jaren door d'onwrickbare Alliantie en aenhangh der Vereenighde Staten, bleef sijn Majesteyt absoluyt Meester van de Vrede des Christendoms, en als gevende palen aen de grootste, soo wel als bescherminge aen de swackste sijner Naburen.

HET VIII. HOOFSTUCK.

d'Oorsaken van hun val in 't Jaer 1672.

Dit moet men voor vast stellen, dat gelijkerwijs als dese Staet in den loop en voortgangh van des selfs grootheyt, soo veel Iaren geleden, geschenen heeft als een Commet, soo scheense oock in de revolutien van dese laetste Somer te vallen als een *Meteor*, en heeft soo wel door het een als door het ander de werelt verbaest ghemaeckt. Soo wanneer men aenmerckt dat sulck een Macht en Rijckdom, daer, van ghedacht is in het laetste Hoofstuck, binnen de tijdt van een Maent als ter neder gevelt is: dat de France Troepen sonder slagh of stoot, of by na sonder tegen seggen, in soo veel van hare Frontiersteden, vermaert in de Belegeringen en daden der Spaensche Oorloggen, quamen in-vallen als in opene Vlekken; de meeste sonder eenigh tegenweer altoos, en in alle met soo weynigh, dat hun groote Rivieren, welke voor een onverwinnelijcke verskertheyt voor de Provintien van *Hollandt* en *Vytrecht* gherekent wierden, met soo groot gemack en weynigh wederstandt, als Slooten, wierden bevaren. Kort om, dat selfs de herten van een volck, soo valiant van ouds tegens *Romen*, soo hardtneckigh tegens *Spanjen*, nu t'onder-gebracht souden worden, en alles als verlaten eer de nood aen de man quam: soo mach men met recht gaen nae de verborgene en bestemde uytgangen van alle menschelijcke grootheyt, om reden te beko-

men van foodanige revolutie: ofte veel tot d'onnavorschelijke besluyten en onwederstandelijke macht der Goddelijke voorsienigheyt: alhoewel het niet goddeloos schijnt die in twiſſel te trekken, dan met onse schael te wegen; ofte d'uytkomsten en beweginge van die eeuwige wille en macht weder te brengen tot een gelijkfornigheyt, met het geen gerekent wordt rechtvaardigh, ofte wijs, ofte goet, door de gewoonlijke toestemmingh, ofte het engh begrip van arme sterffelijke menschen.

Maer gelijk als in de na-vorschinge en aenmerkinge, selfs van natuurlijke en gemeene saken; ons talent, duchte ick, veel eer is te praten dan teweten: soo mach het ons vry staen nae alle dingen te vernemen, en daer van te reden-kavelen, soo langh als wy geen sekerheyt stellen, ofte dat een onlochbare waarheyt noemen, 'twelck alle dagen van tien duysent wordt onkent: nochte die opinien voor onredelijk keuren, welke wy weten dat foodanige houden die wy voor redelijke menschen erkennen. Ick sal dan foodanige omstandigheden op-stellen, die my op 'tbaerblijjkijste in dese revolutie ofte omkeeringe van saken, schijnen t'samen gespannen te hebben. Latende de oorfaken die men minder kan onderscheyden, aen 't ondersoek van personen, die meer onderscheyds konnen maken.

En voor eerst houd' ick het daer voor, dat hun ongemeene groote Koop-handel, waer door foosy groot zijn geworden, oock een oorfaeck is geweest van hun val: alsoo daer door d'aengeborene aert van hun natuurlijke Onderdanen en Inwoonderen, is afgewendt van de hanteringe der Wapenen, tot bedrijf van Negocie, en tot oeffeningh van de konsten van Vrede; de gantsche avontuur van haer laetste Oorlogen, aen Uyttheem che en gehuurde Krijghs-benden bevelende; waer door de moed en couragie van hun Natic (gelijk in een ander Hoofst-stuk is aen-gewesen) veel vermindert is geworden, en maectend dat de Borgers soo weynigh gewilhs toe-brachten tot defensie van hare Steden; daer sy in de vermaerde Belegeringen van *Haerlem*, *Alekmaer* en *Lejden*, haer soo dapper geweest hebben, dat het herte der *Spaensche* Legers daer door in de schoenen gingh sincken, en de Fortuyn van haer affairen een keer nam.

Naest daer aen was de *Munsterſche* Vrede, waer mee sy nu meer als 20 Jaren langh haer al te gerust en veyligh hielden, om van eenige Vyanden te Lande besprongen ofte aengetast te worden; en hier om hebben sy't daer geheel op aen geleyt om sich machtigh ter Zee te maken, zijnde t'sedert twee *Engelsche* Oorlogen in die tijdt geoeffent: en die door de kleyne Jaerlijkse rochten na de *Straet*, tegens die van *Algiers*, en andere *Corſairen* van de *Middelandsche* Zee quam te verwakkeren.

Een ander oorfaeck was, hun al te groote spaersaemheyt in soo veel van hun beste Uyttheemse Officieren en Troupen op de *Munsterſche* Vrede te reformeeren: door welckers dapperheyt en beleydt, *Spanjen* tot inwilliginge en besluyt van de Vrede-handelingh soo seer bewogen wierdt.

Maer 't geen voor al gevordert heeft tot verswakkinge, en in der daet tot verbricſelingh van de micht van hun Landt-militie, was de veranderingh van hun Staet, het welck gebeurde door het *Eeuwigh Edict van Hollands en West-Vrieslands*, op de doot van de laetste *Prins van Oranjen*, om de macht van Stadthouder uyt hun Provincie te sluyen, ofte ten minsten om de selve van de bedieninge van *Capiteyn-Generael* af te sonderen. Van die tijdt af heeft het voornaemste dessein en de bewerkinghe van die Provincien daer toe gestreckt, om allenghskens alle oude Officieren, soo In-geborene als Uyttheemse uyt te schoppen, welke eertijds de *Prins van Oranjen* trouw gesworen hadden, en geoordeelt wierden het interest van dat Huys noch toe-gedaen te zijn; en het gebiedt over hun Militie, de Soonen ofte Neven van Burgermeesters en andere Officieren en Gedeputeerden in den Staet op te dragen, welke sy oordeelden de constitutie van hun populaire Regeeringh getrou te zijn, en goet genoeg
voor

voor een eeuw, daerse geen apparentie sagen dat haer een Vyandt te Lande sou aen taften.

Edoch, het humeur van gunst tot den Jongen Prins, soo in het Volck als de Militie, en was door geen Medicijnen ofte bewerkingen, het zy van regireusheydt ofte loosheydt te ontbinden ofte te verspreyden: maer groeyde met de Jaren van de Prins in het verborgen op, steeds voor-spellende eenige revolutie ofte veranderingh in den Staet, als hy tot de Jaren mocht gekomen zijn om daer na te staen, en sich van de algemeene genegtheden des Volcks te dienen: zijnde een Prins die by de groote qualiteyten van sijn Konincklyck bloedt, de populaire deughden voegde van sijn Landt; zijnde stil-swijgende en vol van gepeynsen, en genegen om te hooren ende te vernemen, van een gesont ende bestendigh verstant, persisterende by het geen hy eenmael hadde geresolveert ofte af-geslagen, grootlijcks beyverende en behertigende 't geen hy onder handen heeft, ende sich weynigh tot vermaeck begevende, Godtvruchtigh zijnde in de Religie sijns Landts, doch oock toe meë-waerdigheydt tot andere gesinthen: plegende matigheydt, ongewoon voor een van sijn Jaren, ende onder soo een Climaet geboren; suynigh in 't gemeen bestier van sijn goederen, en by gelegentheydt oock groot-dadigh, groot van geest en hert, vlammeende op de glorie van militaire daden, met een stercke ambitie om groot te worden, doch eer door gedienschtigheydt dan slaverny van sijn Landt. Kort om, een Prins verciert met veele deughden, sonder dat'er eenige ondeught schijnt onder te loopen.

In den *Engelschen* Oorlogh, begonnen in het Jaer Sesthien-honderdt-vijf-en-sestigh, hebben de Staten alle *Engelsche* Troupen diese toen in dienst hadden, af-gedanckt, d'Officieren ende Soldaten van onse Natie die haer by bleven, steeckende onder andere Compagnien ofte Regimenten van haer eygen. Na der *Franssen* in-val in *Vlaenderen*, ende de naeuwē Alliantie tusschen *Engelandt* ende *Hollandt* in het Jaer Sesthien-honderdt-acht-en-sestigh, hebben sy sulcks oock gedaen met alle de *Franschen* die in haer dienst bleven; sulcks dat de besondere lichamen van dese twee Natien, welke altijd met het grootste deel van de eere en geluck hunner Oorlogen gingen strijcken, van malkanderen nu 't eenemaal gescheyden waren, en de Militie die sy noch in dienst hadden, bestondt eeniger mate geheel uyt haer eygen Ingeborene, ontzenuwt door de langhdurige oeffeningh van Negotie, en konsten die de Vrede meëbrenght.

Waat sy waren een al te groote, voor eenige van de geringer Princen, hare geburen in *Duytslandt*: ende al te gherust van dat hun eenigh gevaer van *Spanjen* soude over komen, als die soo wel hun macht als humeuren kenden; ende daer-en-boven naeuw verbonden zijnde, en soo met *Engelandt* als *Sweden*, door twee besondere defensiva verbindingen, ende in een algemeene Triple Alliantie, konden sy geen gevaer uyt *Vranckrijck* voorsien, die sy meenden dat de Couragie nochte macht ooyt souden hebben, om tegens soo machtige Bondt-genoten in het Veldt te derven komen: ende soo wanneer *Vranckrijck* het hert al mocht hebben, dat sy dan op een conjunctie met den Keyser en *Spanjen* vast mochten gaen.

Daer benevens wisten sy wel dat *Vranckrijck* haer niet konde aen taften, sonder door *Vlaenderen* ofte *Duytslandt* te passeeren: sy waren wel verseeckert dat *Spanjen* haer door het eerste geen door-tocht souw gonnen, soo sy in de oppositie daer van gestijft wierden, als voor-siende het onvermijdelijck verlies van *Vlaenderen* op dat van *Hollandt*: ende sy en konden qualijck gelooven dat een Hoogh-duytsche Vorst haer souden laten door trekken, soo wél tegens de duyts-gedruckte wil en meeninge des Keyfers, als tegen het algemeene Interest van 't Keyser-rijck: soo dat sy hoopten dat d'Oorlogh ten minsten in hare naburige Provintien souw gestuyt worden; tot welker defensie sy de gantsche macht van hun Staet geresolveert waren in 't werck te stellen; en souden haer oock dapper te weer gestelt hebben, ingeval de twist aen een anders deur dan haer eygen begonnen had.

Sy en konden haer niet in-beelden dat *Engelandt* ende *Vranckrijck* souden 'tsamen-spannen

Spannen om hun Staet te ruineren; want onse constitucien onbewust zijnde, konden sy niet voorfien hoe wy ons interest daer in fouden vinden, alle Staten af-metende by 'tgeensy oordeelen hun interest te wesen. Sy en konden oock niet gelooven, dat andere Princen en Staten van *Europa* fouden gedogen dat de macht van *Vranckrijck* met sulck een conquest als *Hollandt* was, vergroot sou worden.

Behalven dese publijcke consideratien, warendere noch andere particuliere ten opfichte van de factien onder haer; en sommige van hare Ministers en waren niet voorbarigh nochte gedweegh genoegh om haer best te doen, ten eynde datse sulcke conjuncturen die haer dreighden, vroegh mochten breken ofte diverteren: alsoo sy niet buyten hope waren datse door hun gebrokene mesures met *Vranckrijck* te vernieuwen, mochten eyndigen: daer die van aende Republijckse kant meerna hielden, als voor-siende d'influentie die hare Alliantien met *Engelandt* noodfakelijck met 'er tijdt moesten hebben, tot herstellinge van de Prins van Oranjens authoriteyt; en sy dachten als het op het nijpen al aen quame, dat hun een veylige conditie in d'eene Marckt of d'ander niet en konde ont'fchieren, hebbende soo een ongemeene groote schat in voor-raedt, om by alle goede gelegenheyt aen te tasten en te gebruycken.

Dese consideratien hebben haer drie ongelukkige mis-slagen in hare Negotiatien buyten 's Landts doen begaen: want sy maecten een Alliantie met *Engelandt*, sonder verpandinge van een goet vertrouwen en vrientschap: sy braken hare conditien met *Vranckrijck*, sonder nieuwe met *Spanjen* te sluyten; en sy maecten rekeningh op d'assistentie van *Sweden*, en hare naburige Vorsten van *Duytslandt*, sonder de selve aen haer te verfekeren, met voort-fettinge van subsidien eer den Oorlogh begon.

Eyndelijck, de *Prins van Oranjen* begoft nu vast 22 Jaren ont te worden, zijnde de bestemde tijdt van de Staten van *Hollandt*, t'sedert hun Alliantie met sijn Majesteit, in 't Jaer 1668, ingegaen, vast gestelt, om hem tot de bedieninge van *Capiteyn-Generael* en *Admirael*, doch sonder dat van Stadthouderschap, over hun Militie t'avanceren; doch hoe dese tijdt meer naderde, die lichtelijck een nieuwe gedaente in haer Regeeringh sou gemaeckt hebben, hoe sommige van hun Ministers, die meer schenen te verschuyven ofte te bepalen; de Prins in 't tegendeel begoft confident te worden op de voorige beloften, ofte ten minsten noodiginge van *Hollandt*, en oock van d'andere ses Provinciën, welke eens waren in sijn avancement, en sijn party door hun hope en d'uytstekende deughden van dese Jonge Prins (nu bequaem geworden tot eenige actie en entrepise) aen-gemoedicht, waren geresolveert dit point tot een schielijcke decisie te brengen; waer tegens d'ander party haer socht te kanten, en all' hare krachten in-spande om sulcks te beletten; in voegen dat dese sieckte te zijn, als wanneer een conjunctie van twee machtige Koningen, op die selfde tijdt haer een onverwachte en furieuse in-val te Water en te Lande toe-bracht, door een Konincklijke Scheeps-Vloot, meer als tachtigh sterck, en een Leger geen minder Volck te Lande uyt-makende.

Toen de Staten nu dese wolcke over haer sagen op-komen, begosten sy (een tijdt langh eerst vertrouwt hebbende datse sou over drijven) met hun gewoonlijke wakkerheyt, niet alleen binnen om te sien nae een schuyt-plaets, maer oock buyten 's Landts; doch in beyde te laet, de selve af te wachten van Princen, hunne Geallieerden en geinteresseert in hun gevaer; die verre af waren, en konden niet vroegh genoegh by de wercken zijn: die naerder waren, wilden haer noode in een gevaer steken daer sy niet genoegh tegens voorfien waren; de meeste sagen graegh dat de hooghmoedt van desen Staet aen het dalen raecte; sommige dat sy hun moedt aen haer mochten koelen om het leedt haer aen-gedaen. Veele wilden haer gemortificeert hebben die haer niet geruineert wilden hebben; en soo resolveerden sy alle haer te laten varen, om den storm van eenen *Velds-rocht* uyt te staen soo sy best konden; twelek sy vertrouwden niet veel te kunnen vorderen tot hun ondergangh,

aen-gemerckt de grootheyt van hun Rijkdom, het getal van hun Militie, en de sterckte van hare Plaetsen.

De Staet ondertuffchen had hare Krijghs-benden tot 70000 Man toe vergroot, en begoft de Fortificacien van hare Frontier-steden te repareren: maer soo groote lenghie van hun Landt, lagh voor der *Francen* in-val open aen de kant van *Keulen* en *Luyck*; en voor den Bisschop van *Munster*, hun oude Vyand, aen de kant van *Westphalen*, dat sy niet wisten waer sy 't eerste gevaer souden waer nemen, ofte haer daer tegens voorsien: en terwijl sy hun Militie en sorgen vast verdeelden, tot verskering van soo veel Guarnisoen-plaetsen, hebben sy eygentlijk geen soo seer versorgt als *Mastriicht*: dat de *Francen* achter haer lieten, en vielen aen op de Steden aen de *Rhijn*-sant, en in 't herte van hare Provincien.

Daer-en-boven, de Ministers die 't bewind steeds van d'affairen hadden, hebben veel oer de sterckte en order van hun Scheeps-vloot, dan die van haer Militie behertight; het zy als meer gebeten op *Engelandt* dan *Vranckrijk*, van wegen den Oorlogh en de manier van d'in-tree des selfs; ofte dat sy geloofden dat een Victorie ter Zee den wegh tot een Vrede met dese Kroon mocht banen; ofte dat sy hoopten dat hare Steden haer soo dra niet en souden ontvallen, of al eer dat 'er 3 of 4 verlooren wierden, de saeck ter Zee sou af-gedaen zijn; ofte dat sy misfchien wel mochten lijden dat de *Prins van Oranjes* eerste in-tree in het gebied over hare Legers, met eenigh ramp vergeselschap inrecht gaen, en alsoo dienen tot hun dessein van d'Authoriteyt te beinoeyen, daer sy genoodsaectt waren hem de naem van *Capitein-Generael* te laten behouden. En in der daet, dit scheen niet te sullen seylen, vermits den slechten standt van hun oude Militie, die schielijke lichtingen van hun nieuwe, en de hooghte van hun factie in de Staet nu nyt-geborsten was: waer door de Steden en Troupen in twijffel waren onder wiens baniere sy vochten, en wiens ordere, die van de *Prins* ofte die van de *Staten*, sy hadden te pareren.

Daer gebeurde op de selfde tijdt een voorval, hun Climaet ongewoon, van een geweldige drooghte in het begin van de Somer, waer door hare wateren ondiep wierden, op plaetsen die men met de grootste Smacken plach te bevaien; en hier om waren sy te meer bekommert en verlegghen met de defentie, gelijk het de *Vyanden* te ghemackelijcker hadden in het passeren van die groote Rivieren, welke tot geen kleyne beveyliging van hun Landt geoordeelt wierden te strecken.

En soodanigh was het gestelt met d'affairen van dese Republijcke, toen den Oorlogh uytberste met die ongeluckige uyt-komsten, welke noodsakelijck een Koninckrijk ofte Staet moeten vergeselschappen, daer het gebeurt dat het geweld van een Uythemsche invasie gepaert gaet met de verwerringe van een Inlandsche beroerte ofte onlust, welke, gelijk quade humeuren in een lichaam, maken dat een kleyne wonde gevaerlijck, en een groote doodlijck zy. Sy waren steeds een groot lichaam, doch sonder hun gewoonlijke ziele; sy waren wel een Staet, doch der *on-Vereenighde Provinciën*; hare Steden waren ontbloot van alle order, hare Borgers wisten van geen gehoorfaemheydt, hare Soldaten van geen discipline: en alle man was de moed in de schoenen gesonken: dier anders in alle Belegeringen, de herten der Mannen de Wallen beschermen, en niet de Wallen de Mannen; en voorwaer, het was de naem van *Engelandt* haer met eenen den Oorlogh aen seggende, die hare herten een verslagentheydt aen-joegh, en meer deê tot verlies van soo veel Steden en soo veel Landt, dan de Legers van *Munster* ofte van *Vranckrijk*. Soo dat alle omstandigheden aen-gemerckt zijnde, het lichter schijnt reden te konnen geven waerom sy soo veel verlooren hebben, dan waerom sy de rest behielden.

Yemant met de kaart spelende, en siende dat hy een seer goet spel, of in sijn eygen, of in een anders handt onvoorziens komt te verliezen, of hy denckt licht of hy 't had konnen schutten, en hoe hy had behooren te spelen; dit sal oock een natuurlijke vraegh zijn, nopende den val van desen Staet, en seer swaer om op te lossen.

Na den geweldigen aenwasch van de *Fransche* en verminderinge van de *Spaensche* Macht,

welcke den in-val in *Vlaenderen* na sich sleepte, in het Jaer tseftien-honderdt-sevenenestigh, had de Staet een seer quaet spel te spelen; of zy moesten *Vlaenderen* t'eenemaal sien verloooren gaen, ende met goede oogen aente sien dat *Vranckrijck* (die sy wel mochten seiten, als een Bondt-geuoct, maer ontfaen als een Buur-man) op hare Landt-palen quame grensen: ofte anders moesten sy *Vranckrijck* toe-vallen, en *Vlaenderen* met malkanderen deelen, doch sy wisten wel wat het was met den Leeuw den Buyt te deelen; ofte sy moesten met *Spanjen* t'samen spannen om *Vlaenderen* tegens *Vranckrijck* te beschermen, dat is, met haren ouden Vyandt, haren ouden Vriendt: te keer te gaen; ofte cyndelijck met *Engelandt* aanspannen tot defentie van *Vlaenderen*; nochte brekende, met *Vranckrijck* nochte *Spanjen* toe-vallende; en een bemiddelingh maken, doch eenighsints van een rouwen aert; veel eer een Vrede voorschrijvende dan die bemiddelende, en dreyyende dien Kroon met den Oorlogh diefe af-sloegh.

Sy kosen het laetste, en dat wijslijck, na alle Mans oordeel: maer schoon dat dese Alliantie gelukkigelijck wierdt geplant, nochtans wierde dese ongelukkigelijck onderhouden, en alsoo quam de vrucht af te vallen en de wortel te verdorren op de eerste veranderingh van sayzoenen, ende dat op een soodanighe wijze, ende tot sulck een hooghte als men nu onlanghs gesien heeft. Ofte sy de conjunctie van *Engelandt* met *Vranckrijck* hadden konnen beletten, sal geen deel van mijn subject zijn: want ick pretendere niet de geheymen van Staet te kennen ofte te verbalen: ende ick en beooge niet te Schrijven de aemerkingen van een Ambassadeur, maer van een particulier Persoon, gelijk ick ben, en soodanigh als eenigh Edelman lichtelijck had konnen maken, die meer als twee Jaren, gelijk ick gedaen heb, sijn residentie in *Hollandt* gehad heb; en eenighsints, gelijk ick was, genegen tot opmerkingh. Ick sal slechts seggen, dat de conjunctie van *Engelandt* met *Vranckrijck*, voor desen Staet is geweest als een van die siekten, die de Doctoren seggen datse swaer t'onderkennen zijn, daerse licht zijn te genesen; maer eenmaal sich klaer openbarende, zijns ongeneeslijck.

Maer gelijckerwijs als *Hollandt*, sich door *Engelandt*, en *Vranckrijck* tegens *Spanjen* had gedefendeert: soo hadse behooren door *Engelandt* en *Spanjen* gedaen te hebben tegens *Vranckrijck*, ende by tijds voorsieninge gestelt tegens hun eygen gevaer, soo wel als tegens dat van *Vlaenderen*, door hun geconfedereerde Ligue met *Engelandt* en *Sweden* aen te leggen, en te vorderen tot een naeuwe defensive Alliantie met *Spanjen*, als een Principael in de Ligue, en t'acordeeren met die Kroon, om tusschen haer gedurigh aen *Sweden* eenige Subsidie-penningen te verschaffen, tot onderhoudinge van hun volck die sy in dienst hebben, en dat in tijdt van Vrede. Dit was *Spanjens* begeerte, d'Interest van alle die voor hadden de Vrede des Christendoms te verseecken; en oock het gevoelen van sommige der *Hollandtsche* Ministers, hoe-wel niet van de voornaemste, tot dat't te laet was; welcks raet-latigheyt de grootste foute was ooyt in hare Politie begaen: en is voor het meerendeel gesproken uyt hun oude animositeyt tegens *Spanjen*; het welcke, gelijk het was het begin, soo had het door dese uytwerkinge by na geworden het eynde van hun Staet.

Toen den Oorlogh in het midden der gedachte conjuncturen haer aenvangh nam, het valt swaer te seggen wat haer konde gedefendeert hebben: maer ghelijck als luyden in een Stadt, gedreygh met een stercke Belegeringh, hare Voor-steden laten varen, en de Buyten-werken niet en achten, welcke ofte in haer selven swack zijn, ofte uyt gebreck van Volck niet weerbaer; en gesint zijn die Posten slechts wel te besetten diefe volkomntelijck konnen bemannen, en lichtelijck ontfetten; om dat het verlies van yeder kleyn Buyten-werk niet alleen het getal verswackt, maer oock den moedt van het Guarnisoen van binnen doet sincken.

Soo hadde oock dese Staet, die als belegert wiert door de geweldige en menigvuldige Legers van *Vranckrijk* en *Munster*, behooren, mijns oordeels, voor haer selyen slechts drie buyten-wercken behouden te hebben om te maintineren (sick meen drie Posten staende buyten de linien, welke het voornaemste lichaem van hare Provintien omgingelden.) Dese louden geweest zijn *Mastricht*, *Wesel* ende *Coeverden*; sy souden all' hun overige plaetsen, welke buyten dese lagen, aen den *Rhijn* oft' in *Over-Yffel* geslecht, en het Volck getrokken hebben in dese Steden, in voegen dat men de selve veel eer als Veldt-legers dan Guarnisoenen gelaten hadde; te weten, 8000 Voet-volck, en 2000 Ruytery binnen *Mastricht*, soo veel oock in *Wesel*, en half soo veel in *Coeverden*, in dien de plaets daer groot genoegh toe ware: soo niet, dan mochten sy een Veldt-Leger geformeert, en met wat grooter getal gefortificeert hebben op de naelte passagie in *Vrielandt*; en *Groningen*.

Van hun overighe Ruytery (zijnde, na mijn giffingh, 5000 sterck) men ten minsten 15000 Voet-volck, souden sy een groot Veldt-Leger geformeert hebben binnen hare Rivieren, ergens omtrent *Arnhem*; het selve met Kanon voorsien, en met alle mogelijcke konst versterckt, en met allerley voor-raet rijckelijck versorgt hebben. Het overschot van hun Infantery sou genoegh hebben geweest voor de rest van haer Guarnisoenen, van welke de Steden aen den *Yffel*, als *Doesburgh*, *Zuiphen*, *Deventer* en *Swol*, als geflankeert souden geweest hebben; hoe wel wat van verre, door de stercke Guarnisoenen van *Wesel* en *Coeverden*; en door dat voornaem Leger, een Borst-weeringh hebben.

In dien sy met dese disponeringe van hun Militie, wel forge gedragen hadden voor de Sterckteen defentie van *Schencken-Schans*, *Nimwegen* en *Grave* (welcke alle van gelijcken geschuylt souden hebben onder de vleugelen van dese buyten-posten:) hadden sy, voor soo veel als my bekend is, den Oorlogh mogen af wachten, sonder het herte en de besadightheyd hunner raedt-slagen te verliefen, en niet sonder waerschijnlijkheyd van een defentie te maecken, wel voegende de groot-achtbaerheyd en conqueyst van hun Staet.

Want *Mastricht* ofte *Wesel* te belegeren (soo beset met Volcken dapper gedefendeert) mocht de Fransche Legers niet alleen op-gehouden, maer oock in gevaer gebracht hebben; geijck als *Coeverden* dat van *Munster*. De wederstandt van een van dese Steden, souw de sterckte van all' de rest vergroot hebben: want het fortuyn van Bataillien Belegeringen gaet de menschen ter herte, na datse meer of min capabel zijn van een algemeen vertrouwen ofte vrees, die door toe vallen en opinien grootelijcks worden verweckt. Het sou tegens alle gemeene Regulen aen-loopen soo diep in 't Landt te marcheren, om den *Bosch* ofte *Breda*; *Nimwegen* ofte *Grave* aen te tasten, latende sulcke gefortificeerde plaetsen achter als *Wesel* en *Mastricht*, en noch soo veel grooter als dat omtrent *Arnhem*, of schoon eenige van dese drie Posten al verlooren hadden geweest, het en had evenwel niet sonder goede conditie konnen gebeuren, en 't Volck alsoo te rugge doende trekken om de Guarnisoenen wat meer binnen-waerts, ofte de voornaemste gefortificeerde plaets te verstercken, welke gereet sou gelegen hebben om de passagien over hare Rivieren te beletten; en soo't al op sijn slimste hier aen mocht haperen, het Fransche Leger had evenwel naderhand een gefortificeert Veldt-Leger van 20000 Man moeten aen-gestaft hebben, ofte foodanigh een Leger hebben moeten achter haer laten, toen sy na *Vrecht* marcheerden, en in het herte der Provintien: welke beyde aen-slagen met geluck van invasie te doen, noyt mijns wetens, zijn in 't werck gestelt.

Daer schijnt in dese vertooninge van defentie, ten minsten eenigh blyck van order

order of beleyd te zijn , daer in het hare geen was ; edoch , lichtlijk dat de groote van het onweder buyten's Landts , en de factien binnen of het herte gebroken , of den cours hunner raedt-flagen tot verwarringe gebracht heeft ; doet hier by dat fulcke oude Zee-varende Luyden , in soo stercken Schip dat soo veel stormen sonder eenige schade had uyt-geftaen , niet anders konden dencken , dan dat'et haer swaer most vallen soo veel van haer vracht , voor den aenvangh hier van , buyten boort te werpen. Als alles al gefeyt is , weet ick seer wel dat'er niets soo swaer is , als yemandt voor d'uytkomste der saken goede raedt te geven ; en niets soo licht dan alsfe geschiet zijn , daer wijse reflectien op te maken. Veele dingen schijnen na de reden waerachtigh te zijn , die men uyt ondervindingh valsch bevindt : veele saken daer men sich niet langh over beraed , maer licht over heen loopt , hebben een gelukkige uytkomst. Om dan een bestuyt te maken , wy moeten alle bekennen , dat wijsheydt en geluck by God alleen woonen ; en onder sterfijcke menschen (soo van hun Personen als Staet) zijn dese de wijste , die de minste dwaesheden begaen ; en soodanige de geluckighste , wien de minste ongelucken ontmoeten.

E Y N D E.

